

ਗੁਰਮਤਿ

ዘቅከበሁኔ

Colophon

This document was typeset using Xe_{La}TeX, and uses the Siddhanta font extensively. It also uses several L^AT_EX macros designed by H. L. Prasad. Practically all the encoding was done with the help of Ajit Krishnan's mudgala IME (<http://www.aupasana.com/>).

Acknowledgements

The initial ITRANS encodings of some of these texts were obtained from <http://sanskritdocuments.org/> and <https://sa.wikisource.org/>. Thanks are also due to Ulrich Stiehl (<http://sanskritweb.de/>) for hosting a wonderful resource for Vajur Veda, and also generously sharing the original Kathaka texts edited by Subramania Sarma. See also <http://stotrassamhita.github.io/about/>

अनुरक्तमलिका

नैतिरीय आरुप्यकम

प्रथमः प्रश्नः — अक्षयप्रश्नः 1

द्वितीयः प्रश्नः 47

तृतीयः प्रश्नः 66

चतुर्थः प्रश्नः 85

पञ्चमः प्रश्नः 120

षष्ठः प्रश्नः 159

सप्तमः प्रश्नः — शीक्षावर्ति 177

अष्टमः प्रश्नः — ब्रह्मानन्दवर्ति 185

नवमः प्रश्नः — भृगुवर्ति 192

दशमः प्रश्नः — महाभारतपञ्चाशद्वर्ति 198

कृष्णार्जुनसंवादे-कौत्तिक-काठकम्

प्रथमः प्रश्नः	248
द्वितीयः प्रश्नः	265
तृतीयः प्रश्नः	286

अग्निर्वैर्यश्च सूर्यश्च । सदे सञ्चक्ररहिंय । वायश्च रात्रिमेतयः । मरीच्यानामात्रो

आपमपामपः सर्वाः । अस्मादस्मादितोऽमृतः ॥१॥

पूषा विश्ववेदाः । स्वस्ति नस्तान्यो अग्निर्ब्रह्म । स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ।
ससर्गर्भिः । व्यशेम देवहितं यदायुः । स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः । स्वस्ति नः
मर्दं कर्णभिः शूर्यायाम देवाः । मर्दं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः । त्रिभ्यैर्यज्ञैस्तृष्टिवा॥

शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

पूषा विश्ववेदाः । स्वस्ति नस्तान्यो अग्निर्ब्रह्म । स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥ ॐ
ससर्गर्भिः । व्यशेम देवहितं यदायुः । स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः । स्वस्ति नः
मर्दं कर्णभिः शूर्यायाम देवाः । मर्दं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः । त्रिभ्यैर्यज्ञैस्तृष्टिवा॥

॥ प्रथमः पक्षः — अष्टावक्षः ॥

॥ तैत्तिरीय आरण्यकम् ॥

अर्द्धैः। देवीर्वसुवतीः। पूजवत्सय मे स्यात्। महानाक्षीमहामानाः। महसो महसः
स्वः। देवीः पत्न्यसुवतीः। पूजवत्सय मे स्यात्॥ २॥

अपाश्र्णिमिमाप रक्षः। अपाश्र्णिमिमापरधम्। अपाश्र्णिमप चावर्तिम्।
अपदेवीति हि। वज्र देवीरजागृक्ष। भुवन देवसुवतीः। आदित्यानदिनि
देवीम्। यानिनाखुमुदीर्षत्। शिवा नः शान्तमा भवन्। दिव्या आप आषधयः।
सुमृदोका सरस्वति। मा ते व्योम सन्दधि॥ ३॥

[१] — स्मृतिः प्रत्यक्षमतिष्ठम्। अनुमानश्चतुष्टयम्। ऐतरेयदित्यमण्डलम्। सर्वत्र
विधास्यते। सूर्यो मरुचिमादते। सर्वस्माद्धुवनादथ। तस्याः पाकविशेषेण। स्मृतं
कालविशेषणम्। नदीव प्रभवात्काचित्। अक्षय्याख्यन्दते यथा॥ ४॥

तां नद्याऽपि समायन्ति। स्रोतः सती न निवर्तते। एवं नानासमर्थानाः। का
सर्वस्मरं श्रिताः। अर्णवश्च महेशश्च। सर्व समवयञ्जितम्। सतैः सूरैः समविष्टः।

ऊकः सद्य निवर्तते। अथिसंवत्सरं विधात॥५॥

अर्णमिञ्च महर्दिञ्च। समाकूटः प्रदश्यते। संवत्सरः प्रत्यक्षेण। नाथिसंलः
प्रदश्यते। पटरो विक्षिपः पिङ्गः। एतद्वत्कणलक्षणम्। यत्रैतद्वत्प्रदश्यते। सहस्रं तत्र
नौयते। एकः हि विरो नामा मुखे। कृञ्च तद्वत्लक्षणम्॥६॥

उभयतः समीन्द्रियाणि। जल्पितं त्वं दिद्यते। शृङ्गिकृष्णं संवत्सरस्य।
दक्षिणवामयोः पार्श्वयोः। तस्यैषा भवति। शृङ्गं ते अन्त्यद्यजं ते अम्यते।
विष्वक् अहंनो द्यौरिवसि। विश्वा हि माया अवसि स्वधावः। भद्रा ते पूर्णवैह
रातिरस्त्विति। नात्र भुवनम्। न पूर्णा। न पश्चावः। नाऽऽदित्यः संवत्सर एव
प्रत्यक्षेण प्रियतमं विधात॥ एतद्वै संवत्सरस्य प्रियतमं रूपम्। योऽस्य महानर्थ
उत्पत्त्यमानो भवति। इदं पुण्यं कुरुष्वेति। तमादरेण दद्यात्॥७॥

[२] — सोकञ्जानां संवत्समादरेकजम्। षड्विंशमा ऋषयो देवजा इति। तेषामिष्टानि

विहितानि धाम्नाः। स्यात्ते रैजन्ते विर्कतानि रूपेणः। को न मयि अभिहितः।
सखा सखायमवतीत। जहाका अस्मदीषते। यस्मिन्त्याजं सखिर्विदरे सखायम्।
न तस्य वाच्यापि भोगा अस्ति। यदा रे शृणोत्यलक रे शृणोति॥८॥

न हि प्रवेदं सूक्तस्य पन्थाभिनि। ऋगैरेकैर्ना नृधमानः। विननादाभिधायः।
षाष्टिश्च त्रिरेषाका वल्गाः। शृङ्गैर्कृष्णौ च षाष्टिका। सायगवश्चैतरेदक्षः। वसेन्तो
वस्यन्तिः सहे। संवधसस्य सविरे। प्रेषकैर्धूमः स्मृतः। अमनमादयतेत्यन्यान्॥९॥
अमरेश्च परिवक्षतः। एता वाचः प्रयुज्यन्ते। यत्रैतदपदेवते। एतदेव
विजानीयात्। प्रमाणां कालपयये। विशेषणं तु वक्ष्यामः। ऋगैर्ना तत्रैवोपत।
शृङ्गैर्वासा कर्दराणः। शोभन्ताऽऽवते सहे। निजहेन पृथिवी रे सर्वाम्॥१०॥

ज्योतिषाऽपि ख्येन सः। विश्वरूपाणि वासा रेसि। आदिन्यानां निबोधत।
संवधस्येण कर्मफलम्। वरंवाप्तिनर्दरा रे सहे। अर्धःखो दुःखवर्क्षिणिव। तदाऽऽपीत
इव दृश्यते। शीतेनान्धधयतिव। केकदक्ष इव दृश्यते। ह्लादयते उचलतश्चैव।

प्रातिष्ठन्ति। संवत्सरे ताः प्रातिष्ठन्ति। वर्षाभ्य इत्यर्थः॥११॥

[३]

अक्षिद्वयवर्तिनस्यैव। विप्रसद्वे कनीनिके। आहूँ वाद्वे नान्ति। कर्मणा॥
तत्रिबोधत। कनकाभ्यां वामाः। अहन्ति निबोधत। अथमक्षितं मज्जति।
अहं वा जीवन्पदः। एता वाचः प्रयुज्यन्ते। शरद्वर्षोपदेश्यते॥१२॥

अभिमर्शवन्तः। अभिद्वे। वान्वन्तः। मकद्वे। अभिद्वे। अभिद्वे। अभिद्वे।
सप्तः। सप्त दद्वे। ह। अपवन्तः। वान्वन्तः। विविधवन्तः। कर्तव्यः।
अर्कस्य योऽस्यमानस्य। कर्कस्येव ज्ञाने। हेमन्तश्चक्षुषी विद्यात। अक्षय्याः॥१३॥

द्विभुद्वेद्वे। मन्मन्मद्वे। मन्मन्मद्वे। मन्मन्मद्वे। मन्मन्मद्वे। मन्मन्मद्वे।
मन्मन्मद्वे। मन्मन्मद्वे। मन्मन्मद्वे। मन्मन्मद्वे। मन्मन्मद्वे। मन्मन्मद्वे।

अन्यथाऽतिरञ्जता। विभिरः प्रदश्यते। नैव रूपं न वासांसि। न चक्षुः
प्रतिदश्यते। अस्याभ्यं तु न हिः सातः। सतस्तदेव लक्षणम्। लोहितोऽक्षिणः
[५]

प्रतिदधति। नैनं केदं आकरो भवति। य एवं वेद॥१३॥
उत्तिपुष। स प्रवर्थाऽभवत्। तस्माद्यः सप्रवर्था यजेत यजते। केदस्य स विभिरः
चक्षते। एतदेव शत्रोर्वारिदस्यस्य। एतद्विदस्य धर्मः। केदस्य त्वेव धर्मगर्भिः। विभिरः
तस्यन्ते वक्षिण्येण। धर्म्यामिह न लब्धम्। तद्विदस्य धर्म्यामिह न लब्धम्। अभवत्तु
धर्ममनः। मार्गक्षेत्रं विद्यते। दिवस्युका धर्मगर्भिः। पूर्णोऽयमपरा श्रिता॥१५॥
अभिजिह्वा असञ्जता। नैव देवो न मर्त्यः। न राजा वक्राणो विभिरः। नाभिर्नन्ते न
अतिगमाणि वासांसि। अष्टिविंशतिर्धं च। विश्व देवा विपदयन्ति।
[४]

इहेदेवः स्वपयसः। मकरोः सूर्यत्वचः। शर्म सपथा आर्षणे॥१४॥

शास्त्रेणैव । सूर्यस्योदयं प्रीतिं त्वं करोषि त्वञ्जलिकाम् । त्वं करोषि
निजानुकामम् ॥ १७ ॥

निजानुकामं त्वञ्जलिकाम् । अस्मि वाचस्पत्यसंगमिनि । तस्मै सर्वं ऋतवो नमन्ते ।
मया दत्ताकरवत्पुत्रो धाम् । ब्राह्मणं आप्नोति । य एवं वेद । स खलु संवत्सर एतैः
सेनानीभिः सह । इन्द्राय सर्वाङ्कामानानि वहति । स इपसः । तस्यैषा भवति ॥ १८ ॥
अवदप्यसौ अश्विभ्यामतीमतिष्ठते । इयानः कृष्णो दशभिः सहस्रैः । आवर्तमिन्द्रः
शल्या धमन्तम् । उपस्थितिं तं नृमणामथ ददामिनि । एतथैवैन्द्रः सत्तवकां सह ।
असुरान् परिर्वृञ्चति । पृथिव्यैश्च मती । तामेव वस्थितः संवत्सरो दिवं वा ।
नैवं विदुषा ऽवाधाने वासिनौ । अन्योन्यस्मै दृष्टुं गताम् । यो दृष्टवान् । अथ ते
स्वर्गाञ्जलिकान् । इत्युगमोऽहोनि । सूर्यमण्डलान्याख्यायिकाः । अत ऊर्ध्वं

संनिर्वचनाः ॥ १९ ॥

॥ १०१ ॥

महामुक्ताम् । क्व च तदेतन्म । अत्राप्यप्युक्तम् । तदेतन्म । तस्मादिह
महामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् ।
अप्यप्यमहामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् ।

॥ १०२ ॥

महामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् ।
महामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् ।
महामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् ।

॥ १०३ ॥

महामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् ।
महामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् ।
महामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् । अप्यप्यमहामुक्ताम् ।

अनर्क्षम। सूर्य आत्मा जगत्सर्ववर्धितः॥१५॥
 त्रिं देवानामर्पणानां कर्म। वक्ष्ये नृपस्य वक्ष्ये नृपस्यः। आत्मा द्वावापुत्रौ
 अष्टौ ए ववर्धितः। सूर्यमण्डलान्यष्टौ। उर्वरम्। तेषामेषा भवति।
 अर्धं न जगत्सर्ववर्धितः। सूर्यमण्डलान्यष्टौ। उर्वरम्। तेषामेषा भवति।
 वक्ष्ये नृपस्य वक्ष्ये नृपस्यः॥१६॥

वक्ष्ये नृपस्य वक्ष्ये नृपस्यः॥१७॥
 वक्ष्ये नृपस्य वक्ष्ये नृपस्यः। तस्येषा भवति। यद्यपि इन्द्र ते शतं शतं मर्त्याः। उतस्यः। नन्वा
 इति। तदव्याप्तयः। दिव्याजः शर्वं करोति। एतद्युवाच स देवसूर्यताया इति
 सप्त होतारः श्रित्वजः। देवा आदित्या ये सप्त। तेभिः सोमाम्नी रक्षणा
 नानासूर्याः॥१८॥

अनपस्यन्त इति। सप्तत्विजः सूर्या इत्याचार्याः। तेषामेषा भवति। सप्त विश्वो
 तानन्वति पृथग्नदीक्षिणावान्। ते अस्मै सर्वं धृतमगतपन्ति। उज्ज्वलं दृष्टेना
 अमृतेन। तस्मादिदं तान्निवृत्तयः। तेषामेषा भवति। सप्त सूर्या दिवमनपविष्टाः।

केदमभं निविशते। कायः संवत्सरो मिथः। काहः केयं देव रात्री। क मासा
 ऋतवः श्रिताः। अथमासा मूर्तताः। निमेषास्तितिः सह। केमा आपो निविशन्ते।
 यदेतानि यानि सन्ति। काया अपस्य निविशन्ते। आपः सूर्ये समाहितः॥२६॥

अधोऽयं पृथ्वीन्ते। विद्युश्च सूर्ये समाहितः। अनवरं इमे भूमी। इयं चाऽसौ च
 रादसी। किंस्विदत्रान्तरा भूतम्। येनमे विधुते उम्। विष्णोना विधुते भूमी। इति
 वक्ष्यमस्य वेदना। इरावती धूर्तमती हि भूतम्। सूर्यवत्सिन्धो मनीष दशस्य॥२७॥

व्यष्टादशोदसी विष्णवेते। दायधुं पृथिवीमभिनते मयूखैः। किं तद्विष्णोर्वल-
 माहः। का दीप्तिः किं परायणम्। एकौ युद्धाययदेवः। रेजनी रोदसी उम्।
 वाताविष्णोर्वलमाहः। अक्षरादीतिरुच्यते। विपदाह्वययदेवः। यद्विष्णोरेकमननमम्॥२८॥

अथयौ वायवश्चैव। एतदस्य परायणम्। पृच्छामि त्वा परं मयम्। अवमं
 मयमश्नुमि। लोकं च पृथक्पापानाम्। एतन्पृच्छामि सन्तति। अमुमाहः परं

मृत्युमे। पवमानं वै मय्यममे। अग्निरेवावमाने मृत्युः। चन्द्रमाश्रुक्त्वते॥२९॥

अनपमोऽगः परं मृत्युमे। पापाः संयान्ति सर्वदा। आत्मोनास्त्वेवं संयान्ति। यत्र
पुण्यकृतो जन्मः। ततो मय्यममायान्ति। चरुमग्निं च सम्यजति। पृच्छामि त्वं
पापकृतः। यत्र यातयते यमः। त्वं नस्तद्धृदने प्रवृत्तिः। यदि वैत्याऽसतो र्गहान्॥३०॥

कश्यपादृष्टिताः सूर्याः। पापाविधैर्धन्ति सर्वदा। रोदस्योन्तरेहोष। तत्र स्यस्यन्ते
वासवैः। तेऽहोरात्राः प्रपद्यन्ते। यथाऽपुण्यस्य कर्माणाः। अपण्यपादकेकशोभसः। तत्र
तेऽप्योनेजा जन्माः। मृत्वा पुनर्मृत्युमापद्यन्ते। अद्यमानाः स्वकर्मान्॥३१॥

आशातिकाः किमय इव। ततः पुंयन्ते वासवैः। अपूर्व मृत्युं जयति। य एवं
वेद। स खल्वैवं विद्वद्ब्रह्मणः। दीर्घश्चैतमो मवति। कश्यपस्यानिधिः सिद्धिमानः
सिद्धिमानः। तस्यैवा मवति। आयान्मन्मसं वासवाः। रोदन्ति पूर्वा रुदः॥३२॥
श्रुविरेह दीर्घश्चैतमः। इन्द्रस्य धर्मा अतिथिरिति। कश्यपः पश्यको मवति।

यश्च सर्वं परिपश्यतीति सोऽस्यागो। अथाथैरष्टपुरुषस्य। तस्यैषा भवति। अथ नयं
संपृथां राये अस्मान्। विश्वानि देव वयं नानि विद्वान्। युर्योऽयं सम्बृद्धिर्योगमनः।
भूमिषां ते नम उक्तिं विधेमोति॥३३॥

[८]— अग्निश्च जातवेदाश्च। सहोजा अजिराग्नयः। वैश्वानरो नयर्गपाश्च।
पृङ्गिराधाश्च सममः। विमर्षवाऽऽहमाऽमीनाम। एतेऽष्टौ वसवः, क्षिंता इति।
यश्च सर्वं परिपश्यतीति विद्वान्। नानाविद्वाश्च पीतकाविश्चक्षते। अथ वायोरैकादशपुरुषस्यैक
दशक्षीकस्य। प्रभञ्जमाना व्यवदताः॥३४॥

याश्च वासुकिवैद्यताः। रजताः पुरुषाः श्यामाः। कपिला अतिरोहिताः। ऊर्वा
अवपतन्ताश्च। वैद्यत इत्येकादश। नैनं वैद्यतो हि नस्ति। य एवं वेद। स होवाच
व्यासः पाराशर्युः। विद्यद्वयमेवाहं मय्यमुच्छ्रामि। न त्वकाम* इति॥३५॥
य एवं वेद। अथ वाच्यवेगताः। स्वानभट्टे। अङ्गारिवेगताः। इत्यः सहेत्यः।

कृशान्तिर्विश्वसः । मय्यन्वयमर्थवत् । कृतिरित्येकादश गन्धर्वगाः । देवाश्च
महादेवाः । रश्मयश्च देवा गतिराः ॥ ३३ ॥

नेन गतिरिति । य एवं वेद । गतिं निमाय सति यानि तक्षति । एकपदं द्विपदं
सा चतुष्पदं । अष्टपदं नवपदं बभूवृषी । सप्तसाक्षरा परमं व्योमिति । वाचा
विशेषणम् । अथ निगदं व्याख्यातः । ताननर्कमव्यामः । वराहवः स्वर्गपथः ॥ ३७ ॥
विद्यन्महसो रूपायः । आपयो गृहमेधाश्चरते । ये वेमऽष्टानि विष्टिषः । पञ्चन्याः
सप्त पृथिवीमभिर्वापन्ति । वृष्टिर्मायति । एतद्यैव विमक्तिर्विपरीतः । समन्तिर्वा
नैकद्वीपिताः । अमूर्च्छकानभिर्वापन्ति । तेषामेषा भवति । समानमेतद्वैकम् ॥ ३८ ॥

उच्चैर्यववाहृभिः । मयि पञ्चन्या विवन्ति । दिवं चिन्त्ययं च इति । यदक्षरं
मौक्तिकम् । विश्वं देवा उपासते । महर्षिभ्यस्तु गोमासम् । जमदग्निमर्कवत् ।
जमदग्निराख्यायते । छन्दोभिश्चरन्ति । राज्ञः सोमस्य वृषासः ॥ ३९ ॥

ब्रह्मणा वृथावता । शिवो नः प्रतिष्ठो दिवः । तच्छं योगवर्णीमहे । गतिं

यज्ञाय। गार्वि यज्ञपतये। देवीः स्वस्तिरस्ति नः। स्वस्तिमर्चिष्यः। ऊर्ध्वं त्रिगार्वि
 भूषजम्। शं नो अस्य द्विपदौ। शं चर्विष्यदे। सोमपा (३) असोमपा (३) इति
 निगदव्याख्यातः॥ ४०॥

[१]

सहस्रवर्षिदेय भूमिः। परं व्योम सहस्रवर्षे। अश्विनो भूयर्चनासत्या। विशस्व
 जगत्स्यती। जाया भूमिः पतिव्योम। मिथुनन्ता अग्निर्ययः। पुत्रो बृहत्स्यती रुद्रः।
 सप्तमा इति श्रीपुमम्। श्रुक् वामम्यद्यजत वामम्यते। विष्वक्पु अहर्नी द्यौरिव
 स्वः॥ ४१॥

विश्वो हि माया अवयः स्वधावन्ती। भद्रा वा पुष्याविह गतिरस्ति।
 वासात्यो वित्रो जगती त्रिधानौ। द्यौर्भूमौ वरयः सः सवर्षाया।
 तावतिश्वना रासमाश्वा इव मे। श्रुमस्यती आगतः सूर्यया सह। सूर्यग्रहे
 भूयर्माश्विनोदमेधे। रयि न काश्चिन्ममर्षा (२) अवाहः। तमर्हयन्तीमन्मन्वतीभिः।

अन्तरिक्षप्राद्विप्रादकान् ॥ ४२ ॥

तिस्रः, क्षप्राश्चरहोतिवज्रिः। नान्या नृज्यमर्हयः पतङ्गैः। समर्हस्य
 धन्वजर्हस्य पुरे। त्रिमरुह्यः शतपद्भिः षड्भ्यः। सवित्ररं विवन्तम। अर्जुवधाति
 शान्तरः। आपपूरैषन्वरश्चैव। सवित्ररपुसाऽभवत्। त्थ५ सूर्येभ विविद्वैव।
 बर्हिसोम त्रिरं वंशो ॥ ४३ ॥

अन्तरिक्षा
 वृथा वक्रियान्तम। आयसंयान्मोमवपमृष। स
 सङ्गामस्तमोद्याऽन्योतः। वाचा गाः त्रिपति ततः। स तद्गोमः स्वर्वाऽन्यन्ये।
 रक्षसान्विताश्च ये। अन्तरिक्षं पुरैर्वन्याऽस्तः। एवमेवै स्या आश्विन। ते एते द्युः
 पृथिव्याः। अर्हयर्हमं दधाथ ॥ ४४ ॥

तथारेतौ वृषमावहेराने। पृथिव्या अर्हः। दिवो रात्रेः। ता अविमृष्टौ। दन्तौ
 एव भवतः। तथारेतौ वृषमा। अविमृष्टौ वृषा। यानेवैवृषाः। श्वेत आदित्यः।
 अष्टौऽभिः ॥ ४५ ॥

षडङ्गस्यते । धर्मजातिं पश्यति विश्वः । अतस्तस्मै तस्मात् अङ्गिते । अङ्गिते ।
 समर्प्य वक्तव्यं तदङ्गं । धर्मं वक्तव्यं पश्यति । पश्यति ।
 पश्यति पश्यति पश्यति पश्यति । पश्यति पश्यति ।

[०१]

पश्यति पश्यति पश्यति पश्यति । पश्यति पश्यति ।
 पश्यति पश्यति पश्यति पश्यति । पश्यति पश्यति ।
 पश्यति पश्यति पश्यति पश्यति । पश्यति पश्यति ।
 पश्यति पश्यति पश्यति पश्यति । पश्यति पश्यति ।
 पश्यति पश्यति पश्यति पश्यति । पश्यति पश्यति ।
 पश्यति पश्यति पश्यति पश्यति । पश्यति पश्यति ।

पश्यति पश्यति पश्यति पश्यति । पश्यति पश्यति ।
 पश्यति पश्यति पश्यति पश्यति । पश्यति पश्यति ।
 पश्यति पश्यति पश्यति पश्यति । पश्यति पश्यति ।

कङ्कहन्तस्त्वसमाश्रित। ब्रह्मा देवानाम्। असतः सद्ये ततश्च॥४८॥
 ऋषयः समानिश्च यत्। सर्वेऽप्यो अगस्त्यश्च। नक्षत्रैः शङ्कितोऽवसन्। अथ
 सविः श्यावाश्वस्याऽवतिकाप्तस्य। अमी य ऋक्षा निहितास उच्चा। नक्तं
 ददंश्चै कंदेतिचिद्वैद्युः। अदब्धानि वकणस्य व्रतानि। विषाकशश्चैन्द्रमा नक्षत्रमिति।
 तस्यसविर्वैद्ययम्। मर्गो देवस्य धीमहि॥४९॥

धियो यो नः प्रचोदयात्। तस्यसविर्वैद्यमीमहे। वयं देवस्य भोजनम्। श्रष्टुं
 सर्वथातमम्। एतं मगस्य धीमहि। अपागर्हन् सविता एमीनं। सर्वादिभ्यो अयसः।
 नक्तं तान्भवनद्भ्यो। अस्यस्यशा समविष्यामः। नाम नामैव नाम भू॥५०॥

नपुंसकं पुमांश्चामि। स्यावरोऽस्यथ जङ्गमः। यजेऽप्यश्वे यथाहे वं। मया
 भूगान्धयश्चत। पशवो मम भूगानि। अनृबन्ध्याऽस्यहं विभुः। शिष्यः सतीः। ता
 उभे पुंस आर्हिः। पश्यदक्षेणवागविचेतदस्यः। कविष्यः पुत्रः स ईमा चिकेत॥५१॥
 यस्त। विजानाश्चविः प्रेतासत। अन्धो मणिमविन्दत। तमनङ्गीतिरावयत।

निर्गुह्यविविधं तं विमुञ्च ॥५५॥

नोऽस्याक्षौ यावत् सञ्जातः। यच्छृणोन् रोहिताक्षोऽथः। रथं युक्तायैतिष्ठति। एकया
व दद्यान्मिञ्च स्वमूर्ते। दद्यान्मिष्टय विद्वंश्या वा। निर्यान्मिञ्च वदसे विद्वंशता वा।

एकचक्रमुकधुरम। वानध्याजिगतिं विनो। न विद्याति न व्यथते ॥५४॥

चरित्वा प्रतिव्रजे। तथ्यसम्भवस्य व्रतम। आनमथ रथं तिष्ठ। एकश्चक्रमुकध्याजिनम।
सोऽजिह्वो असञ्जात। नैतमृषि विदित्वा नगरं प्रतिव्रजे। यदि प्रतिव्रजे। मिथौ
यश्च व्रतनः। स तं मणिमविन्दत। सोऽनङ्गुलिरवधत। सोऽग्निवः प्रत्यमुञ्चते ॥५३॥

अग्निवः स्वयं व्यापत। अस्माञ्जाता मे मिथु चरथौ। पुत्रो निरञ्जया वैद्वेहः। अवेता
वीणापणवज्जितम। मृतं जीव च यत्किञ्चित्। अङ्गानि सर्व विद्धि तत।

गीतम् ॥५२॥

अग्निवः प्रत्यमुञ्चत। तमजिह्वो असञ्जात। ऊर्ध्वमूलमनवाक्योऽवम। वृक्षं यो वेद
सम्यति। न स जाय जनः श्रद्धयात। मृत्युर्मा मारयादितिः। हस्तिनः कटिनं

उपस्तरणमसि ॥६०॥

ब्रह्मण उदरणमसि । ब्रह्मण उदरणमसि । ब्रह्मण उदरणमसि ।
 करोतीति । वासिष्ठो गृहिणो मामङ्मां चक्रे । तस्यैषा भवति । वाञ्छव विद्यति ।
 कालवधवानामिति । प्रतीच्या । वासात्या । इत्युत्तिष्ठोः । कोऽन्तरिक्षे ।
 रथेनोदकवल्गुना । अप्सर्षा इति तद्धयोः । उक्तो वेष्टो वासांस्ति च ।
 उक्तं स्थापनं प्रमाणं च पूर्यते । ब्रह्मस्मिन्निश्च सविता च । विश्वकृत्पूजितोऽजीताम ।

पर्यङ्कितः ॥५९॥

तामाश्वासाम्भरथाः । तामवणस्तथाऽसिताः । दण्डहेस्ताः खट्वदतः । इतो कर्तुः
 कृतेनानाः । वसवः पृथिवीक्षितः । अष्टादिवामसमोऽथयः । अग्निश्च जगवेदाश्चर्यते ।
 गौरवस्कन्देयहेत्याद्ये जाय । कौशिकब्रह्मण गौतमर्षवणा । अकणाश्च

[यथास्थानं गीतम्]

षष्ठं चोक्तं तद्वत्तमिति । गीतम् । यथास्थानम् । अथ पुरुषः सप्त पुरुषः ॥ ६३ ॥
 वा । अथैष मन्त्रः । इन्द्रश्च विवस्वाश्चैष्यते । इन्द्रो यमो ह्यसः शिविषते ।
 ततो परा मातृमहमायदिति । ताननृकमिष्यामः । मित्रश्च वक्रणश्च । याता चोर्ध्वमा
 परा मातृमहमायते । सप्तभिः पुरुषैरिति । उपपन्नैर्ध्वं युगम् । प्रजायै मन्त्रे

पुनः । देवा (२) उपपन्नसप्तभिः ॥ ६२ ॥

पञ्चजनाः । अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम् । अष्टौ पुरासो अदितेः । ये जगतास्त्वन्वः
 अदितिर्द्वारदितिरन्तरिक्षम् । अदितिर्मता स पिता स पूजः । विश्वे देवा अदितिः
 अहं वेद न मे मृत्युः । न चामृत्युर्यथाऽऽहरेत । सृजामाणं महिमं धृ ।

मृत्युः । न चामृत्युर्यथाऽऽहरेत । अथयानि ममैवपुत्रम् । अथपलीमम् दिवम् ॥ ६१ ॥
 चामृत्युर्यथाऽऽहरेत । अथयान्ममैवपुत्रम् । अथपदिदमन्तरिक्षम् । अहं वेद न मे
 मृत्युः । न चामृत्युर्यथाऽऽहरेत । अहं वेद न मे मृत्युः । न चामृत्युर्यथाऽऽहरेत ।

यौऽसौ त्वप्युदेति । स सर्वेषां भूतानां प्राणानादायोदेति । मा मूँ प्रजाया मा
 पृथ्वीनाम् । मा मम प्राणानादायोदेति । अस्मै यौऽस्त्वमेति । स सर्वेषां भूतानां
 प्राणानादायोऽस्त्वमेति । मा मूँ प्रजाया मा पृथ्वीनाम् । मा मम प्राणानादायोऽस्त्व
 मेति । अस्मै य अप्युदेति । स सर्वेषां भूतानां प्राणानादायोदेति ॥ ३४ ॥

मा मूँ प्रजाया मा पृथ्वीनाम् । मा मम प्राणानादायोदेति । अस्मै यौऽप्युदेति । स
 सर्वेषां भूतानां प्राणानादायोदेति । मा मूँ प्रजाया मा पृथ्वीनाम् । मा मम प्राणानादायो
 देति । अस्मै नक्षत्राणि । सर्वेषां भूतानां प्राणानादायोदेति । मा मूँ प्रजाया
 मा पृथ्वीनाम् । मा मम प्राणानादायोदेति ॥ ३५ ॥

इमे मासाश्चतुर्मासाश्च । सर्वेषां भूतानां प्राणानादायोदेति । मा म
 मूँ प्रजाया मा पृथ्वीनाम् । मा मम प्राणानादायोदेति । मा मूँ प्रजाया मा पृथ्वीनाम् । मा
 सर्वेषां भूतानां प्राणानादायोदेति ॥ ३६ ॥

यस्मिन्मम वासवा इति या नि शानकरोत्ये ॥ ७३ ॥

तस्मादः परिपदि । उत्तरपारस्य दिश्यविषादो नरकः । तस्मादः परिपदि । आ
दिश्यविस्पर्षं नरकः । तस्मादः परिपदि । उत्तरपूर्वस्य दिक्षो विषादो नरकः ।
दक्षिणपूर्वस्य दिक्षो विस्पर्षं नरकः । तस्मादः परिपदि । दक्षिणपारस्य

[७४]

॥ ७४ ॥ शीर्षे न नो मर्यादं मा नो मर्यादं वा नो दिशो वा । त्वः ॥ ७४ ॥

उपरिदिश्यस्य स्थाने स्वरेजसा मिति । विस्पर्षा उपरिदिश्यस्य स्थाने स्वरेजसा
स्थाने स्वरेजसा मिति । नयपस उपरिदिश्यस्य स्थाने स्वरेजसा मिति । पृथ्व्यायस
मिति । अतिरागमव उपरिदिश्यस्य स्थाने स्वरेजसा मिति । वैश्वानरस्य उपरिदिश्यस्य
उपरिदिश्यस्य स्थाने स्वरेजसा मिति । सहोजसो दक्षिणदिश्यस्य स्थाने स्वरेजसा
अथाश्वीरर्षकस्य । अथैः पूर्वदिश्यस्य स्थाने स्वरेजसा मिति । जगवेदस

[७५]

मर्यादं मा नो मर्यादं ॥ ७५ ॥

[११]

इन्द्रयोषा वो वसुभिः पूरन्त्यादृषदधनम्। मनोजवसा वः प्रीतिर्नदीक्ष्णान
उपदधनम्। प्रचीना वो रुद्रैः पूज्यादृषदधनम्। विश्वकर्मा व आदित्यैकमेव
उपदधनम्। त्वष्टा वो ऋष्वेकपरिष्टादृषदधनम्। संज्ञान वः पूज्यादिति। आदित्यः
सर्वोऽग्निः पूष्टिव्याम। वायुरेन्नारिश्च। सूर्यो दिवि। चन्द्रमा दिक्षु। नक्षत्राणि
स्वलोके। एवा ह्येव। एवा ह्येव। एवा हि वायो। एवा ह्येन्द्र। एवा हि पूषन्।
एवा हि देवाः॥ ४७॥

[१०]

आपमपापमः सर्वाः। अस्मादस्मादितोऽमृतः। अग्निर्वयुश्च सूर्यश्च। सह
संश्रस्वकरोहिष्या। वाय्वश्च। रश्मिपतयः। मरुत्व्यान्मनो अर्द्धदेः। देवोर्नृवन्सर्वस्यः।
पूजैवत्वाय मे स्युः। महेनाक्षीमहेमामनाः। महसो महसः स्वः॥ ७५॥
देवोः पर्वत्यसर्वस्यः। पूजैवत्वाय मे स्युः। अपाश्चक्षिन्मपा रक्षः। अपाश्चक्षि-

मवति। अतिवर्त्त अणामायतनम्। आयतनवान् मवति। योऽयमेव न वेद॥७८॥
 पुष्पवान् प्रजावान् पशूमान् मवति। य एवं वेद। योऽणामायतनं वेद। आयतनवान्
 योऽणं पुष्पं वेद। पुष्पवान् प्रजावान् पशूमान् मवति। चन्द्रमा वा अणं पुष्पम्॥
 [११]

संस्वति। मा ते व्योम संदृष्टि॥७९॥
 सदस्येयसम्। श्रोत्रं नः शान्तम्। मवत्यि। त्रिष्य आप ओषधयः। समुद्रोका
 केतवो अकण्ठासश्च। ऋषयो वारिरश्मनाः। प्रविष्टाश्च शतधा हि। समहितस्तो
 पूर्वा विश्ववेदाः। स्वस्ति नस्तृण्यो अतिष्ठन्तः। स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु।
 संस्तवन्ति। व्यशम देवहितं यदयि। स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः। स्वस्ति नः
 मरु कर्णम्। शूर्यायाम् देवाः। मरु पश्येमाक्षान् यजन्ताः। त्रिष्यैर्यज्ञैस्त्रिष्ववा
 देवसंवृत्तिः। आदित्यान् दितिं देवाम्। यानि नो अर्धमर्धवत्॥८०॥
 मपारयम्। अपाधामपचवतिम्। अपदेवसितो हित। वज्रं देवसृजिताश्च। भुवनं

अपां पुरीषेवा ॥५८॥

वै लोका अपा ॥ रसः । तैः समिधायित्यै समर्पितः । जानदधीर्मुत्तरेदो खाला ॥
संयुं वाक ॥ समर्पितम् । अपा ॥ रसस्य यो रसः । तं वो गृह्णाम्येतममिति । इमे
इमे वै लोका अम्स्य प्रतीक्षिताः । तदेवाऽभ्यर्चन्तः । अपा ॥ रसमर्चय ॥ सगो

तिष्ठति ॥५९॥

आयतनवान् भवति । य एवं वेद । योऽम्सं नावं प्रतीक्षितां वेद । प्रत्येव
संवध्यस्माऽऽयतनं वेद । आयतनवान् भवति । आपो वै संवध्यस्माऽऽयतनम् ।
आयतनवान् भवति । संवध्यसो वा अपामायतनम् । आयतनवान् भवति । यः

वेद ॥६०॥

वै पर्जन्यस्माऽऽयतनम् । आयतनवान् भवति । य एवं वेद । योऽपामायतनं
आयतनवान् भवति । यः पर्जन्यस्माऽऽयतनं वेद । आयतनवान् भवति । आपो
योऽपामायतनं वेद । आयतनवान् भवति । पर्जन्यो वा अपामायतनम् ।

पृष्करपृष्ठाः पृष्करदण्डैः पृष्करैश्च सङ्कीर्त्या तस्मिन्निदृशयसे । अग्निं
 प्रणीयापसममाधाया । ब्रह्मेवादिनो वदन्ति । कस्मान्मणीतेऽयमग्निश्चोयते ।
 साधणीतेऽयमपस्य इयं चोयते । अस्मै भवनेऽयनादितानिरेतः । तमग्निं पृता
 अबोद्धका उपदधाति । अग्निं होत्रे ददर्शपूर्णमासयोः । पश्नैर्वन्ध चाग्निमोस्येषु ॥ ८६ ॥

अथो आर्हः । सर्वेषु यज्ञकृतिष्विति । एतद्ध स्म वा आर्हः शान्तिहेतुः । कर्मभिः
 चिन्तते । सति यममग्निं चिन्तते । सर्वेभ्यः प्रत्यक्षेण । कर्मभिः चिन्तते । सावित्रममग्निं
 चिन्तते । अमृममादित्यं प्रत्यक्षेण । कर्मभिः चिन्तते ॥ ८७ ॥

नाचिकेतममग्निं चिन्तते । प्रणान्मत्यक्षेण । कर्मभिः चिन्तते । चाग्निं होत्रेति यममग्निं
 चिन्तते । ब्रह्मं प्रत्यक्षेण । कर्मभिः चिन्तते । वैश्वस्यैजमग्निं चिन्तते । शरीरं प्रत्यक्षेण ।
 कर्मभिः चिन्तते । उपानैवाम्बामग्निमग्निं चिन्तते ॥ ८८ ॥

इमाम्बोक्तामत्यक्षेण । कर्मभिः चिन्तते । इममनाकाकृति कर्मभिः चिन्तते । य
 एवास्मै । इतश्चाऽमृतश्चाऽव्यतीपाती । तमिति । योऽग्निमर्थया वेद । मिथुनवानभवति ।

आपो वा अग्निर्भूयाः। मिथुनवान्भवति। य एवं वेद॥८९॥

[२२]

आपो वा इदमासश्मिन्नमेव। स प्रजापतिरेकः पृथग्रपुं सम्भवत।
तस्यान्मनसि कामः सम्भवत। इदं सृजयामति। तस्मादायुर्कषो
मनसाऽग्निमृच्छति। तद्वैवा वदति। तन्मनसा करोति। तदेवाऽयन्नृणां॥
कामस्त्वदये सम्भवतीति। मनसो देवः प्रथमं यदासीत्॥९०॥

सो वयमसति निर्विन्दये। हृदि प्रदीप्या कवयो मनीषिणि।
उधुनन्तर्धनमति। यत्कामो भवति। य एवं वेद। स तपोऽनयत। स
तपस्त्वत्वा। शरीरमधुनत। तस्य यन्मः समसीत्। ततोऽन्ताः केतवो वानरशना
ऋषय उदतिष्ठये॥९१॥

ये नवः। ते वैखानसाः। ये वालाः। ते वालिविन्त्याः। यो रसः। सोऽयाम्।
अन्येतः कम् अतः सपर्धनम्। तमृषवीन्। मम वैखङ्गाः सा। सम्भूते॥९२॥

અથાક્રોઃ કેવલપરિણામદયાતે । પૃથાગ્વિદ્યોત્થાનસંજ્ઞાદલિષ્ટયો ॥
 ગાંધર્વોપમસંજ્ઞાદલિષ્ટયો ॥ સોઘાં દિકે ॥ યા વિપ્રયો વિપરાપતયો ॥ તાપ્યોઽર્ચયો
 રક્ષાંતિ ॥ પિથોવાજ્ઞાદલિષ્ટયો ॥ તસ્માન્ને પરમવયો ॥ વિપ્રહ્યો દિ તે સમવયો ॥

અથાક્રોઃ કેવલપરિણામદયાતે ॥ પૃથાગ્વિદ્યોત્થાનસંજ્ઞાદલિષ્ટયો ॥
 ગાંધર્વોપમસંજ્ઞાદલિષ્ટયો ॥ સોઘાં દિકે ॥ યા વિપ્રયો વિપરાપતયો ॥ તાપ્યોઽર્ચયો
 રક્ષાંતિ ॥ પિથોવાજ્ઞાદલિષ્ટયો ॥ તસ્માન્ને પરમવયો ॥ વિપ્રહ્યો દિ તે સમવયો ॥

અથાક્રોઃ કેવલપરિણામદયાતે ॥ પૃથાગ્વિદ્યોત્થાનસંજ્ઞાદલિષ્ટયો ॥
 ગાંધર્વોપમસંજ્ઞાદલિષ્ટયો ॥ સોઘાં દિકે ॥ યા વિપ્રયો વિપરાપતયો ॥ તાપ્યોઽર્ચયો
 રક્ષાંતિ ॥ પિથોવાજ્ઞાદલિષ્ટયો ॥ તસ્માન્ને પરમવયો ॥ વિપ્રહ્યો દિ તે સમવયો ॥

અથાક્રોઃ કેવલપરિણામદયાતે ॥ પૃથાગ્વિદ્યોત્થાનસંજ્ઞાદલિષ્ટયો ॥
 ગાંધર્વોપમસંજ્ઞાદલિષ્ટયો ॥ સોઘાં દિકે ॥ યા વિપ્રયો વિપરાપતયો ॥ તાપ્યોઽર્ચયો
 રક્ષાંતિ ॥ પિથોવાજ્ઞાદલિષ્ટયો ॥ તસ્માન્ને પરમવયો ॥ વિપ્રહ્યો દિ તે સમવયો ॥

तदेवाऽभ्युक्तं॥१६॥

आप्तं ह यद्वैतानिमायये। दक्षं दधाना जनयन्तीः स्वयन्ममा। तत्
 इमेभ्यस्यैव सन्निभः। अहो वा इदं समन्तं। तस्मादिदं सर्वं ब्रह्म
 स्वयन्निवर्ति। तस्मादिदं सर्वं ब्रह्म। तस्मादिदं सर्वं ब्रह्म। तस्मादिदं सर्वं
 तत्। आत्मनाऽऽत्मानं विधाया। तदेवानुपविशति। तदेवाऽभ्युक्तं॥१७॥

विधाया लोकान् विधाया मूर्तानि। विधाया सर्वाः प्रदिशो दिक्षश्च। प्रजापतिः
 प्रथमजा ऋतस्य। आत्मनाऽऽत्मानं मम सन्निवेशति। सर्वमेवेदमावृत्तं॥

सर्वमवकञ्च। तदेवानुपविशति। य एवं वेद॥१८॥

[१३] चण्डिभ्यः आपो यज्ञेति। चन्वासे वा अपां रुपाणि। मेघो विद्यते।
 स्वनन्तिविर्बुधेः। तान्येवावकञ्च। आनपति वष्पा यज्ञेति। तः पुरस्तादुपदधाति।
 पुनः वै ब्रह्मवचस्य आपः। मूर्तेत एव ब्रह्मवचसमवकञ्च। तस्मान्मूर्तेत

एतमकेणः केनचो वातरश्मना ऋषयोऽचिन्वन् । तस्मादाकाशकेणिकः ॥ १०२ ॥
 अथ वा आपः । अथ वा अथ वा अथ जायते । यदेवाद्याऽथ जायते । तदवकथ्ये । तं वा
 असौ वै पृथ्व्याः । अमृष्यामेव प्रतिनिष्ठति । तिष्ठति वा अपः ।
 गृह्णाति । त उपादिष्टादुपदध्याति ॥ १०१ ॥
 गृह्णाति । त मध्य उपदध्याति । इयं वै सप्तम्याः । अस्यामेव प्रतिनिष्ठति । पृथ्व्या
 धावन्ती । आज एवास्युत्तरतो दध्याति । तस्मादुत्तरतोऽथ आजस्वितरः । सप्तम्या
 त उत्तरत उपदध्याति । आजसा वा एता वदेन्तीरिवोदतीरिव आकंजतीरिव
 वदेन्तीरिगृह्णाति ॥ १०० ॥
 गृह्णाति । तः पृश्नादुपदध्याति । प्रतिष्ठिता वै स्यावराः । पृश्नादेव प्रतिनिष्ठति ।
 तेज एवास्य दक्षिणतो दध्याति । तस्मादक्षिणोऽधस्तेजस्वितरः । स्यावरा
 कंषा गृह्णाति । त दक्षिणत उपदध्याति । एता वै तेजस्वितरीयः ।
 षडेववृत्तितरः ॥ ११ ॥

विराट्। तस्य वा इयं पादः। अन्तरिक्षं पादः। द्यौः पादः। दिशः पादः। पर्यन्ताः पादः। विराज्येव प्रतिलिखति। य एतमग्निं विनृतं। य उचैनमेव वेदं॥१०६॥

[१५]—
अग्निं प्रणीयापसमाधायां। तमग्निं एता अबौधका उपदधाति। अग्निर्देवे दक्षार्णमोसयाः। पशून्बन्धुं चाग्निमस्येषु। अथा आहुः। सर्वेषु यज्ञकं विष्वाति। अथ ह स्मादोकाः स्वायम्भुवः। सावित्रः सर्वोऽग्निरित्यनर्नृषङ् मन्वामहे। नाना वा एतेषां वीर्याणि। कमग्निं विनृतं॥१०७॥

संविद्यमग्निं विन्वानः। कमग्निं विनृतं। सावित्रमग्निं विन्वानः। कमग्निं विनृतं। नाविक्तेतमग्निं विन्वानः। कमग्निं विनृतं। चाग्नेर्देवो विद्यमग्निं विन्वानः। कमग्निं विनृतं। वैश्वस्येजमग्निं विन्वानः। कमग्निं विनृतं॥१०८॥

उपावर्तव्यमग्निं विन्वानः। कमग्निं विनृतं। इममकाणकेऽग्निकमग्निं विन्वानः। इति वा अग्निः। वृषाणि सङ्स्फालयते। इत्येतस्य यज्ञः। तस्मादावृषज्यः। इति। वृषा वा अग्निः। वृषाणि सङ्स्फालयते। इत्येतस्य यज्ञः। तस्मादावृषज्यः।

सात्तरेवेति केषु चिन्तित। उत्तरेवेष्टाः द्वाविंशत्यौ। प्रजाकामाश्चिन्तित॥१०९॥

प्रजापत्या वा एषांतिः। प्रजापत्याः प्रजाः। प्रजावान् भवति। य एव वेद।

प्रजाकामाश्चिन्तित। संजानं वा एतत् प्रजानाम्। यदापः। प्रजानामेव संजानेति चिन्तित। प्रजामान् भवति। य एव वेद॥११०॥

वृष्टिकामाश्चिन्तित। आपो वै वृष्टिः। पृथग्यो वरुणको भवति। य एव वेद। आमयावो चिन्तित। आपो वै भूषजम्। भूषजमेवाम्भू कर्तुमर्हति। सर्वमार्युर्हति।

अग्निमेवरुष्टिश्चिन्तित। वज्रो वा आपः॥१११॥

वज्रमेव अग्निव्यस्यः पृथगति। स्यात् एतम्। तेजस्कामो यज्ञस्कामः। षष्ठेर्वरुसकामः स्वर्गकामाश्चिन्तित। एतवैष्टा वांति। यावदेतत्। यावदेवास्ति। तदवकम्भ्य। तस्यैतद्धेतुम्। वरुणो न धावते॥११२॥

अमृतं वा आपः। अमृतस्यानन्तरित्यै। नाप्य मृतपुष्टिष कथ्यते। न विवसन्तः क्षायते। यद्यो वा एषांतिः। एतस्योदरनिदाहय। न निष्ठिवेत्। न विवसन्तः क्षायते। यद्यो वा एषांतिः। एतस्योदरनिदाहय। न

देवानां पूज्योऽस्मात् । तस्याङ्गं हिरण्यमयः कोशः । स्वर्गा लोको ज्योतिषाऽऽर्च्यते ।
 ऐरावतः । सूर्योऽयं सूर्यजोऽयम् । यवां सूर्यासाः । अष्टावक्रा नवद्वारा ॥ ११५ ॥
 ते ख्याताः त्रीणिषत् । उत्तिष्ठते मा स्वप्न । अग्निनिष्कृष्टं मारुतः । रात्रेः सोमस्य
 मरीचयः स्वयम्भवाः । ये शरीराण्ययंकल्पयन् । ते ते देवैर्कल्पयन् । मा च
 प्रणिमृञ्चस्व स्वां पूजम् ॥ ११४ ॥

तैर्नानाम् । आपुवस्व प्रपुवस्व । आण्डोऽनवजं मा मूर्धः । सुखादीन्द्रैः खनिधनम् ।
 आदित्यैन्द्रैः सह सौषधम् । आदित्यैन्द्रैः सगणा मर्कटैः । अस्माकं भवतिता
 इमानि कं भुवना सोषधम् । इन्द्रैश्च विश्वे च देवाः । यज्ञं च नस्तन्व च प्रजा च ।
 [१३]

य उच्येनमेव वेदः ॥ ११३ ॥
 नोदेकस्याधार्गिकोऽनमोदेकानि भवन्ति । अधार्गिका आपः । य एतमेव विन्दते ।
 पूष्करपर्णानि हिरण्यं वाऽप्युत्तिष्ठते । एतस्याधार्गिकस्यारोहय । न कर्मस्यार्थोऽयम् ।

या वै तां ब्रह्मणा वेदा। अमर्तेनाऽऽवृतां पुरीमां तस्मै ब्रह्म वं ब्रह्मा वा। आयुः
 कर्तिं प्रजां ददौ। विभ्राजमानाः हरिणीमां यशसां सम्पदीवृतामां पुरः हरिणमयीं
 ब्रह्मा ॥११३॥

विब्रह्माऽपर्याजिता। पराहेत्युच्यमानया। पराहेत्यनाशोक्ति। इहे वामनं चान्वेति।
 विब्रह्मन्देवामृगान्मेषान्। यत्किमायौ मन्दयते। यद्योषिषधत्पविशतां। अग्निं यत्किं वं
 क्रियते। अग्निस्तदनुव्रयति। अश्वतासः श्वतासश्च ॥११७॥

यज्वानो यऽययज्वनः। स्वयन्तो नापुञ्जन्ते। इन्दमग्निं वं ये विदुः। त्रिकला
 इव संयन्ति। रश्मिभिः समदीरिताः। अस्माज्जोकादमम्यन्ते। ऋषिर्वाग्देवार्थश्चभिः।
 अपूर्णं वीरं वि वं सपुनतः। यऽत्र स्व पूरणा ये वं नृपताः। अहोमरिहरेके-
 तिलकम् ॥११८॥

यमा देवाववसानमसू। नृमृगान् नृपान्वयुः। अकृष्टा ये वं कष्टजाः। किमारीष
 कनीनारीष। जारिणीष वं ये हिराः। रतः पाता आण्डपाताः। अङ्गारिष वं ये हृताः।

उभयान् पृथग्वैकानम्। यूवेऽहं यमराजानम्। शान्तिमर्थं शारदः॥१११॥

अतो यद्ब्रह्म विजबम्। प्रिण्णं च यमस्य च। वकणस्याश्विनोरयोः। मरुतां च विद्वयस्वाम्। कामप्रयवणं मे अस्मि। स ह्येवास्मि सनातनः। इति नाको ब्रह्मिश्चवो रायो धनम्। पृथानापो देवोऽपिहोऽऽहितः॥११०॥

[२७] विष्णीष्णो गृध्रशीष्णो च। अपतो निरञ्जितः देवः। परिव्रायः श्वेतर्क्षम्। निजङ्घः शबलोदरम्। स तान् वाव्यायया सह। अथे नाशाय सन्दर्शः। ईष्णोऽस्यैर्बुध्मक्षाम्। मय्यै कन्यां च दूषिये। रथेन किं शक्यं कावता। अथे नाशाय सन्दर्शः॥१११॥

[२८] पृथ्व्याय प्रणायता। दिवस्यैकाय मीढ्वी। स नो यवसामिच्छति। इदं वचः पृथ्व्याय स्वराजो। ईदो अस्वनारेनर्द्ययाता। मयोर्यवतो विश्वर्कश्चयः सन्वस्ये।

पुनर्विष्णुम ॥१२२॥

सुप्रियं आष्विदेवगीताः। यो गन्तव्यमीनाम्। गवां कृणोत्यवतानाम्। पुनर्विष्णुः

कृक। तेन सुप्रजस कृक ॥१२३॥

दीर्घायुत्वाय ववसे। यन्मे रेतः प्रसिच्यते। यन्म आजायते पुनः। तेन माममृतं
मा। यन्मेऽद्य रेतः पुष्टिर्वीमच्छानो। यदोषधीर्यस्यसददापः। इदं तस्यनरादेदं।
पुनर्ममिच्छिद्यम्। पुनरायः पुनर्नमः। पुनर्ब्रह्मणामु मा। पुनर्ब्रह्मणामु

[१२१]

हस्तिं हिंय्यमश्नान् ॥१२४॥

अपोऽश्निन्ति केचन। त्वष्ट्रे मायां वृक्षवणः। रथं सदेवैवभ्युत्तम। पुनश्चैकं
अष्टास्त्रिरोऽयाऽजायत। तव वृक्षवणः सदा। तिर्योऽयि सपत्न्याः। ये

[३०]

सदेवैवभ्युत्तम। अस्त्राययाहि नो बलिम्। यस्मै भूगानि बलिमावदन्ति। यन् गवां

असाम सुमते यज्ञियस्य। श्रियं विभ्रतोऽयमुखा विराजाम्। सुदशने च
 कोष्ठं च। सुमते च महानिरो। शतद्विद्विरामन्त। संहृत्य नयं तवा इति
 मञ्जः। कल्पोऽत ऊर्ध्वम्। यदि बलिः ददौ। हिरण्यमनयं विवृदयं कौबेरयायं
 बलिः॥१२५॥

सर्वमगाधिपतये नम इति। अथ बलिः हव्योपतिष्ठेत्। श्वं क्षत्रं वृक्षवणः।
 ब्राह्मणं वयुः स्मः। नमस्ते अस्मि मा मा हिंस्रीः। अस्मान्निवश्यन्नमङ्गीति। अथ
 तमग्निमादधेत्। यस्मिन्नोत्कम् प्रयुञ्जीत। तिरोग्या भूः। तिरोग्या भवः॥१२६॥
 तिरोग्याः स्वं। तिरोग्या भूमिवः स्वं। सर्वेषां लोकानामाधिपत्यं सीदति। अथ
 तमग्निमिन्धेत्। यस्मिन्नोत्कम् प्रयुञ्जीत। तिरोग्या भूः स्वाहो। तिरोग्या भवः
 स्वाहो। तिरोग्याः स्वं। तिरोग्या भूमिवः स्वं। स्वाहो। यस्मिन्नस्य काले
 सर्वा आर्हन्तिर्हन्ति भवेयुः॥१२७॥

अपि ब्राह्मणमर्हन्ति। तस्मिन्नष्टः काले प्रयुञ्जीत। परः सुमर्जनाहेति। मास्म

प्रमाद्यन्तमाध्यापयेत्। सर्वाध्याः सिद्ध्यन्ते। य एवं वेद। धृष्ट्याविदमजानताम्।
सर्वाध्या न सिद्ध्यन्ते। यस्तं विधार्त्तको भूतः॥१२८॥

तस्मात् इममग्रेषु ज्ञेयानि। स मुंयन्मा विवर्धते। मयि स्वाहा॥
राजाधिराजाय प्रसहसाहिने॥ नमो नमो वयं वैश्ववण्याय कर्महे। स मे
कामाकामकामाय महाम्। कामेश्वरो वैश्ववणो ददाति। कुरेश्वराय वैश्ववण्याय।
महायज्ञाय नमः। केतवो अक्षणासश्च। ऋषयो वातरश्मनाः। प्रतिष्ठां शतधा हि।
समाहितान्मो सहस्रेधावसम। शिवा नः शान्तमा भवन्ति। दिव्या आप ओषधयः।
सुमर्दोका सरस्वति। मा ते व्याम सन्दर्शे॥१२९॥

[३१]—सर्वस्मरन्मर्द्वं चरेत्। द्वौ वा मासौ। नियमः समासेन। तस्मिन्निधमविशेषः।
त्रिषवणमर्दकोपस्पृष्टः। चण्डिकाजपानभक्तेः स्यात्। अष्टादशौ भूक्षमश्लेषात्।
अर्द्धवर्षाभिः समिद्धिर्यः पविचरेत्। पुनर्मासैस्त्रिधिमन्यतेनऽर्जवर्केन।

विश्वदेवाः । स्वस्ति नस्तुभ्यो अविष्टनामः । स्वस्ति नो बृहस्पतिर्देवाय ॥

सप्तर्षीभिः । व्यशेम देवहितं यदायुः । स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः । स्वस्ति नः पूषा
मर्दं कर्षणिः शूर्यायाम् देवाः । मर्दं पश्येमाक्षप्रियजनाः । त्रिव्योद्वैत्सिद्धिवा॥

[३२]

भवति तपस्वी पुण्या भवति ॥ १३२ ॥

शौक्यमे । यथाशक्ति वा । एवैस्वाध्यायधर्मम् । अग्नयेऽधीयते । तपस्वी पुण्या
सुमहोक्तेति भूमिम् । एवमपवर्गः । धेनुर्दक्षिणा । क० स० वास० शोमम् । अन्तर्द्वा
महानाक्षीमकदक० स० स्पृश्यः । तमावाया दद्यात् । शिवा नः शान्तमेत्योषधीराजम्

काण्डक्रेषयः । अग्नयेऽधीयते । मर्दं कर्षणिमिति द्वै जपित्वा ॥ १३३ ॥

ऋषिभ्यः सर्वभूतभ्यः । वक्रणाय कणायेति व्रतहोमः । प्रवयवदेवेशः । अकणाः
असंशयवान् । अथ ये वायवे सूर्याय । ब्रह्मणे प्रजापतये । चन्द्रमसे नक्षत्रेभ्यः ।

उद्धृतपतिर्गणितमग्निः कार्ष्णं कर्षीत ॥ १३० ॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

विपरीतं प्राचीनावीतं संवीतं मानुषम् ॥१॥
 वा दक्षिणत उपवीय दक्षिणं बार्हस्पत्येनैव धत्ते सव्यमिति यज्ञोपवीतमेतदेव
 एव तत्समाधत्तापवीत्युवाचैतान् यान्येवञ्च वा यज्ञस्य प्रसूत्या अजिनं वासो
 यज्ञोपवीतान् यज्ञोऽप्रसूतोऽपवीतान् यत्किं च ब्राह्मणो यज्ञोपवीत्यधीते यज्ञं
 वे यज्ञं देवाः स्वर्गं लोकमायय प्रसूतेनासूयन् परमावयन् प्रसूतो ह वै
 अमृष्टैस्ते न प्राजानैस्ते पराऽमवन्ते न स्वर्गं लोकमाययन् प्रसूतेन वै
 वयमभ्याम ङीते तेऽसूयाः सजह्ये सहस्रेवाचयन् ब्रह्मचर्येण तपसैव देवास्तेऽसूया
 सह वै देवानां वासूयणां च यज्ञौ प्रततावास्तां वयं स्वर्गं लोकमभ्यामा
 नमो वाचस्पतये नमो विष्णवे बृहते कस्योमि ॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥
 ॐ नमो ब्रह्मणे नमो अस्त्वग्नये नमः पृथिव्यै नमः ओषधीभ्यः नमो वाचे
 ॥ द्वितीयः पञ्चः ॥

रक्षांसि ह वा पुरोऽनवाकं तपोऽमलिष्ठन् तान् प्रजापतिर्वैराग्यमभयत
 तान् वरुणवृणीताऽहिन्यो नो यच्छां हतिं तान् प्रजापतिरब्रवीद्यथयजमानि
 तस्मादतिष्ठन् ह वा तानि रक्षांसि गायत्रियाऽग्निमजितेनाभ्यसा शास्यन्ति तर्हि ह वा एते
 ह वा एतानि रक्षांसि गायत्रियाऽग्निमजितेनाभ्यसा शास्यन्ति तर्हि ह वा एते
 ब्रह्मवादिनः पूर्वाग्मयः संन्याया गायत्रियाऽग्निमजिता अप ऊचुर्ब्रह्मिण्यान्ति
 ता एता अपा वृक्षान्वा तानि रक्षांसि मन्दहाकेण ह्येव प्रक्षिपन्ति यत्प्रदक्षिण
 प्रक्रमन्ति तेन पाप्मानमवर्धन्व्यधनमस्तं यन्मम आदित्यमग्निमयान् कर्षन्
 ब्रह्मिण्या विद्वान्सकलं महिमश्चिरेऽसावादिन्यो ब्रह्मति ब्रह्मैव सन् ब्रह्मास्यति य
 एव वेद ॥ २ ॥

[२]

यदेवा देवदेयं देवासश्चक्रेमा वयमा आदित्यास्तस्मान्मा मुञ्चतेऽस्यतेन
 माप्तिता देवा जीवन्काम्या यद्वाचाऽर्जुनमिदम् । तस्माद्य हरे मुञ्चते विश्वे देवाः
 सजोषसः । अनेन द्यावापृथिवी अनेन त्वं सरस्वति । कृतायः पाहेनसो यत्किं

चान्तमृदिम। इन्द्रोऽग्नी मित्रावरुणौ सोमो धाता बृहस्पतिः। ते नो मृञ्जन्वन्तो
 यदभ्यर्कतमामि। सज्जितोऽश्वः सार्धं त जामिश्वरं साज्यायसः श्वः सार्धं वा
 कनोयसः। अनायुधं देवर्केतं यदेनस्तस्मात् त्वमस्माञ्जातवेदो मर्मभिः॥ ३॥

यद्वैवा यमनसा ब्रह्म्यामकस्यामश्विवद्याः शिञ्जैर्यदन्तं चर्कमा वयमा
 अभिमार् तस्मादेनसो गारुदेपत्यः प्रमुञ्जते चर्कम यानि दृष्कता। येन त्रितो
 अर्णवाविर्बुधैव येन सूर्य तमसो निर्मुमाव। येनसो विश्वा अजहदयतोस्तेनाह
 ज्योतिषा ज्योतिरानशान आक्षि। यर्कस्योदमपतीते मयेह येन यमस्य निधेना
 वयामि। एतदस्य अर्णो भवानि जीवदेव प्रति तत्ते दयामि। यमस्य माता
 यदा त्रिषुष यदन्तरिक्षं यदाश्वासानिकामामि त्रिते देवा त्रिति जता यदाप इम
 मं वरुण तत्त्वा यामि त्वं नो अये स त्वं नो अये त्वमये अयासि॥ ४॥

[३]

यददौव्यद्यैवामहं ब्रह्मवादिभ्यन्वा सञ्जगत् जनेभ्यः। अभिमार् तस्मादिन्द्रश्च
 सविदोनौ प्रमुञ्जताम। यद्वस्तान्मां चक्रे त्रिन्विषाणयश्वाणां वयमर्मुपजिधमामः।

सः शिवायि। मातृवात्मा अदिते ब्रह्म यच्छ विभु देवा जगद्विद्ययाऽसृते। अथ
 आयुर्विष पवसे आ सृजोर्जामिष व नः। अथे बाधस्व दृच्छन्ताम्। अथे पवस्व
 स्वपा अस्य वरुः सृवीयुम्॥ दधद्वि मयि पाषम्॥३॥

अग्निरेभ्रिः पवमानः पाञ्चजन्यः पुरोहितः। तस्मिन्ने महेतव्यम्।
 अथे जगतामृता नः संप्रदान्यजगताञ्जितवेदो नृदस्व। अस्मै दीदित्वि
 सप्तमा अहैच्छन्ते स्याम विवक्ष्य उद्धौ। सहेसा जगतामृता नः
 संप्रदान्यजगताञ्जितवेदो नृदस्व। अथि नो ब्रूहि सप्तमस्यमानो वयः स्याम
 प्रुता नः संप्रदानो। अथे यो नोऽतिनो जगो वृको वारो जिघांसति। ताः स्व
 वृकं जहि वस्वस्यमानम्। अथे यो नोऽतिदेवसि समानो यश्च निष्पुः। तं
 वयः सन्निधु कृत्वा ऐश्वर्येऽति दमसि॥७॥

यो नः श्रपादश्रपातो यश्च नः श्रपतेः श्रपातो। उवाञ्च तस्मै निमृञ्च सर्वं पापं
 समुद्धताम्। यो नः संप्रतो यो रणो मर्तोऽतिदेवसि देवाः। इदमस्यैव प्रक्षायतो

मा तस्योच्छृषि किं चन। यो मां हृदि जातवेदो यं चाहं हृदि यश्च माम्।
सर्वोऽस्मान्मे सन्दहं याऽश्नाहं हृदि यं च माम्। यो अस्मभ्यमरातीयाद्यश्च नो
हृषते जनः। निन्द्याद्यो अस्मान्दिपसश्च सर्वोऽस्मान्ममघ्ना कुरु। सऽश्वितं मे
ब्रह्म सऽश्वितं वीर्या (१) ब्रह्मम्। सऽश्वितं क्षत्रं मे जिष्णुं यस्याहमस्मि पुरोहितः।
उदेष्वा ब्रह्म अतिरमृद्वचो अथो ब्रह्मम्। शिष्णोमि ब्रह्मणोऽमित्रोऽनृपयामि स्वा (१) मे
अहम्। पुनर्मनः पुनरायुर्मि अगात्पुनश्क्षुः पुनः श्रोत्रं मे अगात्पुनः प्राणः पुनराकृतं
मे अगात्पुनश्चित्तं पुनराधीनं मे अगात्। वैश्वानरो मेऽदब्धस्त्वनेपा अववाधात्।
दृशेतामि विश्वा ॥ ८ ॥

वैश्वानराय प्रतिवेदयामो यदीनं * सङ्ग्रो देवतासि। स पुरात्याशां न प्रमथने
प्रवेद स नो मुञ्चति दृशेतावदेवात्। वैश्वानरः पर्वथाद्यः पर्विवैर्युज्यन्ते रमिथवाव्याशा
अनाजानन्मना यावमानो यद्वैतो अथ तज्युर्वाणि। अमी ये सुमनो दिवि
विचरन्ते नाम तारके। प्रहामृतस्य यच्छतामोतद्विद्वकमोचनम्। विजिह्विष

[५]

लोकान्कुरीय ब्रह्मान्मूर्ध्नि बद्धकम् । यान्तिव प्रच्युतो गर्भः सर्वान् पृथो अर्जय ।
स पञ्चानाम्निष्ठात् विद्वान्मज्जापतिः प्रथमजा ऋतस्य । अस्मान्निर्देत जस्यः

परस्मादाच्छिद्ये तन्मनसश्चरेम ॥१॥

तत् तन्मन्त्रके अन् सञ्चरन्ति येषां दत्तं पित्र्यमायनवत् । अबन्धके दत्तः
प्रयच्छोद्वाग्विं चच्छकवांसः स्वर्गं पृषाम । आरुभ्यामन सारुभ्यां समानं
पञ्चामवधा धृतं । यद्वा पूर्वं पुरिविद्धं यदयौ तस्मै गोत्रायैव जायापत्नी
संरुभ्याम् । यदन्तरिक्षं पृथिवीमृतं वा यन्मनसं पितरं वा जिह्वसिम ।
अग्निमा तस्मादेतन्मो गारुदेपत्य उग्रो नैषद्विरेत यानि चक्रेम । भूमिमगतादितिना
जानिरे अगताऽन्तरिक्षमग्निरास एतः । द्यौर्नः पितृ पित्र्याच्छ भवन्ति जामि
मित्रा मा विविश्विम् लोकान् । यत् सृष्टादः सृकरो मदन्ते विद्वद्य येन
तन्वा(१) ॥ स्वायाम् । अश्मोष्णह्विरुद्धितः स्वर्गं तत् प्रथम पितरं च पृषाम् ।
यदथममध्यर्तनेन देवा दास्यवदास्ययैव तं करिष्यन् । यदेवानां चक्षुष्यागो अस्ति

यदेव किं च प्रतिजगद्भूमिमां तस्मादन्तं कृणोति । यदयमक्षि ब्रह्मया विरूपं
 वासो हिरण्यमृत गामजामविमं । यदेवानां वक्षुष्यागो अस्ति यदेव किं च
 प्रतिजगद्भूमिमां तस्मादन्तं कृणोति । यन्मया मनसा वोवा कृतमनः कदाचन ।
 सर्वस्मात्तस्मान्मिळो मोक्ष्ये ॥ १० ॥

[३] वातरश्मना ह वा अभयः शमना ऊर्ध्वमन्त्रिणा बभूवुस्तान्नर्षयोऽध्वमयायैस्ते
 त्रिजगदमवर्तैस्तेऽर्ज्यविर्वाः केशमाण्डानि ताऽस्तेष्वन्वविन्दच्छ्रद्धया च
 तपसा च तान्नर्षयोऽर्ध्वकथा त्रिजगं चरन्ति त अधीनर्ध्ववधमां वोऽस्ते
 मगवन्तोऽस्मिन्महि केन वः सपयामहि तान्नर्षयोऽर्ध्वमविर्वा नो ब्रूते
 येनारेपसः स्यामहि त एतानि सक्तान्पुष्येन यदेवा देवदेवः यदद्वीष्यध्वमहं
 ब्रूमांऽयुष्टिं विश्वतो द्युहित्येनैराज्यं ब्रूते वृश्चानराय गतिवेदयाम इत्यर्पतिष्ठत
 यदवर्षाणमनमो अण्डित्यायास्तस्मान्माश्च्यव इति त एतैर्वर्जैर्वैस्तेऽपमा-

उपवन्कमार्द्वैर्वर्द्धयान्नो देवलोकाश्चमश्नुते ॥११॥

[७]

कैश्चमाहर्वर्द्धयान्नोऽप्युत इव मन्यते यथा स्तेनो यथा औहोवमेव
 भवति योऽयानो रतः सिञ्चति यदवर्त्तमानमनो औहोवत्यायानस्तस्मान्मन्यते
 यावदेनो दीक्षामपूति दीक्षित एतैः सगतिं जुहोति संवत्सरं दीक्षितो
 भवति संवत्सरादेवाऽऽत्मानं पुनरी मासं दीक्षितो भवति यो मासः
 स संवत्सरः संवत्सरादेवाऽऽत्मानं पुनरी चर्त्तित्वं शान्तिं संवत्सरादेवाऽऽत्मानं पुनरी
 भवति चर्त्तित्वं शान्तिरयमासाः संवत्सरः संवत्सरादेवाऽऽत्मानं पुनरी इदं श
 रात्रोदीक्षितो भवति इदं श मासाः संवत्सरः संवत्सरादेवाऽऽत्मानं पुनरी
 षड्रात्रोदीक्षितो भवति षड्रा ऋतवः संवत्सरः संवत्सरादेवाऽऽत्मानं पुनरी
 तिस्रा रात्रोदीक्षितो भवति त्रिपदा गायत्री गायत्रीया एवाऽऽत्मानं पुनरी
 न मासं सप्तशतं त्रियमर्षं यत्रोपयस्मिन् चर्यन्मसेतान्नान्यथा ब्राह्मणस्य

वतं यवानां राज्ञ्यस्यामिषा वैश्यस्याथा सौम्येष्वयं पतङ्गं श्रूयाद्यदि
मन्योरोपदस्यामीत्यादं यानाः सर्गे धूमनिवृत्तयेदान्मनोऽनुपदासाय ॥ १२ ॥

[८]

अजानं ह वै पृथ्वीं स्तपस्यमानानं ब्रह्म स्वयम्भुव्यानरेव त ऋषयोऽनवन्तदधीमाना
तां देवगामिपतिष्ठन्त यज्ञकामास्तं पतं ब्रह्मयज्ञमपश्यन्तमदरेन्तेनयजन्तं
यदेचोऽध्वनीषते ताः पयआदितयो देवानाममवन् यद्यजंति यतदितयो
यजसामानि सोमादितयो यदध्ववाङ्मसो मयादितयो यज्ञाद्विष्णोर्नातिदोसानं
पुंसोऽपानि कल्पानाथा नागश्च सोमददितयो देवानाममवन्तानिः श्रूयं पाप्मानम-
पाथैवपदेनपाप्मानो देवाः स्वर्गं लोकमायन् ब्रह्माः सायुज्यमृषयोऽगच्छन् ॥ १३ ॥

[९]

पञ्च वा पते महायज्ञाः सगतिं प्रतीयन्ते सगतिं सन्तिष्ठन्ते देवयज्ञः
पितृयज्ञो भूतयज्ञो मनीषयज्ञो ब्रह्मयज्ञ इति यदथौ चैतरेत्यादि सप्तमं तदैवयज्ञः

ब्रह्मयज्ञेन यक्ष्यमाणः प्राच्यां दिशि ग्रामादध्वनिदेवस्य उदीच्यां प्राग्दीच्यां ।

[०१]

तेजसां वर्चसा श्रेया यथासा ब्रह्मवर्चसेनायाद्येन च तपयन्ति ॥ १४ ॥
 कल्पान्तायां नाराज्ञेऽसुमृद्वर्तिनिरेव तद्देवाः स्तपयन्ति त पुन र्षसा अर्चयन्
 सोमार्द्वर्तिनिरेव दधवर्तिरसौ मवर्द्वर्तिनिरेव दधवर्तिरसौ पुनर्यानि
 यदेवोऽधीते पयः आर्द्वर्तिनिरेव तद्देवाः स्तपयन्ति यद्यजं ऽषि धृतार्द्वर्तिनिरेव यक्ष्यमाणानि
 पुनर्यानि कल्पान्तायां नाराज्ञेऽसुमृद्वर्तिनिरेव तद्देवाः स्तपयन्ति अस्वप्तिर्देवता अग्निवर्द्वर्तिनि
 यक्ष्यमाणानि सोम एव्यः पवते यदधवर्तिरसौ मयोः कल्पः यक्ष्णोऽध्वानिरेव यक्ष्यमाणानि
 पयसः कल्पः अस्वप्तिर्देवता अग्निवर्द्वर्तिनि यद्यजं ऽषि धृतस्व कल्पः
 यक्ष्णोऽध्वानिरेव यक्ष्यमाणानि यद्यजं ऽषि धृतस्व कल्पः
 देवति तद्वर्तयज्ञः सन्निष्ठते यक्ष्णोऽध्वानिरेव यक्ष्यमाणानि यद्यजं ऽषि धृतस्व कल्पः
 सन्निष्ठते यक्ष्यमाणानि यद्यजं ऽषि धृतस्व कल्पः

सविता शिवः प्रसविता शिवमेवाऽऽपोल्यथा प्रजातयेव प्रतिपदा छन्दःसि
 यदेव वाचः सत्यं तमायुःकैः सविता गायत्री निरन्वादे पच्छोऽर्थवशाऽनवान्
 य इति हिंसा इमे समासत इति जीनेव प्रायुःकैः भूतैः स्वनिरन्वादे वाचः सत्यं
 अक्षरे परमे व्योमने यस्मिन्देवा आयुर्विश्वे निवेद्युस्तत्र वेद किमुवा कविष्यति
 प्रतिपद्यत एतद्देवर्जस्य विद्यां प्रत्येषा वानेतपरममक्षरं तदेतदेवाऽभ्युत्तममवा
 रसो यद्वर्माः सरसमेव ब्रह्म कुरुते दक्षिणातरौ पाणी पादौ कृत्वा सपवित्रोवाति
 महर्दुपस्नीयोरुपस्य कृत्वा प्राज्ञासूनुः स्वाध्यायमधीयीतापां वा एष ओषधीनां
 ब्रह्मेणानातिहोसाने पूर्यमाणानि कल्पयन्त्याथा नाराशंसोः प्रीणानि दन्तानि
 पाणि पादौ प्रोक्षति यच्छिरश्चक्षुषी नान्तिके श्रोत्रे हृदयमाज्यते तेनाधवर्णिश्चिरसो
 प्रीणानि यद्भिः परिमृजति तेन यजुर्भिः यज्मसकंदुपस्यति तेन सामानि यज्मस्य
 सकंदुपस्यत्य शिरश्चक्षुषी नान्तिके श्रोत्रे हृदयमाज्यत्य यज्ञिरवाचमति तेन ऋचः
 वीरितं आदित्ये दक्षिणात उपवीयापविष्य हस्तवर्तनज्य निराचामहिः परिमृज्य

प्रतिपद्यते ॥१५॥

ग्रामे मनसा स्वाध्यायमधीयानं दिवा नक्तं वेति हे स्मोऽहं शौचं आह्वयेय
उत्तरायणेऽवकाशं उत्तरं वाचानं तिष्ठयैतं ब्रह्मैतानांऽसीनं उत्तरं शयानांऽधीयावैव
स्वाध्यायं तपस्वी पुर्या मवति य एवं विद्वान्स्वाध्यायमधीते नमो ब्रह्मणे नमो
अस्त्वग्नये नमः पृथिव्यै नमः ओषधीभ्यः। नमो वाचे नमो वाचस्पतये नमो
विष्णवे बृहते करोगमि ॥१६॥

मय्यदिने प्रबलेमधीयागमौ खल्वै वावैष आदित्यो यद्विद्वान्स्वप्नस्मात्परि
तेऽष्टौषां तपति तदेवाऽभ्युक्तं॥ चित्रं देवानामर्द्धमादनीकं वक्ष्यिमीमस्य
वक्त्रास्याग्नेः। आत्मा छावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगत्स्वर्गश्चरति
स वा एष यज्ञः सद्यः प्रतापते सद्यः सन्तिष्ठते तस्य प्राक् सोयमवर्ग्यो नमो

[१७]

[१८]

ब्रह्मण इति परिध्यानीयां निरन्तरादप उपसृष्ट्य गृह्णीते ततो यत्किं च ददाति
सा दाक्षिणा ॥७७॥

[१३] तस्य वा पुनस्य यज्ञस्य मया हविषान् विष्टुदित्तिरवश्यं हविः स्तनयिष्विषङ्कीरा
यदवस्यंति साऽन्येषङ्कीरा वार्यगान्मावास्यां निवृत्तकृत् एव विद्वान्मेध
वर्षति विद्योतमाने स्तनयन्वस्यंति पवमाने वायावमवास्यायाः
स्वाध्यायमधीते तप एव तत्पते तपो हि स्वाध्याय इत्येतेन नाकं रोदन्त्येतेमः
समानानां भवति यावन्तं ह वा इमां वितस्य पूर्णा ददध्वनां लोकं जयति
तावन् लोकं जयति मयांसं चाक्षयं चाप पुनर्मन्यं जयति ब्रह्मणः सायुज्यं
गच्छति ॥७८॥

[१४] तस्य वा पुनस्य यज्ञस्य इवन्मयाया यदगान्माऽव्यवृत्तः समृद्धिर्देवगानि

य एवं विद्वान्महाराज उपस्यदिते वज्रं त्रिष्टुप् शयानोऽप्यु यामे
 वा यावत्तैरसं स्वाध्यायमधीते सर्वाङ्गोकाङ्क्षयति सर्वाङ्गोकाङ्क्षान्नृणां
 सञ्चरति तदेवाभ्युक्तम् । अन्तर्गा अस्मिन्नन्तर्गाः परस्मिन्स्वर्गाय लोके अन्तर्गाः
 स्याम । ये देवयाना उत विगृह्याणाः सर्वान्पृथो अन्तर्गा आक्षीयेमन्यसि
 वै जातं पाप्मा जग्राह तं देवा आर्द्धीनिमः पाप्मानमपप्राधेयार्द्धीनिना
 यजेन यज्ञस्य दक्षिणानिर्दक्षिणानां ब्राह्मणं ब्राह्मणस्य छन्दोनिमज्जन्दसां
 स्वाध्यायेनापहृतपाप्मा स्वाध्यायो देवपवित्रं वा एतत् योऽनृजन्मना
 वाचि भवन्मना नोके तदेवाभ्युक्तम् । यस्मिन्वाजं सविर्विदः सखायं न
 तस्य वाच्यति भानो अस्ति । यदीं शृणोत्यलकं शृणोति न हि प्रवेदं
 सृकृतस्य पन्थानमिति तस्मात्स्वाध्यायोऽयमेव यो यं कर्तुमधीते तेन तेनास्येष्ट
 भवन्मनोवर्धयति तस्य सार्धं वाच्छति तदेवाभ्युक्तम् । ये अवर्द्धन्त वा पुंशो
 वेदं विद्वान्संमन्ति वदन्त्यादित्यमेव ते परिवदन्ति सर्वे असि द्वितीयं तृतीयं च

हैः सति यावती वैवतास्ताः सर्वा वैदिवदि ब्राह्मणे वसन्ति तस्माद्ब्राह्मणेभ्यो
वैदिव्यो दिवे दिवे नमस्कृत्य ब्राह्मिणं कीर्तयेदन्त एव देवताः प्रीणाति ॥१९॥

[१५]

विद्यन्त इव वा एष प्रेव विद्यते यो याजयति प्रति वा यज्ञेति
याजयन्वा प्रतिगृह्य वाऽनंश्रिः स्वाध्याय वेदमधीयीत त्रिरात्रं वा सारित्री
गायत्रीमन्त्रानिरेचयति वयो दक्षिणा वरोचैव वरुं स्पृणोत्यान्मा हि वरुः ॥२०॥

[१६]

वृहे ह वा एष छन्दांसि यो याजयति स येन यज्ञं कृन्तां याजयेज्ज्वाऽयं य
प्रेत्यु ब्रवीद्देशे स्वाध्यायमेवेनमधीयन्वाप्नोत तस्यानश्रानं दीक्षा स्यान्मृपमद
आसनं स्यात्वा वान्वर्द्धमन् उपमर्द्धतिर्धुवा प्राणा हविः सामाध्वर्युः स वा एष
यज्ञः प्राणदक्षिणाऽन्नदक्षिणाः समुद्धतरः ॥२१॥

[१७]

वर्षः ॥ २२ ॥

कतिधावकीर्णं प्रतिवृत्तं चतुर्ध्वं ब्रह्मवादिनां मरुतः प्राणिनिर्द्धं बलेन
 ब्रह्मस्य ब्रह्मवत्समाधिमेवेत्येव सर्वेषां तस्यैव प्रायश्चित्तं विदं चकार
 सदेवः काश्यपा यो ब्रह्मचार्यवैक्रेन्दमावास्यायाः राज्ञामग्निं प्रणीयौपसमाधाय
 द्विरावृत्त्योपवातं जुहोति कामावकीर्णोऽस्यवकीर्णोऽस्मि काम कामय
 स्वाहा कामानिर्द्ध्वोऽस्यानिर्द्ध्वोऽस्मि काम कामय स्वाहेत्यमृतं वा
 आच्यममृतमेवाऽऽत्मन्ते हूत्वा प्रयत्नश्चिः कवानियद्विष्टमिममभयेन स
 माऽऽसिञ्चत्य मरुतः समिद्धः स ब्रह्मस्यतिः। स माययमग्निः सिञ्चन्वायुषा च
 बलेन चाऽयुष्मन् करोति प्रति हस्ते मरुतः प्राणान्दधति प्रलीक्ष्यो बलं प्रति
 ब्रह्मस्यतिर्ब्रह्मवत्स प्रत्यभिहितोऽश्मरुः सर्वानमृतां सर्वमयुरिति तिर्यगभजयेत्
 तिर्यग्या हि देवा योऽर्पितं हव मय्येव स हव्यं जुह्यादित्यममभजयेत् पुनरिति
 एवाऽऽत्मानमयुरेवाऽऽत्मन्ते वयो दक्षिणा वरोहिव वर्षः स्युषोऽन्मा हि

पर्यावरणे नमस्ते नमः सर्वे ते नमो नमः शिर्षकमाय नमः॥२३॥
 ध्रुवस्य स्थितमसि त्वं भूतानामधिपतिरसि त्वं भूतानाः श्रेष्ठोऽसि त्वं भूतान्यपि
 नामस्य प्रसीयते नाम्ना प्रसीयते नामन्यः प्रसीयते लब्ध्वा नाम्ना भवति ध्रुवस्त्वमसि
 शिर्षकमायस्त्वं इति य एवं वेदाप पुनर्मन्यं जयति जयति स्वर्गं लोकं नाम्ना प्रसीयते
 प्रथमं काष्ठं तत इच्छन्तः प्रजापतिरभयं चतुर्थं स वा एष दिव्यः शाकः
 सर्वभक्षः प्रजननमश्विनौ पूर्वपादावभिमन्युः मित्रावरुणवपरादावविश्वः पृच्छस्व
 कश्यपस्य यस्मै नमस्तच्छिरो धर्मा मयान् ब्रह्मोत्तम इत्युच्यतेऽयं विष्णुरेवैतदयं
 प्रपद्ये देवान् प्रपद्ये देवपुत्रं प्रपद्ये परीवरान् वरीवरान् ब्रह्मणा वसुधां इह तेजसा
 प्रपद्येऽमृतं प्रपद्येऽमृतकोषं प्रपद्ये चतुर्जालं ब्रह्मकोषं यं मन्यन्मिवपश्यति तं
 भूः प्रपद्ये भुवः प्रपद्ये स्वः प्रपद्ये भूमिवः प्रपद्ये ब्रह्म प्रपद्ये ब्रह्मकोषं

॥ ॐ नमः शिवाय नमः शिवाय नमः शिवाय ॥

॥ हृरक पुत्रे वमव हत हपहवह हत

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । नमो भगवते वासुदेवाय । नमो भगवते वासुदेवाय । नमो भगवते वासुदेवाय । नमो भगवते वासुदेवाय ।

[oɛ]-

[illegible]

॥ ईश्वरं नमस्कृत्य वसन्ति ते मे प्रसन्नानाञ्छ्वे जीविन वधूयन्ति नमः ॥

नमो नमोऽखिलायै दिक्षु याश्च देवता पुण्या प्रतिबन्धनाभ्यश्च नमो नमो

ጽሑፍ-አጠቃላይ ስራዎች ስራዎች ጽሑፍ ጽሑፍ ስራዎች ስራዎች ስራዎች ስራዎች ጽሑፍ-አጠቃላይ ስራዎች

[illegible][illegible][illegible]

ॐः प्रत्यक्षं ध्यायेत् । तदा प्राप्नुयान्मोक्षं ।

[illegible]

सोमं पिबति । जेजनेदिक्षिमिद्वयस्य स्वाहा ॥१॥

बोधेण । समर्पितमेनायुष्यसे । यजमानाय वायुमे । आसुर्वस्करस्सु । वाचस्पतिः
पृथिवी होता ॥ द्यौरश्वर्युः । कर्द्धोऽग्निः । षट्स्यतिकपवक्ता ॥ वाचस्पते वाचो

[१] ————— अश्वर्युः पञ्च व ॥

आत्समार्यु नृणांश्चाश्ववाहा ॥१॥

विधे नामने । विधेम ते नाम । विधेस्त्वमस्माकं नाम । वाचस्पतिः सोमं पिबति ।
विज्ञातमग्निः । वाक्पतिरहोता ॥ मन उपवक्ता । प्राणा हविः । सामाश्वर्युः । वाचस्पते
चित्तिः श्रुके । चित्तमाज्यम् । वावर्हिः । आधीन वर्यहिः । केतो अग्निः ।

शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

स्वस्तिमर्जुष्यः । ऊर्ध्वं जिगाति भूषजम् । शं नो अस्य ह्विषदे । शं चविषदे । ॐ
ॐ तच्छं योगवृणीमहे । गां यज्ञाय । गां यज्ञपतये । देवीः स्वस्तिरस्तु नः ।

॥ पृथिवः प्रश्नः ॥

पुत्रेभ्यो होता वक्षः॥

[२]

अग्निरेहोता॥ अग्निनाऽख्यौ। त्वष्टाऽग्नीते। मित्र उपवक्ता। सोमः सोमस्य
पुरोगाः। शक्रः शक्रस्य पुरोगाः। श्रुतास्त इन्द्र सोमाः। वातापिरेहवनेश्वरः
स्वाहा॥ ३॥

अग्निरेहोता॥

[३]

सूर्य ते वक्षः। वात प्राणः। द्वा प्रथमे। अन्तरिक्षमात्मा। अक्षर्ययज्ञमा। पृथिवी
शरीरः। वाचस्पतेऽच्छिदया वाचा। अच्छिदया ज्यैष्ठ्या। त्रिवि देवावधेयः होता
मरुतस्व स्वाहा॥ ४॥

सूर्य ते नक्षः॥

[४]

महादेविरहेता॥ सत्यदेविरख्यः। अच्युतपाता अग्नीते। अच्युतमना उपवक्ता।
अनायुष्यश्चापानयुष्यश्च यज्ञस्याग्निगो। अयास्य उदेता। वाचस्पते देहिदे
नामना। त्रियम् ते नाम। त्रियस्त्वमस्माकं नाम। वाचस्पतिः सोममपाते। मा
देव्यस्तन्विष्येहि मा मन्युष्यः। नमो दिवे। नमः पृथिव्यै स्वाहा॥ ५॥

अप्राज्ञोति वा ॥

[५] वायताः दीक्षा पत्नीः वान्तिः चरुः। आपोऽग्निमः। मनीः हविः। तपसि
वृद्धिमा। मूर्ध्वः सूर्यः। ब्रह्म स्वयम्भुवः स्वाहा॥६॥

वायताः नवः ॥

[६] ब्राह्मण एकहोता। स यज्ञः। स मू ददाति प्रजां पशून्पुष्टिं यज्ञः। यज्ञश्च मे
मूयात। अग्निहोत्रहोता। स मता। स मू ददाति प्रजां पशून्पुष्टिं यज्ञः। मता च मे
मूयात। पूषेवृषी त्रिहोता। स प्रविष्टा॥७॥

स मू ददाति प्रजां पशून्पुष्टिं यज्ञः। प्रतिष्ठा च मे मूयात। अन्तरिक्षं च विरहोता।
स विष्टाः। स मू ददाति प्रजां पशून्पुष्टिं यज्ञः। विष्टाश्च मे मूयात। वायुः पञ्चहोता॥८॥
स पाणः। स मू ददाति प्रजां पशून्पुष्टिं यज्ञः। पाणश्च मे मूयात॥९॥

चन्द्रमाः षड्हीता। स ऋतुं कल्पयति। स मू ददाति प्रजां पशून्पुष्टिं यज्ञः।
ऋतवश्च मे कल्पनामा। अश्वः सप्तहोता। स पाणस्य पाणः। स मू ददाति प्रजां
पशून्पुष्टिं यज्ञः। पाणस्य च मे पाणा मूयात। द्यौरष्टहोता। सोऽनार्यभ्यः॥१॥

स मे ददाति प्रजां पशून्पुष्टिं यशः। अनायुष्यश्च मयासम। आदित्यो नवहोता।
स तेजस्वी। स मे ददाति प्रजां पशून्पुष्टिं यशः। तेजस्वी च मयासम।
प्रजापतिर्दशहोता। स इदं सवम। स मे ददाति प्रजां पशून्पुष्टिं यशः। सर्वं च
मे मयाते॥१०॥

प्रतिष्ठा प्राणश्च मे मयादनायुष्यः सर्वं च मे मयाते॥

[७]

अग्निपुत्राभिः। सविता स्तोमैः। इन्द्र उक्थामदेः। मित्रावरुणवाशिष्ठा।
अर्हिरसो विष्णुश्चैरभिभिः। मरुतः सदाहरिर्धामान्माम्। आपः प्रक्षणीभिः।
आषधयो बरहिषा। अदितिरवृक्षा। सोमो दीक्षया॥११॥

वह्निमेन। विष्णुरेयमेन। वसव आज्येन। आदित्या दक्षिणाभिः। विश्वे देवा
ऊर्जा। पूषा स्वामाकरोता। बृहस्पतिः पूरोधया। प्रजापतिकर्तृक्षेन। अन्ननिर्क्ष
पतिर्ब्रह्मा। वार्यः पात्रैः। अदरे श्रद्धया॥१२॥

दीक्षया पात्रैरेकं च॥

[८]

सेनन्दस्य। धेना ब्रह्मपूतः। पृथ्या पूषाः। वागवायोः। दृक्षा सोमस्य।
पृथिव्यधः। वसनां गायत्री॥ त्रैलोक्ये। आदित्यानां जगती॥

विष्णोरनृक॥१३॥

वक्रणस्य विराट्। यज्ञस्य पङ्क्तिः। प्रजापतेरर्जमतिः। मित्रस्य श्रद्धा। सविः
प्रसूतिः। सूर्यस्य मरीचिः। चन्द्रमसो रोहिणी॥ ऋषीणामकर्मती। पर्जन्यस्य
विद्युत्। वतसो दिशः। वतसोऽवान्तरदिशाः। अदक्षे रात्रिश्च। कृषिश्च ब्रह्मिश्च।
त्रिविधापचितिश्च। आपश्चौषधश्च। ऊर्ध्वं सूर्या व देवानां पर्वयः॥१४॥

दोता॥१५॥

देवस्य त्वा सविः प्रसवे। अश्विनोर्बहिभ्यामां। पूषा देस्नाभ्यां प्रतिगृह्णति।
राजा त्वा वक्रणो नयति देवि दक्षिणेऽभये दिव्ययमा। तेनामृतममृश्यामां। वयो
दोत्रे। मयो मद्यमस्य प्रतिगृह्णीत्रे। क इदं कस्मा अदत्त। कामः कामया। कामो

[१]—अनृकः पृथ्वी॥

कामः प्रतिग्रहीता। कामः समुद्धमाविष्ट। कामेन वा प्रतिगृह्णीमि। कामोत्तौ।

एषा नै काम दक्षिणा। उत्तानस्वर्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णीति। सोमाय वसः। केशय
गाम। वकणायाम्। प्रजापतये पुरुषम्॥१३॥

मनवे तस्यम्। त्वष्ट्रेऽजाम। पूषाऽविमम्। निरंश्वर्या अश्वतरादृमौ। हिमवतो
हस्तिनम्। गन्धर्वोपसरायः। अगच्छ करणे। विश्वेभ्यो देवेभ्यो याम्यम्। वाचेऽन्नम्।
॥१४॥ अतोत्तानम्। समुद्धमायाम्॥१५॥

उत्तानायङ्गीरसायानः। वैश्वानराय रथम्। वैश्वानरः प्रवधा नकमाकरोत्।
तिवः पूषं मन्दमानः समन्भिः। स पूर्ववद्धनयद्धनवे धनम्। सोमो नमोऽस्य
पुत्रियाति जगतिः। राजा वा वकणे नयति देवि दक्षिणे वैश्वानराय रथम्।
नेनामैवमवधायाम्। वयौ दात्रे। मयो मद्यमस्य प्रतिग्रहीत्रे॥१८॥

क इदं कस्य अदाते। कामः कामाय। कामो ददाते। कामः प्रतिग्रहीता।
कामः समुद्धमा विष्ट। कामेन वा प्रतिगृह्णीमि। कामोत्तौ। एषा नै काम दक्षिणा।

विर्कवन् विपश्चिम ॥२१॥

कृमम। वाचो वीर्यं तपसाऽन्विन्दत। अन्तः प्रविष्टं कलामेवम। त्वष्टारं कृण्वन्ति
जगतः प्रतिष्ठाता। दिव आत्मानं सवितां ब्रह्मस्य तम। चरिरेहोतां प्रविष्टोऽर्जु
चरिरेहोतां यत्र सम्यग् गच्छन्ति देवैः। समानस्यीन आत्मा जनानाम। ब्रह्मन्द्मसि
अन्तः प्रविष्टः शास्ता जनानं सवन्ति। सर्वाः प्रजा यत्रैकं भवन्ति।

सर्वे होतां यो यत्रैकं भवन्ति। समानस्यीन आत्मा जनानाम ॥२०॥

एकः स ब्रह्मा विचारः। शान्तं शान्तिं यत्रैकं भवन्ति। सर्वे वेदा यत्रैकं भवन्ति।
मनसा चरन्तम। ब्रह्माऽन्विन्दत होतां मयी। अन्तः प्रविष्टः शास्ता जनानाम।
सर्वान् धर्मं पविरेद वेनम। ब्रह्मस्य आत्मानं दद्यात् चरन्तम। अन्तः सम्यग्

[१०] ————— वाता पृक्वमपः प्रतिग्रहीते न च वा ॥

उत्तानस्वर्गाक्षरसः प्रतिगृह्णाति ॥११॥

अमृतस्य प्राणं यजामहे। चतुर्विदेवैतामनामनां कवयो निर्विक्यः। अन्तः
 प्राविष्टं कर्तारमेतन्म। देवानां बभूवुर्निरिहं यदस्य। अमृतं कृषं यजामहेतन्म।
 चतुर्विदेवैतामनामनां कवयो निर्विक्यः। शतं त्रिपुतः परिवेदं विश्वा विश्ववारः।
 विश्वमिदं वृणोति। इन्द्रस्यान्मा निहिताः पञ्चदेवाः। अमृतं देवानामायुः
 प्रजानाम्॥२१॥

इन्द्रः राजानं सवितायमेतन्म। वायोरान्मानं कवयो निर्विक्यः। रश्मिः
 रश्मिनां मध्ये तपन्तम्। अन्तस्य परं कवयो निपन्ति। य आण्डकोशं भुवं विमर्ति।
 अन्तिमुष्णः सद्यं लोकान् विवर्षे। यस्याण्डकोशः शब्दममर्हः। प्राणमन्त्रम्।
 तेन कृमोऽमृतं नोदमस्मि। सूर्या कोशः रजसां परीवृतम्। देवानां वसुधैधानां
 विराजन्म॥२३॥

अमृतस्य पूर्णानाम् कलां विवक्षते। पादः षड्विंशतिं कलाविविधस्य। येनर्तवः
 पञ्चयोत कृमाः। उत वा षड्वा मनसोत कृमाः। तः षड्विंशतिरमृगिभिः कल्प्यमानम्।

ऋतस्य पदे कवयो निपान्ति। अन्तः प्रविष्टं कर्तारमेतम्। अन्तश्चन्द्रमसि मनसा
चरन्तम्। सहैव सन्तं न विजानन्ति देवाः। इन्द्रस्यान्तान् शान्ता चरन्तम्॥ २४॥

इन्द्रो राजा जगतो य इक्षोः समवेता समथा विक्षेप्तः। प्रयेण तन्
परिविध्यमानम्। अन्तरादिन्ये मनसा चरन्तम्। देवानां हृदयं ब्रह्मन्निन्दन्।
ब्रह्मेतद्ब्रह्म उज्ज्वार। अर्कः शोतन्तः सारिरस्य मय्यु। आ यस्मिन्मम परेवः।
महेन्ति बर्हिताः श्रियम्। ब्रह्मेशानिन्द्र गोमतीम्॥ २५॥

अर्युतां बर्हिताः श्रियम्। स हरिर्वसुवित्तमः। ऐकस्मिन्नाय पिबते। ब्रह्मेशानिन्द्र
गोमतीम्। अर्युतां बर्हिताः श्रियम्। मह्येतिन्द्रो नियच्छति। शान्तः शान्तः अस्य
युक्ता हरीणाम्। अर्वाङ्गा यावि वसुमी रश्मिनिन्द्रः। प्रमदहेमन्ता बर्हिताः श्रियम्।
रश्मिनिन्द्रः सविता मे नियच्छति॥ २६॥

धृतं तेजो मरुमदिन्द्रियम्। मय्ययमभिदधाति। हरिः पतङ्गः पतयेत् संपूर्णः।
दिविष्वयो नमसा य एति। स न इन्द्रः कामवरं ददाति। पञ्चारं चक्रं परिवर्तते।

पृथु। हिरण्यज्यातिः सतिरस्य मय्य॥ अजस्रं ज्यातिर्नामसा सपदेति। स न इन्द्रः
कामवरं ददाति। सप्त यज्ञानि रथमेकवक्त्रम्॥ १७॥
एकं अश्वं वहति सप्तनामा। त्रिनाभिं वक्त्रमजरमनर्वम। येनेमा विश्वा भवन्ति
तस्य॥ मरु पश्यन्ते उपसेदुर्यो। तपो दीक्षाभूषयः सर्वविदः। ततः क्षत्रं ब्रह्मोज्ञश्च
जातम्। तदस्य देवा अग्निं सवन्तः। श्वेतं रश्मिं बभ्रुज्यमानम्। अपां नेतरं
भुवनस्य गोपाम्। इन्द्रं निर्विक्रयः परमे व्योमनम्॥ १८॥

रोहिणीः पिङ्गा एकरूपाः। क्षरन्तीः पिङ्गा एकरूपाः। शतं सहस्रानि
प्रयतीति नाव्यानाम्। अयं यः श्वेतो रश्मिः। पुरि सवन्ति जगते। प्रजा
पश्यान्तानि। अस्माकं ददाति। श्वेतो रश्मिः पुरि सर्वं बभ्रुव। सर्वमद्य पश्यान्
विश्वरूपान्। पण्डितमन्त्रमस्य मायया॥ १९॥

इदं पश्यन्ति मनसा मनोविष्णुः। समृद्धं अन्तः कवयो विवक्षते। मरीचीनां
पदनिच्छन्ति वेधसः। पण्डितं वाचं मनसा विमत्ति। तां वाच्यवर्णोददद्मं अन्तः।

तां द्यौतमानां स्वयं मनोषाम् । ऋतस्य पदे कवयो निपान्ति । ये आभ्याः पेशवो
विश्वरूपः । विरूपाः सन्तो बह्वैक्यरूपः । अभिरुताः अग्रे प्रमृमोक्ते देवः ॥ ३० ॥

प्रजापतिः प्रजयां सविदानः । वीत इति स्त्रिकेस्त्रिके । युवमस्मस्य निवच्छतमम् । प्र
पुं युजपतिनिन् । ये आभ्याः पेशवो विश्वरूपः । विरूपाः सन्तो बह्वैक्यरूपः ।

तेषां समानानिमित्ते रत्निरस्त्रि । रायस्योषाय समजान्स्त्राय सौवीर्यम् । य आग्रेयः
पेशवो विश्वरूपः । विरूपाः सन्तो बह्वैक्यरूपः । वार्यस्त्राः अग्रे प्रमृमोक्ते देवः ।

प्रजापतिः प्रजयां सविदानः । इडाद्यै समं धृतवच्चराचरम् । देवा अन्वविन्दन्ति
हितम् । य आग्रेयः पेशवो विश्वरूपः । विरूपाः सन्तो बह्वैक्यरूपः । तेषां

समानानिमित्ते रत्निरस्त्रि । रायस्योषाय समजान्स्त्राय सौवीर्यम् ॥ ३१ ॥

आत्मा जनानां विर्कवन्ति विप्रेक्ष्य प्रजानां वसुधानां विराजं वरन्ते गोमतीं स निवच्छन्ति कवके व्योमन्मोषया देव एकैकपा

अष्टौ वा ॥

[११]

सदेक्षशीरेषा पृक्पः । सदेक्षोक्षः सदेक्षपात । स मृमिं विश्वतो वृत्ता ॥

अन्यतिष्ठदृष्टाङ्गम्। पृकष एवेदं सवृम्। यद्वै यच्च नयम्। उतामृतमस्यैशानः।
यदवैनातिरोदति। एतावानस्य महिमा। अतो ज्ञायार्हं पृकषः॥३२॥

पादोऽस्य विष्ठा भूतानि। विपादस्यामृतं दिवि। विपाद्वत् उदैन्युपकषः।
पादोऽस्यैवैवामवावृत्तः। ततो विष्वङ्ङिकामतः। साशेनानेनशेनं अग्निं। तस्माद्विजज्ञायत
विश्वानो अभि पृकषः। स जगो अत्यरिष्यत। पश्चाद्वैमिमयौ पूरः॥३३॥

यपृकषणं दिविषां। देवा यजमानन्तः। वसन्तो अस्यासीदज्यम्। शीघ्रं ह्यमः
शरद्विः। सप्तस्यासमन्विधयः। त्रिः सप्त सन्निधयः कृतः। देवा यद्वजं तन्वानः।
अवर्धमृकषं पृशाम्। तं यजं वरैरिद्विष प्रोक्षन्। पृकषं जगन्ममृतः॥३४॥

तेन देवा अयजन्तः। साध्या ऋषयश्च ये। तस्माद्विजज्ञायवर्हिः।
समृतं पृषदाज्यम्। पृशार्हं स्तःश्चक्रे वायव्यान्। आरण्यान्आभ्याश्च ये।
तस्माद्विजज्ञायवर्हिः। तस्मात्तस्मादज्जायत॥३५॥

तस्मादश्वा अजायन्त। ये के वोभेयादतः। गावो ह जात्रे तस्मात्। तस्माच्च
अजावयुः। यत्पुंकेषु व्यदयुः। कतिधा व्यकल्पयन्। मुखं किमुस्य को बार्ह। कर्वाञ्ज
पादविवृतः। बाह्वेष्ठाऽस्य मुखमासीत्। बार्ह यजन्त्यः कृतः॥३३॥

ऊरू तदस्य यद्वैश्यः। पश्वाः शूद्रो अजायत। चन्द्रमा मनसो जातः। वक्षोः
सूर्यो अजायत। मुखोद्विज्जिह्वश्च। पाणोद्विज्जुह्वजायत। नाभ्या असीदन्निक्षमा
शोष्णा द्यौः समवर्तत। पश्वा भूमिर्दिशः श्रोत्रात्। तथा लोकः अकल्पयन्॥३७॥

वेदादमेतं पुंकेषु महान्तम्। आदित्यवर्णं तमसस्य पुरे। सर्वाणि रूपानि
विविच्य धीरः। नामानि कृत्वाऽभिवदन् यदास्तौ। याता पुरस्तादभुवज्जहात्। शोकः
प्रविष्टाभ्यदिशोश्चतस्रः। तमेव विद्वानमृतं कुरु भवति। नाभ्यः पश्चा अयनाय विद्यते।
यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः। तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्। ते ह नाकं महिमानः
सवन्ते। यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः॥३८॥

पुंकेषः पुरीषोऽग्रेतज्जायत केतोऽकल्पयन्नासं ह वै च (ज्यायमानसि पुंकेषः। अन्त्ये पुंकेषः॥)॥११॥

[११]

अष्टः सप्ततः पृथिव्यै रसाश्च । विश्वकर्मणः समवर्तन्तापि । तस्य त्वष्टा
 विदधद्वैपमिति । तत्पुरुषस्य विश्वमाजानेमयौ । वेदादेमेतं पुरुषं महान्तम् ।
 आदित्यवर्णं तमसः परस्तात् । तमेव विद्वानमृतं इह भवति । नान्यः पन्था
 विद्यतेऽयनय । प्रजापतिश्चरति तस्मिन् अन्तः । अजायमानो ब्रह्मया विजायते ॥ ३९ ॥
 तस्य धीमः परितजानन्ति यानि नमः । मरीचीनां पदनिमज्जन्ति वेधसः । यो देवेभ्य
 आतपति । यो देवानां पुरोहितः । पूर्वो यो देवेभ्यो जातः । नमो कृवाय ब्राह्मये ।
 रुचं ब्राह्मं जनयन्तः । देवा अग्रे तदब्रुवन् । यस्त्वैव ब्राह्मणो विद्यात् । तस्य देवा
 असन्वयौ । ह्यैशं ते त्रैलोक्यं पन्थाः । अहोरोत्रं पाश्वे । नक्षत्राणि रूपम् । अग्निश्चनौ
 व्यातमः । इह मनिषाण । अमुं मनिषाण । सर्वं मनिषाण ॥ ४० ॥

वायवे ब्रह्म सप्त त्रि ॥

[१३] मर्ता सन्धियमाणा विभर्ति । एको देवो ब्रह्मया निर्विष्टः । यदा मारं तन्मयते
 स मर्तुम् । त्रिधाय मारं पुनरस्त्वभति । तमेव मृत्युममृतं तमाह्विः । तं मर्तां तन्म

गोपारम्भार्हः। स भूतो विद्यमानो विभर्ति। य एवं वेद सत्येन भर्तुमी। सद्यो जातमृत
जहात्येषः। उतो जरन् न जहात्येकम्॥४१॥

उतो बह्वेकमहजहात्। अतन्मो देवः सदमेव प्रायुः। यस्तद्विद यत् आर्भम्।
संभ्रा वं या॥ सन्दधे ब्रह्मोषः। रमते तस्मिन्नेत जीर्णे शयाने। नै न जहात्यहः
सु पूर्युषः। त्वामापो अग्ने सर्वाश्चरन्ति जानतीः। वयम् पयसा पुनानाः। त्वमग्नि॥
देव्यवाहः॥ सप्तभिः॥ त्वं भर्ता भर्गोरिष्टा प्रजानाम्॥४२॥

त्वं यजस्त्वमुवेवाप्ति सोमः। त्वं देवा हवमायन्ति सर्वे। त्वमकौण्डि
बह्वेनैतृपविष्टः। नमस्ते अस्मि सूर्यो म एधि। नमो वामस्य श्रुत॥ हवं मे।
प्राणापानावजिह्वः॥ संश्वरन्तौ। हृद्यानि वा ब्रह्मणा तृतेमनम्। यो मां हृष्टि तं जहि
युवान्। प्राणापानौ सविदानौ जहितम्। अमृष्यामृतेनामा सङ्गसाधाम्॥४३॥

तं मे देवा ब्रह्मणा सविदानौ। वधाय दत्तं तमह॥ हिनमि। असंख्यजान सत
आर्भम्। यं यं जजान स उ गोपो अस्या। यदा मां वेदयते स भर्तुमी॥

परास्य मारं पुनरस्त्वमेति । तद्वै त्वं प्राणा अभवः । महान्मोहः प्रजापतेः । भूजः
कलियमाणाः । यद्वैवान्मार्गयो नव ॥ ४४ ॥

पुं० प्रजानां ह्यसार्थं नव ॥

[४४]

इति ॥ इत्यन्तमन्यन्ति देवाः । विश्वस्य शानं वृषम् महीनाम् । ब्रह्म
सकृत्पुमर्जुमेदमगात् । अयं मा विश्वधीर्विक्रमस्व । मा छिंदी मृत्यो मा
वधीः । मा मे बलं विश्वे हो मा प्रमोषीः । प्रजा मा मे रीतिष्वे आयुक्ता । नृवक्षस्व
त्वा इति वषां विधेम । सद्यश्चक्रमानया । प्रवेपानया मृत्युर्वै ॥ ४५ ॥

प्राप्ता आशा अश्रवना कामेनाजानयन्तः । कामेन मे काम आगात् ।
इदं यच्छिदं मृत्योः । यदमीषामेदः प्रियम् । तद्वैरूपमामि । परं मृत्यो अने पुरेहि
पश्याम् । यस्यै स्व इतरं देवयानात् । वक्ष्यन्ते श्रवते तौ ब्रवीमि । मा नः प्रजा
रीतिषो मोत वीराने । प्र पूष्य मन्सा वन्दमानः । नाधमानो वृषम् वरेषणीनाम् ।
यः प्रजानामेकराजमानो नृवीणाम् । मृत्युं यजे प्रथमजानय ॥ ४६ ॥

मृत्युर्वै वीराश्चैव ॥

[४६]

तैत्तिरीयवैश्वदेव्येऽङ्गानि सूर्या विश्वमा भूतिं रोचनम् ।
उपयामाग्नीहोतृभिः सूर्या वा आजस्वत एव ते धानिः सूर्या वा
आजस्वते ॥ ४७ ॥

[४६]— आ व्ययस्व मदिनम् सोम विश्वानिभूतिभिः । भवा नः संप्रयत्नमः ॥ ४८ ॥

[४७]— ईदृषे ये पूर्वतरोमपश्यन् व्यञ्जनीमेषं मयिभः । अस्मान्भूते न
प्रतिवक्ष्यामहे ते धानि ये अपृषीर्ष पश्यामहे ॥ ४९ ॥

[४८]— आतिष्ठन्ता वा सादयामि आतिष्ठन्ता वा सादयामि
आदयामि मास्वन्ता वा सादयामि ज्वलन्ता वा सादयामि मन्मज्जन्वन्ता वा
सादयामि दीप्यमाना वा सादयामि रोचमाना वा सादयाम्यजन्ता वा सादयामि

[४८].

[illegible]

[oɛ]

स्वाहे।वयमाय स्वाहे।वै स्वाहे।शोकय स्वाहे।पयल्लु स्वाहे।पपे स्वाहे।
 पयमाय स्वाहे।वियमाय स्वाहे।वाममाय स्वाहे।वाममाय

[88]-

॥ ०५ ॥ सुप्रसन्नं च सुप्रसन्नं सुप्रसन्नं सुप्रसन्नं सुप्रसन्नं सुप्रसन्नं

स्वस्तिमान्निष्यः। ऊर्ध्वं जिगात् प्रेजम्। शं नो अस् हिपदे। शं वर्गिषदे। ॐ
शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ वर्तुषः पञ्चः ॥

नमो वाचे या चीदिता या चान्दिता तस्यै वाचे नमो नमो वाचे नमो
 पितरोऽनुमदन्ति ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥
 मयुमती देवेभ्यो वाचमुदासः शृङ्गैर्वृथा मनुष्यैस्तं मा देवा अवन्य शोभायै
 प्राणापानौ मा मा हस्तिभे मयु मनिष्ये मयु जनिष्ये मयु वक्ष्यामि मयु वदिष्यामि
 प्रजायै प्रभानां अयादुपस्तरणमदे प्रजायै प्रभानां अयासं प्राणापानौ मृत्योर्मा पातं
 वदिष्ये ब्रह्म वदिष्ये सत्यं वदिष्ये तस्मा अहेमिदमुपस्तरणमुपस्तरण उपस्तरणं मे
 शम् ब्रह्मप्रापती ॥ अतं वदिष्ये अतं वदिष्ये तेजो वदिष्ये यशो वदिष्ये तपो
 देवेभ्यः शम् मे द्यौः शम् पृथिवी शम् विश्वमिदं जगत् ॥ शम् वेदश्च सूर्यश्च
 परादुमहेमवीन्मञ्जकतो मञ्जपतीभ्यादा वैश्वदेवो वाचमुदासः शिवामदन्ति ॥
 वाचस्पतये नमः ऋषिभ्यो मञ्जकद्यो मञ्जपतिभ्यो मा मामुषयो मञ्जकतो मञ्जपतयः
 नमो वाचे या चीदिता या चान्दिता तस्यै वाचे नमो नमो वाचे नमो

वाचस्पतये नमः ऋषिभ्यो मञ्जुकेभ्यो मञ्जुपतिभ्यो मा मामर्षयो मञ्जुपतयः
 परादुर्महामूर्ध्नि मञ्जुकेतो मञ्जुपतीत्यरादा वैश्वदेवो वाचमुखासः ॥ शिवामदन्त्यो ॥
 देवभ्यः शर्म मे द्यौः शर्म पृथिवी शर्म विश्वमिदं जगत् ॥ शर्म चन्द्रश्च सूर्यश्च
 शर्म ब्रह्मपञ्चमोऽहो मृतं वादिष्ये भुवनं वादिष्ये तेजो वादिष्ये यशो वादिष्ये तपो
 वादिष्ये ब्रह्म वादिष्ये सत्यं वादिष्ये तत्समा अहमिदमुपस्तरामुपस्तराम् उपस्तराम् मे
 प्रजायै प्रशान्तं अयादुपस्तरामहं प्रजायै प्रशान्तं अयासं प्राणापानौ मन्योर्मा पातं
 प्राणापानौ मा मा हतिसिद्धं मयं मतिष्ये मयं जनिष्ये मयं वक्ष्यामि मयं वादिष्यामि
 मयंमती देवभ्यो वाचमुखासः ॥ शश्वैषण्या मन्त्र्य्युभ्यस्त्वं मा देवा अवन्य शोभामयौ
 पितरोऽनुमदन्त्यो ॥ १॥

[१]—युञ्जते मन उत युञ्जते धियः ॥ विष्णो विषस्य बृहते विपश्चितः ॥ वि होवा दध
 वयनातिवदेक इतः ॥ महो देवस्य सविः परिहृतिः ॥ देवस्य त्वा सविः प्रसवे ॥

अ०शुनोर्बाह्व्याम० पूष्णा इत्याम्यामाददे० अ०शुनसि नाशिरसि० अ०वरेकदेवस्यः०
उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पति॥२॥

देवयन्तस्त्वमहे० उप प्रयन्त्य मरुतः सैदानवः० इन्द्रं प्राश्नान्वा सचा॥ प्रु
ब्रह्मणस्पतिः० प्र देव्यै सैतान्॥ अच्छा वीरं नयं पृङ्ग्विधसम० देवा यज्ञं नयन्त्य
नः० देवीं द्यावापृथिवीं अर्नं मे म०साधाम० अ०शुनासम० अ०शुनासम० अ०शुनासम०

म०खय० त्वा० म०खस्य० त्वा० शीर्ष्म० इत्यन्य० अ०शुनासम० अ०शुनासम०
म०खय० त्वा० म०खस्य० त्वा० शीर्ष्म० देवीर्वीरस्य म०खस्य० प्रथम० अ०शुनासम०
म०खय० त्वा० म०खस्य० त्वा० शीर्ष्म० अ०शुनासम० अ०शुनासम० अ०शुनासम०

म०खय० त्वा० म०खस्य० त्वा० शीर्ष्म० अ०शुनासम० अ०शुनासम० अ०शुनासम०
म०खय० त्वा० म०खस्य० त्वा० शीर्ष्म० अ०शुनासम० अ०शुनासम० अ०शुनासम०

म०खय० त्वा० म०खस्य० त्वा० शीर्ष्म० अ०शुनासम० अ०शुनासम० अ०शुनासम०

धीहि। चक्षुर्धीहि श्रोत्रं धीहि। मनो धीहि वाचं धीहि। आत्मानं धीहि पतिष्ठ धीहि।
मां धीहि मयि धीहि। मयि वा मयि धीहि। मयि धीहि। मयि धीहि॥६॥

यज्ञस्य पदे स्थः। गायत्री वा छन्दसा करोमि। वैद्विज न वा छन्दसा करोमि।
जागते न वा छन्दसा करोमि। मयस्य राधाऽसि। अदितिसे विष्णवे यज्ञे। पाङ्गेन
छन्दसा। सूर्यस्य इयं सा जाय। मयि धीहि॥७॥

परे विष्टे अनावृत्तौऽऽद्यात्मस्य मयस्य विष्टः विष्टः विष्टः विष्टोऽसि न व वा॥
[२]—
वृष्णा अश्वस्य निष्पदसि। वक्रगत्वा ध्रुवतः आर्यपथग। मित्रावक्रगपथिरेव
धर्मणा। अतिरेव वा। शोचिरेव वा। ज्योतिरेव वा। तपसे वा। अग्निमं महिना
दिवसं। मित्रं वामं सपथाः। उत श्वसा पृथिवीम्॥८॥

मित्रस्य चरणोर्ध्वतः। श्वो देवस्य सानसिम्। द्युम् चित्रश्वस्तमम्। सिधुं
वा। देवस्तवा सविरोऽपयि। सपथाः स्वर्गसि। सूर्योऽकेत शक्त्या। अपथस्तमः
पृथिव्याम्। आशा दिश आ पृथा। उत्तिष्ठ वृद्धन्व॥९॥

ब्रह्मन्मन्त्रिणम् । हेतुर्धर्ममन्त्रिणः । यमाय वा मन्त्राय वा । सर्वस्य हेतुस्य

त्वा । प्रणाय स्वाहा । यानाय स्वाहा । यानाय स्वाहा । वक्ष्ये स्वाहा । शोभय स्वाहा ।
मनुसे स्वाहा । वाचे सर्वस्वस्य स्वाहा । दक्षाय स्वाहा । कर्तुवे स्वाहा । ओजसे स्वाहा ।

बलय स्वाहा । देवस्त्वा सविता मन्त्राऽनर्कः ॥ १२ ॥

पृथिवी तपसश्चयस्व । अतिरसि शोचिरसि ज्योतिरसि तपोऽसि ।
सः सौदस्व महे । अस्मि । शोचस्व देववीतमः । विधुममये अकष मिथेयम् । सृज
प्रक्षान्तरक्षोगम् । अञ्जिते यं प्रथयन्तो न विधाः । वपावन्तं नाशिता तपन्तः ।
त्रिपुत्रं पुत्र उपासि प्रष्टः । आ धेनुम् अतिमृतयवसद्वीतम् ॥ १३ ॥

अनाधुष्य पुरस्तात् । अशेरग्राधिपत्यम् । आर्यम् दाः । पुत्रवर्गो दक्षिणतः ।
इन्द्रस्याधिपत्यम् । प्रजां मे दाः । सृषदां पञ्चतः । देवस्य सवित्रेग्राधिपत्यम् । प्राणं मे
दाः । आश्विनिक्तमरुतः ॥ १४ ॥

मित्रावकं ग्राध्याधिपत्यम् । शत्रुं मे दाः । विधुमिक्तमपविष्टम् । ब्रह्मन्मन्त्रिणस्य

ब्रह्मं मे दाः क्षत्रं मे दाः। तेजो मे दा वर्यो मे दाः। यशो मे दास्वर्गो मे दाः।
मनो मे दाः। मनोरश्नांसि भूरिपुत्रा। विश्वान्यो मा नो ह्यभ्यः पाहि॥१५॥

संप्रसदा मे भूया मा मा हिंसीः। तपोब्धये अन्तरा अभिजातं।
तपोश्च संमरकषः परस्य। तपोवसो चिकित्तो अवितातं। वि ते तिष्ठन्तामजरा
अयान्तः। चित्तं स्य परचित्तः। स्वादां मरुद्भिः परिश्रयस्व। मा अस्मि। प्रमा
अस्मि। प्रतिमा अस्मि॥१६॥

समा अस्मि। विमा अस्मि। उमा अस्मि। अन्तरिक्षस्यान्तरिपुत्रा। दिवं
तपसश्चायस्व। आग्निर्गोमृदतो न ऊनम्। आप्यायय हरिवो वर्धमानः। यदा
स्तोत्रेभ्यो महि गोत्रा कृजान्ति। भूविष्टमाजो अयं ते स्याम। शूकं ते अम्यद्वजं
ते अम्यते॥१७॥

विष्वक्पे अहंनो द्यौर्विवाप्ति। विश्वा हि माया अवन्ति स्वधावः। भद्रा ते पृषतिह
गोतिरस्ति। अरदेतिन्नमरोषि सयकानि यन्तं। अरदेतिष्कं यजतं विश्वकृपम्। अरदे

निदन्दयसे विश्वमभ्युषम् । न वा ओजाया ऊहं लदन्ति । गायत्रमसि । वैश्वमसि ।
जगन्मसि । मर्य मर्य । मर्य॥१८॥

अनेकेसादौर्द्वैतैः पाहि प्रतिमा अस्मि यत्नान्ते अत्यञ्जानमस्येकं वा ॥

[५]— दश प्राचोदश मासि दृष्टिगता दश प्रतीचोदश मास्युदोचः । दशोऽव्यं मासि
स्यमनस्यमानः । स नो क्व युद्धादृणीयमानः । अथिद्धा वस्यिः पूरन्नादोचयते
स्यमनस्यमानः । स मां कश्चित्ते रोचय । इदंस्त्वा ऊहदृष्टिगते रोचयते वैश्वेभ्य
गायत्रेण । स मां कश्चित्ते रोचय । वक्त्रास्त्वादित्यैः पञ्चादोचयते जगतेन । स मां कश्चित्ते
उदंसा । स मां कश्चित्ते रोचय ॥१९॥

दृगन्तस्त्वा मां कते मकडिकतरगे रोचयन्वान्द्विभ्येन उदंसा । स मां कश्चित्ते
रोचय । उदंसातिस्त्वा विश्वेदेवकेपरिदोचयते पाङ्गेन उदंसा । स मां कश्चित्ते
रोचय । रोचिगन्तस्त्वं देव धम देवव्यसि । रोचिषोयाहं मन्युष्य । सप्तद्विभ्येन कश्चित्ते
देवव्यसि । स मां कश्चित्ते रोचय ॥२०॥

षड्वचसु भूयासम् । कृत्वासि । क्वं मयि धि॥२०॥

मयि क्वं । दशं पूरन्त॥द्वचसे । दशं दक्षिणा । दशं प्रत्याङ् । दशोदङ् । दशोदङ् ।
मासि सुमनस्यमानः । स नः सभादिषमूर्जं धि॥ वाजी वाजिनं पवन् । योविता
धम् कर्त्तव्ये॥२१॥

येवमेतन्मन्त्रं

अपश्य गोपामनिपद्यमानम् । आ च परा च पृथगिभ्रान्तम् । स सधौषीः
स विष्वक्वृक्षानः । आ वीरवर्ति भूवनेष्वन्तः । अत्र प्राचीः । मय्य माध्वीभ्यः मय्य
मार्ध्वीभ्याम् । अर्धं वा देववीरये । समिधैरिधनां गत । स देवेनं सविता । स
सूर्यो योचते॥२२॥

स्वाहा समिधस्तपसा गत । स देवेनं सविता । स सूर्यो योचते । यत् दिवो
विमन्ति रजसः । पृथिव्या यत् । उरोरन्तरिक्षस्य यत् । यत् दिवो देवानाम् ।
अमृत्युस्तपोजाः । द्वे देवा मनसे वा । दिवे वा सूर्याय वा॥२३॥

ऊर्ध्वानिममन्वरे कृषि। त्रिविदेव ह्येता यच्छ। विश्वस्य भुवः पते। विश्वस्य भुवनस्यते। विश्वस्य मनसस्यते। विश्वस्य वचसस्यते। विश्वस्य तपसस्यते। विश्वस्य ब्रह्मणस्यते। देवैश्चैस्त्वं देव धर्म देवान्याहि। तेषां वाचमस्य नियच्छ देवायुवम् ॥ २४ ॥

गर्भं देवानाम्। पिता मनीनाम्। पतिः प्रजानाम्। मतिः कवीनाम्। स देवा देवन् सविता यतिष्ठ। स संयुगाकृत्। आयुर्दान्स्ववमस्य धर्म वचोदा देवा देवन् पिता नोऽसि पिता नो बोध। आयुर्धननैयः पयोधाः। वचोदा वरिवोदा अस्मि। पिता नोऽसि पिता नो बोध। आयुर्धननैयः पयोधाः। वचोदा वरिवोदा ॥ २५ ॥

अन्तरिक्षं उरवरीयाम्। अश्विमहि त्वा मा मा हिंस्री। त्वमश्वं यदृषति विश्वामसि। विश्वस्य मार्तृवीणाम्। शतं पृथिविष पृष्टं देवसः। समेष्टारं शतं हिमाः। तन्मृगिणं दृष्टिद्वानम्। इहेव रातयः सन्। त्वष्टीमती ते सपथ। सूर्या रतो दधाना। वीरं विदेय तव सन्दृष्टि। माऽहं रायस्त्वोषण

॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ ४८ ॥ ଜାମୁହୁ ହାଡ଼ି । ଜାମୁହୁ ହାଡ଼ି

፡፡፡፡፡፡ ፡፡፡፡፡፡ ፡፡፡፡፡፡ ፡፡፡፡፡፡ ፡፡፡፡፡፡ ፡፡፡፡፡፡ ፡፡፡፡፡፡

॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ । नमः शिवायः नमः शिवायः । विदुर्मानुषाणां पितृभ्यो नमः ॥ १० ॥

॥ ୨୯ ॥ ପ୍ରେମ ହେଉ କୁଳ । ବଞ୍ଚିବୁ ଶହେ କୁଳ । ଫଳପାତ୍ର ପ୍ରଭୁର । କଥା

: ३ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

अ॒दि॒त्या उ॒ष्णि॒षम॒न्ति । वा॒यु॒र॒सृ॒जः । पृ॒थ॒ग्नो॒पाव॒स॒ज॒ग॒ । अ॒ग्नि॒स्य॒ प्र॒दा॒प॒य॒ ।

॥ १८ ॥ पुष्पिनी

ਅੰਨ੍ਹੇ ਗਾਇਸ। ਫੁੱਲ ਪੁੱਛੇ। ਅੰਨ੍ਹੇ ਪੁੱਛੇ। ਸੁਖਵੰਨ੍ਹੇ। ਅਸਾਵੰਨ੍ਹੇ। ਅਸਾਵੰਨ੍ਹੇ।

देवस्य । सा । सविः । प्रसवे । अश्विनवर्जित्या । पुण्या । इत्युक्त्यामादे ।

[illegible]

॥ ३८ ॥ हृहृहृ ॥

સ્વાહૃં ॥ સોમાય લા કેદવરે સ્વાહૃં ॥ વક્રગાય લાઽઽદિત્યવરે સ્વાહૃં ॥ ૩૨ ॥
 દેવસ્વરે લા વાતાય સ્વાહૃં ॥ શિનિદરે લા વાતાય સ્વાહૃં ॥ અમરે લા વસુમરે
 વાતાય સ્વાહૃં ॥ અપરિપૃષ્ઠાય લા વાતાય સ્વાહૃં ॥ અવસ્તરે લા વાતાય સ્વાહૃં ॥
 સમૃદ્ધાય લા વાતાય સ્વાહૃં ॥ સિંહાય લા વાતાય સ્વાહૃં ॥ અનાપૃષ્ઠાય લા

[૮] ————— પદે પાદિ તિન્નસ્વ યજ્ઞિ નં વ ॥

પાદિ ॥ ૩૧ ॥
 પૃથિવિસ્યૃક્ષા મા દિઃસીઃ ॥ સુવર્ણસે સુવર્ણ યજ્ઞ દિવો દિવો મા
 તેજોઽસિ ॥ તેજોઽનૃ પૃથિવિસ્યૃક્ષા મા દિઃસીઃ ॥ અન્તરિક્ષસ્યૃક્ષા મા દિઃસીઃ ॥
 અન્તરિક્ષા લોપયજ્ઞામા દેવાનાં લા તિર્વિગામનમનો મર્ત્યૈઃ શકેયમા
 પારિગૃહ્ણામા ॥ ૩૦ ॥

વૃદ્ધિવન્દય વૃદ્ધોમા ॥ મર્ત્ય દૃતિવન્તિ ॥ મર્ત્યસ્ય તપસ્તપ ॥ ધાવાપૃથિવૈશ્વા લા
 મર્ત્યનઃ સારથસ્ય ॥ ધર્મ પાત વસવો યજ્ઞો વટ ॥ સ્વાહૃં લા મર્ત્યસ્ય રશમયે

वृहस्पतये वा विश्वदूयावरे स्वाहा॥ सवित्रे त्वर्ममते त्वर्ममते वज्रवरे
स्वाहा॥ यमस्य त्वाऽङ्गिरस्वरे त्वर्ममते स्वाहा॥ विश्वा आशा दक्षिणमते॥ विश्वा
देवानायाहिरे॥ स्वाहा॥ कनस्य यमस्य॥ मयूः त्रिवतमशिना॥ स्वाहा॥ यज्ञेयस्य
षा यज्ञिभूः॥ अशिना यम पात॥ स्वाहा॥ ३३॥

अहोर्विवाभिरात्मिभूः॥ अग्निं वा॥ द्वावापृथिवी म॥ साताम॥ स्वाहे॥ ३४॥
स्वाहे॥ ३५॥ यममपातमशिना हविर्वानम॥ अहोर्विवाभिरात्मिभूः॥ अग्निं वा॥
द्वावापृथिवी अ॥ म॥ साताम॥ तं पाव॥ यथा वट॥ नमो दिवे॥ नमः पृथिव्यै॥ ३६॥
दिवे या॥ इमं यज्ञम॥ यज्ञमिमं दिवि या॥॥ दिवं वा॥ अन्तरिक्षं वा॥
पृथिवीं वा॥ पञ्च प्रदेशा॥ वा॥ देवानामपातम॥ त्वेष्टमपातम॥ ३७॥

अतिरत्यवरे स्वाहा॥ हविर्वानं पृथिव्या अष्टे वा॥ ३८॥

इष्टे पृथिवि॥ ऊर्जे पृथिवि॥ ब्रह्मणे पृथिवि॥ क्षत्राय पृथिवि॥ अश्वः पृथिवि॥
अश्वधीभ्यः पृथिवि॥ वनस्पतेभ्यः पृथिवि॥ द्वावापृथिव्या॥ पृथिवि॥ सृष्टेराय॥

प्रापिहि । ब्रह्मवर्चसाय प्रापिहि ॥ ३६ ॥

यजमानाय प्रापिहि । मह्यं ज्यैष्ठ्याय प्रापिहि । निबल्यं वा । द्यूषाय वा ।
इन्द्रियाय वा मूल्यं वा । धर्माणि स्यैधर्मा मयि न्यस्य । ब्रह्माणि धारय । क्षत्राणि

धारय । विषां धारय । नेत्रा वानिः स्कन्दयानि ॥ ३७ ॥

अमृष्यं वा प्राणं सदायामि । अमनां मेहं निरेषु वच्छ । योऽस्माद्दृष्टिः । यं च वष-
टिषः । पूर्णा शरसे स्वाहो । आश्विन्यः स्वाहो । प्रतिरभ्यः स्वाहो । द्वावापुष्यवर्षायाः
स्वाहो । प्रिण्यो धर्मपभ्यः स्वाहो । कर्दय कर्दहोत्रे स्वाहो ॥ ३८ ॥

अहोऽग्निः केविनां वृषणाम् । सृज्यानिज्यानिषाः स्वाहो । रात्रिज्यानिः केविनां
वृषणाम् । सृज्यानिज्यानिषाः स्वाहो । अपोपरो माऽहो रात्रिषु मा पाहि । एषा
ते अश्वे समिते । तया समिधस्व । आयुर्म दाः । वर्षसा माञ्जीः । अपोपरो मा
रात्रिषु अहो मा पाहि ॥ ३९ ॥

एषा ते अश्वे समिते । तया समिधस्व । आयुर्म दाः । वर्षसा माञ्जीः ।

धर्म या नै पुत्रिष्याः शोकं या जगते छन्दसि। या वैश्ये। या सदासि।
तान् पुत्रेनाव यज्ञे स्वाहा॥ अर्चनीयैऽद्यार्चयति। अन्विदं नमते वम। विवस्वत॥

धर्म या ते तिरि शर्क। या गापजे छन्दसि। या ब्राह्मणे। या देविधर्मी। नाने
 पुनेनाव यजे स्वाहो॥ धर्म या तेऽन्तिरेक्षे शर्के। या कौबेमे छन्दसि। या गान्धर्वा॥

॥ ४२ ॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ ०२ ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय । ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।

[illegible]

वयमनृकामाम सुविगतय नव्यसे । ब्रह्मणस्त्वा परस्परायाः । क्षत्रस्य तनवः पाहि ।
विशस्त्वा धर्माणा । वयमनृकामाम सुविगतय नव्यसे । प्राणस्य त्वा परस्परायाः ।
वक्षिषस्त्वनवः पाहि । शत्रुस्य त्वा धर्माणा । वयमनृकामाम सुविगतय नव्यसे ।

वल्ग्वेति ब्रूयथायाः ॥४४॥

विश्वैर्जनधायाः । ब्रू व वक्षिष पाहि व वक्षिष । चर्षिः क्षत्रिणानृकगतस्य ।
सद्यो विश्वायुः शर्म संप्रधायाः । अप ह्येषो अप ह्येः । अन्त्यर्द्धगतस्य साक्षिणम् ।
धर्मेन तेऽनृकमेतर्पयिषाम । तेन वधस्व चाऽऽ व व्यायस्व । वयुर्वैषामहि व वयम् ।
आ व व्यासिषुमहि ॥४५॥

रतिर्नानासि दिव्यो गन्धर्वः । तस्य ते पृथङ्विधानम् । अग्निरव्यक्षाः ।
करोतीत्येपतिः । समहमयुषा । स प्राणेन । स वर्चसा । स पयसा । स गौपत्येन ।
स ५ गयस्त्वेषा ॥४६॥

व्यसा । योऽस्मान्द्विष्टि । स व वयं दिव्यः । अतिकदङ्गेषा हरेः । महानिम्नो

न दरेष्टानः। सः सूर्यो रोचते। विदोस समुदयानः। इन्दुदक्षः ष्येन ऋतावा॥
हिरण्यपक्षः शर्कानो भूर्यः। महेन्द्रस्यस्यैव आनिषतः॥४७॥

नमस्ते अस्य मा मा हिःसीः। विशावस्यैः सोम गान्धर्वम्। आपो दद्रेष्टीषीः।
तदेतेनाख्यायन्। तदन्वते। इन्द्रो रादृष्टा आसाम्। पति सूर्यस्य पतिषीः
रुपयते। विशावस्यैः तयो गृणाति। दिव्यो गान्धर्वो रजसो विमानः। यद्वी
षा सस्यमते यथ विष्टा॥४८॥

पिथो दिव्यानि पिथ इतो अयाते। सन्निभविन्द्वरुणे नदीनाम्। अपावृणोर्द्वयो
अशमवजानाम्। प्रासाज्यावो अमृगानि रोचते। इन्द्रो दक्षः पतिजानाद्रेष्टीनाम्।
पुनत्वं देव धम् देवो देवानुपगताः। इदमहं मनुष्यो मनुष्यान्। सोमपोथानुमहि।
सह प्रजया सह रायस्यावृण। सन्निभा न आप आषधयः सन्त्य॥४९॥

दृष्टिनास्त्वस्य भूयस्यः। योऽस्मान्दृष्टि। यं च वयं दिव्यः। उद्वयं तमसेस्यति।
उद्वयं विजम्। इममर्थस्यस्यस्यैः सानिम्। गायत्रं नवीयांसम्। अथै देवेषु

प्रवीचः॥५०॥

[११]—याऽद्यापि तान् पुनर्नव यजे स्वाहो यमं॥ यं युधायाः प्वासिषामहि पावणं निषतो विष सन्वष्टो॥

महेनां पयांसि विहितं देवता। ज्योतिर्मा असि वनस्पतीनामोषधीनां रसः।
वाजिनं वा वाजिनोऽव नयामः। ऊर्ध्वं मनः सुवर्गम्॥५१॥

[१२]—

अस्कोद्याः पुष्टिषाम्। अस्कोनषाम् युवागाः। स्कोद्येमा विशा भवना। स्कोद्ये
यज्ञः प्रजनयति। अस्कोनजतिं प्राजति। आ स्कोद्यज्याये वृषा॥ स्कोद्याये
प्रजनिषामहि॥५२॥

[१३]—

या पुस्वाहिद्विदपवत। तान् पुनर्नव यजे स्वाहो। या दक्षिणतः। या पश्चात्।
योत्तरतः। यापश्चिद्विदपवत। तान् पुनर्नव यजे स्वाहो॥५३॥

[१४]—

[७४]

प्रजापतिस्त्वा सादयत् । तया देवतयाऽङ्गीरस्वर्द्ध्वा साद॥५३॥
 तेन सूर्यमरोचयन् । धर्मः क्षीरस्वदेयमग्निः । पुरीषमग्निं स प्रियं प्रजया पश्यन्निर्मुखा
 अस्मभ्यर्पित्वा रथो न वाजो । अर्चन् पक्षे महिं साधमन्वा । तेन सूर्यमथारयन् ।
 उदस्य शिष्याङ्गीर्नार्तिं विभर्ति । मरं पुरीषेण न भूमं । य शूकैर्देवैर्भूमीषा ।

[७५]

स्वादा॥ । पूषेऽङ्गीण्ये स्वादा॥ पूषा नृणांय स्वादा॥ । पूषा साकेनाय स्वादा॥५५॥
 पूषा स्वादा॥ पूषा शरसे स्वादा॥ पूषा प्रपञ्चय स्वादा॥ पूषा नृभिर्भूषय स्वादा॥

[७६]

मनसे स्वादा॥ वाचे सरस्वत्यै स्वादा॥५४॥
 प्रणाय स्वादा॥ व्यानाय स्वादा॥ऽपानाय स्वादा॥ । वक्षिणे स्वादा॥ शोभाय स्वादा॥

यास्ते अथ आर्द्धं योनयो याः कृत्वायिनीः। ये ते अथ इन्द्रो या उ नामयः।
यास्ते अथ तन्व ऊर्जो नाम। तानिस्त्वभूमयानिः संविदानः। प्रजान्यश्च द्रविणोह
सीद। प्रजापतिस्त्वा सादयत्। तथा देवतायाऽङ्घ्रिस्त्वङ्घ्रिवा सीद॥५७॥

[१८]

अग्निरसि वैशानरोऽसि। संवध्यमरोऽसि परिवध्यमरोऽसि। इदोवध्यमरोऽसि। इदोवध्यमरोऽसि।
इद्वध्यमरोऽसि वध्यमरोऽसि। तस्य ते वसन्तः शिरः। शीष्मा दक्षिणः पक्षः।
वरुणः पृच्छम्। शरदन्तरः पक्षः। हेमन्तो मध्यम्। पूर्वपक्षाश्चितयः। अपरपक्षाः
पूरीषम्। अहोरात्राणिष्टकाः। तस्य ते मासाश्चर्यमासाश्च कल्पनाम्। ऋतवस्ते
कल्पनाम्। संवध्यमस्ते कल्पनाम्। अहोरात्राणि ते कल्पनाम्। एते प्रोते वीति
सामन्यदिने। प्रजापतिस्त्वा सादयत्। तथा देवतायाऽङ्घ्रिस्त्वङ्घ्रिवा सीद॥५८॥

वितयो नव वा॥

[१९]

भूमिवः सृवः। ऊर्ध्व ऊ ष ण ऊतयौ। ऊर्ध्वो नः पाद्वद्वसः। विपुन्द्वद्वगा*

समने बद्धनाम्। युवाने सन् पतिने जगाम। देवस्य पश्य कालं महिषा
ममारे। सद्यः समान। यदेते विदमिश्रिषः। पूरा जरेभ्य आर्षदः। सन्ध्याता सन्धि
मथवा पूरोवर्षः॥५१॥

निष्कान्तिं विदितं पुनः। पुनश्च जाते सहे रय्या। मा नो धर्म व्यथिते विव्यथा
नः। मा नः परमधुरं मा रजोऽनैः। मोक्षमाह स्तमस्यन्तया ध्याः। मा रुदियामो
अग्निर्गुर्वधनः। मा नः कर्णिरुद्दितेति नरेस्मान्। विषासुनीते मा परा दाः। मा
नो केशो निरञ्जिते मा नो अस्मा। मा द्यावापृथिवी ह्रीहिषाताम्॥५०॥

उप नो निजवकणाविहवतम्। अन्वादीय्याधामिह नः सखाया। आदित्यानां
प्रसन्निरुहेति। उया शानापाष्टा धिर्वषा पतिं णो वृणक्ति। इमं मे वरुण तत्त्वा
यामि। त्वं नो अयं स त्वं नो अयं। त्वमयं अयासि। उद्धव तमसस्मरि। उद्धव
त्रिजम्। वयः सृपणाः॥५१॥

द्विष्मः॥६४॥

विष्क क्षादितिश्व क्षादितिश्व। उष्मा च शीता च। उष्मा च शीता च। उष्मा च शीता च। उष्मा च शीता च। उष्मा च शीता च।
[२२]

यं च वयं द्विष्मः॥६३॥

यान्ते अयं योगस्त्वर्नवः। अयं योगस्त्वर्नवः। अयं योगस्त्वर्नवः। अयं योगस्त्वर्नवः। अयं योगस्त्वर्नवः। अयं योगस्त्वर्नवः।
[२१]

यथासा सदे षड्॥

पुनस्त्य मयुमतः। उपद्वैतस्यापद्वैतो मक्षयामि॥६२॥

मयुः सर्वः। मयि लब्धिर्ये महेतः। मयि दक्षो मयि कर्तुः। मयि धाति
सर्वोद्यमः। विषयधर्म विमर्शे मे। आर्कन्या मन्सा सदे। विराजा ज्योतिषा सदे।
यज्ञेन पयसा सदे। ब्रह्मणा तेजसा सदे। क्षत्रेण यथासा सदे। सत्येन तपसा सदे।
तस्य द्रोहमशीमहि। तस्य सुसमशीमहि। तस्य मक्षमशीमहि। तस्य ते इन्द्रोण
पुनस्त्य मयुमतः। उपद्वैतस्यापद्वैतो मक्षयामि॥६२॥

[୧୯]

[୩୯]-

[၆၉]-

[2c]-

[୧୯]-

द्विदशम्। स्वर्गोऽस्य ग्रहे भोजनम्। अथे अग्निना संवत्स्र। मृत्यो मृत्यना
संवत्स्र। नमस्ते अस्य भगवः। सकृते अथे नमः। द्विस्ते नमः। त्रिस्ते नमः। चतुस्ते
नमः। पञ्चकवस्ते नमः। दशकवस्ते नमः। शतकवस्ते नमः। आसदशकवस्ते
नमः। अपरिमितकवस्ते नमः। नमस्ते अस्य मा मा द्विःसीः॥३९॥

त्रिस्ते नमः सप्त वः॥

अस्यमृत्यो कथिरेणावृत्तः। यमस्य दैतः शपादिधावसि। यथः सपुर्णः कृणु
निर्ववसे। यमस्य दैतः ग्रहेते भवस्य योग्योः॥७०॥

यदेतद्वैकसे मृत्यु। वागद्व्यभिगयासि। द्विषन् मेऽभिगया। तं मृत्यो मृत्यवे
नय। स आन्यानिमच्छति॥७१॥

यदाष्टिगे यदि वा स्वकामो। मयङ्को वदति वाचमेतम। तानिन्द्याी ब्रह्मणा

[३०]

[२९]

[२८]

संविदानी। शिवामस्म्यं कर्णतं गृहेषु॥७२॥

[३१]

दुर्धर्मिष्वि दृश्ये। मा स्म दक्षिणतो वदः। यदि दक्षिणतो वदः॥द्विषन्ते मरु
ब्रधाम्॥७३॥

[३२]

इत्यादिके आपमते। द्विरयाक्षो अयोमुखः। रक्षसां दूत आगतः। तमिने
नाशयाम्॥७४॥

[३३]

यदेतद्धेतुमन्वाविषय। देवी वाचं वदसि। द्विषतो नः परावद। ताम्भ्या मन्त्रे
नय। न आर्याऽऽर्त्तिमाच्छन्। अग्निनाऽग्निः सर्वदत्ताम्॥७५॥

[३४]

प्रसाधं सव्यूयौ पतिसि । सव्यमाक्षि निपति च । मेहेकस्य चानाममत् ॥ ७६ ॥

[३५]

अत्रिणा वा किमे दृप्तिम् । कर्वेन जमदग्निना । विश्ववसोर्ब्रह्मणा हृतः ।
किमौगां राजा । अय्येषां स्युपतिरैतः । अथो मागायथो पितॄ । अथो स्युया
अथो क्षुद्राः । अथो कृष्णा अथो श्वेताः । अथो आशानिका हृताः । श्वेताभिः सह
सर्वे हृताः ॥ ७७ ॥

[३६]

आहारावद्य । श्वेतस्य हविषो यथा । तथ्सैन्यम् । यदमुं यमस्य जन्मयोः ।
आदधामि तथा हि तत् । स्वप्नयामि ॥ ७८ ॥

[३७]

ब्रह्मणा वा शपाति । ब्रह्मणस्त्वा शपथेन शपाति । घोरेण वा भूयानं चक्षुषा
प्रक्षौ । रोद्रेण वाङ्मिरसां मनसा व्यापानि । अपस्य वा धारया विद्यानि । अपयो

मन्थदस्वामौ ॥७१॥

[३८]

उर्षदं श्रिमिजावति । तन्पुत्रे तस्य उर्षदं । शिशोः सन् प्रवक्ष्यामि । मन्थीवोऽप्यु-
सर्षदं । यावद्विदः पूरस्त्वाद्विदयाति सूर्यः । तावद्विदोऽप्युः नाश्यामि । योऽस्मान्द्विष्टिः । य-
च्च वयं द्विष्टमः ॥८०॥

[३९]

अर्मुवः सूर्यो अर्मुवः सूर्यो अर्मुवः सूर्यः । अर्मुवोऽस्मायि अर्मुवोऽस्मायि अर्मुवोऽस्मायि ।
अर्मुवोऽस्मायि अर्मुवोऽस्मायि अर्मुवोऽस्मायि । अर्मुवोऽस्मायि अर्मुवोऽस्मायि । अर्मुवोऽस्मायि ।
अर्मुवोऽस्मायि । अर्मुवोऽस्मायि । अर्मुवोऽस्मायि । अर्मुवोऽस्मायि । अर्मुवोऽस्मायि ।

[४०]

पृथिवी समिते । ताममिः समित्ये । साऽपि । समित्ये । ताममिः । समित्ये । सा ।
मा समित्ये । आयुषा तेजसा । वचसा श्रिया । यथासा ब्रह्मवचसेन । अत्राद्येन ।

समिन्नाः स्वाहा॥ अन्तरिक्षं समित्॥८२॥

तां वार्यः समित्॥ सा वार्यः समित्॥ तामहं समित्॥ सा मा समित्॥
 आयुषा तेजसा॥ वर्धसा श्रिया॥ पञ्चसा ब्रह्मवर्चसेन॥ अथाद्येन समिन्नाः स्वाहा॥
 द्यौः समित्॥ तामादित्यः समित्॥८३॥

साऽदित्यः समित्॥ तामहं समित्॥ सा मा समित्॥ आयुषा तेजसा॥
 वर्धसा श्रिया॥ पञ्चसा ब्रह्मवर्चसेन॥ अथाद्येन समिन्नाः स्वाहा॥ प्राजापत्या
 मं समिदसि सपवक्षयणी॥ आर्ग्यहा मं॥ अथ ब्रह्मवर्चसेन॥
 वारिष्यामि॥८४॥

तच्छक्यं तन्मं राखताम॥ वार्यो ब्रह्मवर्चसेन॥ अदित्य ब्रह्मवर्चसेन॥
 वर्धसा श्रिया॥ पञ्चसा ब्रह्मवर्चसेन॥ अथाद्येन समिन्नाः स्वाहा॥ अन्तरिक्षं
 साऽदित्यः समित्॥ तामहं समित्॥ सा मा समित्॥ आयुषा तेजसा॥८५॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

[१२] ————— ॥ वृ । इति नानाविधे । अथ यथासाक्षात् ।

॥ ७८ ॥ अथैवमस्मिन्मन्त्रेऽपि ।। ७८ ॥ अथैवमस्मिन्मन्त्रेऽपि ।। ७८ ॥ अथैवमस्मिन्मन्त्रेऽपि ।। ७८ ॥

[illegible]

संनिभो। वां वार्युः सन्निभ्ये। सा वार्युः सन्निभ्ये। तामहे सन्निभ्ये। सा मा

दक्षं मे अम्य आवागि पराभ्या वागि यदपः। यददो वातने गृहेऽमनस्य
निधिरहितः। ततो नो दृष्टि जीवसे ततो नो धृष्टि भवेजम। ततो नो मह आवह
वाग आवागि भवेजम। श्रममयमनो हृदे म पा आयुंषि तानिषत। इन्द्रस्य
गृहेऽसि तं वा प्रपद्ये मयः साश्वः। सह यन्मे अस्ति तेन। मः प्रपद्ये भूवः
प्रपद्ये सृवः प्रपद्ये अमृवः सृवः प्रपद्ये वायुं प्रपद्येऽनात् देवतां प्रपद्येऽमानमानवा
प्रपद्ये प्रजापतेर्ब्रह्मकोशं ब्रह्म प्रपद्ये ओं प्रपद्ये। अन्तरिक्षं म उर्वन्तं षडदभयः

पर्वताश्च यथा वारतः स्वस्त्या स्वस्तिमान् यथा स्वस्तिमान् सन्ति । प्राणापानौ
 मृत्योर्मां पारं प्राणापानौ मा मां ह्यसिद्धं मयि मेधां मयि प्रजां मय्यग्निसृजो
 दधातुं मयि मेधां मयि प्रजां मयीन्द्रं इन्द्रियं दधातुं मयि मेधां मयि प्रजां मयि
 सूर्यो आज्ञो दधातुं ॥१०॥

दृष्टिमरुतोऽग्निः परंपरागमस्मान्नद्विष्टमरुतश्च न सौमनसिभः । तयो मित्रो वक्रणे
 मामहन्तामदीतिः सिध्यः पृथिवी उत द्यौः । कथां नञ्चैव आ भुवद्वौ सदाव्ययः
 सखा । कथां शक्तिव्यथा वृता । कस्तवा सत्या मदनां मरुद्विष्टे मरुसदभ्यसः ।
 देहाविदोक्तो वस्य । अमो ष पाः सखीनामविता जगिर्वृणाम । शतं भवस्युतिभिः ।
 वयः संपणा उपसेद्विन्द प्रियमेषा ऋषयो नाथमानाः । अप खान्तमूर्ध्नि पृथिवी
 वक्ष्यन्मृत्युस्मान्नद्विष्टव वक्राने ॥११॥

शं नो देवीरग्निमद्वय आपो भवन्ती पृथिवी । शं योगेभ्यसंवन्ती नः । इक्षानां वायव्यां
 क्षयन्तीश्चरवृणानाम् । अपो यवांसि भवजाम् । सृष्टिमेषा न आप ओषधयः सन्ति

॥ ६४ ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

દુર્નિગ્રાસસ્ત્વ મૃયામૃયોઽસ્માદ્દેહિ યં વં વયં દિષ્ટમઃ । આપો હિ જા મયોર્નુવન્તા
 નં કુંજં દધાતના મહે રળાય ચક્ષુસે । યો વં શિવતમો રસસ્તસ્ય માજયતેહ નં ।
 ઉચ્છાલીરિવ માતરઃ । તસ્મા અરં ગમમ લો યસ્ય ક્ષયાય વિન્વથ ॥૧૨॥

माँ शिशु शिशु र्पतिश्च तपो मेधा प्रतिष्ठा श्रद्धा सत्य धर्मश्चैतानि मा मा
 ह्यसिषः । उदार्युषा स्वार्थुषादोषधीनाँ रसेनोत्पन्नस्य श्रुज्योदस्याममर्ताँ
 अर्ताँ तच्चक्षुर्देवहितं पूरन्त्याच्छुक्रमृचराँ पश्येम शरदः शरतं जीवेम शरदः
 शरतं नन्दाम शरदः शरतं मोदाम शरदः शरतं भवाम शरदः शरतँ शृण्वाम
 शरदः शरतं प्रभवाम शरदः शरतमर्जीतः स्याम शरदः शरतं त्योक्त्वा सूर्यं दृशे।
 य उदयान्महोत्सावाँ हिञ्जामानः सारिस्य मय्याञ्म मा वृषमाँ ज्योतिर्गङ्गाः
 सूर्यो विपश्चिन्मनसा पुनरि। ब्रह्मणश्चोत्पत्तिं ब्रह्मण आणी स्यो ब्रह्मण
 आवपनमसि धारितेयं पुँश्चोवी ब्रह्मणा महो धारितमेनेन महदन्तरिक्षं दिवं दायार
 पुँश्चोवीँ सदैवाँ यदहं वेदं तदहं धारयामि मा महदोत्पत्तिविक्षमता। मेधामेनीष
 माविब्रताँ समीचीँ मृतस्य मव्यस्यावकृत्यै सर्वमयुरयामि सर्वमयुरयामि।
 आनिमिन्मयुदतो न ऊनमाप्यायय हरिवो वधमानः। यदा स्तोत्रेभ्यो महिँ गोत्रा
 कृजानिँ मयिष्टमजो अयं ते स्याम। ब्रह्मे प्रावादिष्म तजो मा हविर्भूत। ॐ

शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥ १३ ॥

परिवर्त्तनी दधत्ति ब्रह्मं त्रिन्ध्रं दशं सप्तं च ॥

[४२]

नमो वाचे या चोदिता या चान्दिता तस्यै वाचे नमो नमो
 वाचस्पतये नम ऋषिभ्यो मञ्जुकेभ्यो मा मामर्षयो मञ्जुकेभ्यो मञ्जुपतये
 परादुर्महामूर्ध्वामञ्जुकेभ्यो मञ्जुपतीभ्यो दा वैश्वदेवो वाचमुखासः शिवामदन्तां ब्रह्म
 देवेभ्यः शर्म मे द्यौः शर्म पृथिवी शर्म विश्वमिदं जगत् । शर्म चन्द्रश्च सूर्यश्च
 शर्म ब्रह्मपञ्चमी । भूतं वादिष्ये भुवनं वादिष्ये तेजो वादिष्ये यशो वादिष्ये तपो
 वादिष्ये ब्रह्म वादिष्ये सत्यं वादिष्ये तस्मा अहमिदमुपस्तरामुपस्तराम् उपस्तराम् मे
 प्रजायै प्रशान्तं भूयादुपस्तरामहं प्रजायै प्रशान्तं भूयासं प्राणापानौ मन्योमां पारं
 प्राणापानौ मा मा ह्यसिद्धं मयुं मनिष्ये मयुं जनिष्ये मयुं वक्ष्यामि मयुं वदिष्यामि
 मयुमनी देवेभ्यो वाचमुखासः ऋषिभ्यो मन्त्रैर्युक्तं मा देवा अवन्य शोभायै
 पितरोऽनुमदन्त्यु ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

ॐ शं नस्तद्यो मा दृष्टीते ॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

देवा वै सञ्जमासत । ऋद्धिपरिमितं यशस्कामाः । तैर्ऽर्चयन् । यशः प्रथमं यशः
 ऋच्छते । सर्वेषां नस्तश्मदेवमिति । तेषां कुरुक्षेत्रं वेदिरासीत् । तस्यै खाण्डवो
 दक्षिणायु आसीत् । तैर्धर्मनरोधुः । पुरोवाञ्छयनोयुः । मरु उक्तरः ॥ १६ ॥

तेषां मरुं वैष्णवं यश आच्छते । तद्यकामयत् । तेनापाकामत् । तं
 देवा अवायन् । यशैर्ऽवकुरुक्षमनाः । तस्यान्वगतस्य । सखाञ्जिरजायत् ।
 दक्षिणादिष्वः । तस्मादिष्वयन्वं पृथञ्जन्म । यशजन्म हि ॥ १७ ॥

तमेकः सन्मम । बहवो नान्यभूष्यवन् । तस्मादेकमभूष्यन्विभनम ।
 बहवोऽनिष्यन्वा नामभूष्यवन्ति । सोऽस्मयत् । एकं मा सन् । बहवो
 नान्यभूष्यवन्ति । तस्य सिद्धियोगस्य तेजोऽपाकामत् । तद्देवा ओषधीषु
 न्युर्मर्षाः । ते श्यामाका अमवन् । श्याका वै नामिते ॥ १८ ॥

देवा अश्विनावर्षवने ॥३॥

तेनापृष्णीष्वा यज्ञेन यजमानाः । नाशिषोऽवाकंभ्यत । न सृवं लोकमभ्यजयन् । ते
अग्निः प्रातः सवनम् । इन्द्रो मायुं दिनं सवनम् । विश्वेदेवास्वर्गोयसवनम् ।
यदेत्याः सममन्त । तज्जसमाशः सभादम । त इ स्यते देवताशेषा व्यभिजेत ।

महावीर्यम् ॥५॥

यजूं(४)इत्यपतत । तदेधुमस्य धमुत्वम् । महते वृधुमपमदिता । तन्महावीर्यस्य
उदवतयत । तद्यावापृथिवी अर्जुप्रावतत । यत् प्रावतत । तत्प्रवृथस्य प्रवयुत्वम् ।
वारिवृते ह्यसाम । तस्य ज्यामव्यादन्त । तस्य धर्निर्वपमानाः शिर

खनन्ति । तदपृथिवीमर्चन्ति ॥४॥

रभ्ययाम । यत्र कं च खनन्त । तदपृथिवीमर्चन्ति । तस्मादृपदीका यत्र कं च
स धर्निः प्रतिष्ठाप्यतिष्ठत । ता उपदीका अर्षवन्वरं वृणामहे । अथ व इमं
तज्जसमाकांता इत्ययमेकत्वम् । तस्मादृष्टिरेतानां पृथग्देवस्त्वैव । तेजसो धृत्यै

निषजौ वै स्युः। इदं यज्ञस्य शिरः प्रतिधत्तेति। तावद्धूतां वरं वृणावहे।
 यद्दे एव नावकापि यद्देति। ताम्यामेतमाश्चिनम्याहेन। तावेतद्यज्ञस्य शिरः
 प्रत्यधत्ताम्। यत्प्रवयुः। तेन सशोष्णां यज्ञेन यजमानाः। अवाशिषाऽकेभ्यत।
 अग्निं सृवं लोकाभ्यजयन्। यत्प्रवयुं प्रवृणक्ति। यज्ञस्यैव तच्छिरः प्रतिधत्तेति।
 तेन सशोष्णां यज्ञेन यजमानाः। अवाशिषा केभ्यः अग्निं सृवं लोकां जयति।
 तस्मादेव आश्चिनप्रवया इव। यत्प्रवयुः॥७॥

उक्तयोर्देवते तुदन्ति महावीर्यममृष्ववजयन्त्यसौ व॥

[१] सावित्रं जज्ञेति प्रसूत्यै। चर्याहेति तेन जज्ञेति। चरिष्यादः पशवः। पशुनेवावकभ्यः।
 वतस्यो दिशः। दिशेव प्रतिनिष्ठति। छन्दांसि देवभ्याऽप्याकामन्। न वाऽमोगानि
 देव्यं वक्ष्याम इति। तेभ्य एतच्चर्याहेति तमभ्यजयन्। पुन्येनेवाकभ्यै यज्याये॥८॥
 देवतायै वषट्काराय। यच्चर्याहेति जज्ञेति। छन्दांस्येव तत् प्रीणाति। ताम्यस्य
 प्रीणानि देवभ्यां देव्यं वदन्ति। ब्रह्मवादिनां वदन्ति। होतव्यं दीक्षितस्य गृहे(३)इ न

होतव्या (३) ति। हविरेव दक्षितः। हविरेकं यजमानमथौ प्रदद्यात्।
यत्र र्हित्यात् ॥ १ ॥

यज्ञपकरन्ति यात्। यज्ञेव वदेत्। न हविरेकं यजमानमथौ प्रदद्यात्।
न यज्ञपकरन्ति। गायत्री छन्दोः स्य यमन्यात्। तस्यै वषट्कारोऽप्यस्य
हिरौऽन्ति छनत्। तस्यै द्वेधा रसः परापतत्। पूर्वोवा मधुः प्राविशत्। पशो नधुः। यः
पूर्वोवा प्राविशत् ॥ १० ॥

स खदिर्योऽनवत्। यः पशो न। सोऽजाम्। यन्वादि यन्निवत्। छन्दसामेव
रस्येन यज्ञस्य हिरः सम्पत्ति। यदौर्ध्वगो। ऊर्वा उर्ध्वरः। ऊर्जैव यज्ञस्य हिरः
सम्पत्ति। यद्वैजरी। तेजो वै वेद्यः ॥ ११ ॥

तेजस्यैव यज्ञस्य हिरः सम्पत्ति। यद्वैकङ्की। मा पूर्वावकन्ये। देवस्य वा
सविः प्रसव इत्यभिप्रादत्ते प्रसूत्ये। अश्विनोर्वा इत्यभिप्रादत्ते। अश्विनौ हि
देवानामवस्युं आस्ताम्। पूषा इत्यभिप्रादत्ते यत्ये। वज्रं इव वा पृषा ॥

यदक्षः। आक्षरसि नानिरसीत्याहं शान्त्यै॥१२॥

अखरकदेवस्य इत्याह। यज्ञो वा अखरः। यज्ञकदेवस्य इति वावैतदाह। उतिष्ठ
ब्रह्मणस्पते इत्याह। ब्रह्मणोव यज्ञस्य श्रियोऽच्छति। प्रुं ब्रह्मणस्पतिरित्याह। प्रत्येव
यज्ञस्य श्रियोऽच्छति। य देव्ये संपतेत्याह। यज्ञो वै संपते॥ अच्छां वीरं नयं
प्रीतिराधसमित्याह॥१३॥

पाङ्गे हि यज्ञः। देवा यज्ञं नयन्ति न इत्याह। देवानेव यज्ञेनियः कुरुते। देवी
द्यावापृथिवी अर्जु मे मरसाधामित्याह। आभ्यामेवार्जुमते यज्ञस्य श्रियोः सम्भरति।
ऋक्षासममद्य मरस्य श्रिर इत्याह। यज्ञो वै मरः। ऋक्षासममद्य यज्ञस्य श्रिर इति
वावैतदाह। मरवाय न्वा मरस्य न्वा शीर्षा इत्याह। निर्दिश्यैवैवन्द्यरति॥१४॥

त्रिरहेरति। यय इमे लोकः। एभ्य एव लोकस्यो यज्ञस्य श्रियोः सम्भरति।
तैष्णीं वृषिभ्य इरति। अपरिनिगतदेव यज्ञस्य श्रियोः सम्भरति। मरवनादय इरति।
तस्मान्मरवः कथेयतः। इयन्त्य आसीतित्याह। अभ्यामेवार्जुमरुतं यज्ञस्य

शिरः सप्तगति । ऊर्ध्वं वा एतं रसं पृथिव्या उपदोका उदिदन्ति ॥१५॥

यदस्मीकम् । यदस्मीकवप सप्तगते भवति । ऊर्ध्वमेव रसं पृथिव्या अवकन्त्ये
अथो शोभमेव । शोभः ह्येतत्पृथिव्याः । यदस्मीकः । अवधिगते भवति । य एव वेदं ।
इन्द्रो वैवायु वज्रमेदयच्छते । स यत् यत् पराकमत ॥१६॥

तथादिद्यत । स पृथीकस्त्वन्व पराकमत । सौर्ध्वयत । सौर्ध्ववती । ऊर्ध्वं वै मे
या इति । तद्वतीकानामतीकत्वम् । यद्वतीका भवति । यज्ञाद्येवोति दधति । अग्निजा
अग्निं प्रजापते रेत इत्यादि । य एव रसः पृथ्व्याविबधते ॥१७॥

तमेववकन्त्ये । पृथ्वी सप्तगते भवति । पाङ्क्तिं यज्ञः । यावन्नेव यज्ञः । तस्य
शिरः सप्तगति । यद्वीकानाम् । पृथ्वीनां वधुणा सप्तगते । आत्म्याम्यद्वीकवाऽप्येत
कृष्णाजिनं सप्तगति । आरण्यानेव पृथ्वीच्छ्वेदाप्यति । तस्मात्सप्तगवप्यश्वानां
प्रजायमानानाम् ॥१८॥

आरण्ययाः पृथिवः कनीया रसः । श्वीचा ह्येताः । तमेतः सप्तगति । अतो ह्यस्य

मध्यम्। परिगृह्णा यन्ति। रक्षसामपदस्यै। बदेवै हसन्ति। अपचितिमेषवास्मिन्दधति।
उद्धरे सिक्तापासे परित्यजेत् निदधति शान्त्यै। मदन्तीमेकप संजति॥११॥

तेज एवास्मिन्दधति। मय्येवा मय्येवा करोतिव्याह। ब्रह्मणोवास्मिन्दधति।
दधति। यद्वाम्याणां पात्राणां कपालैः स संजते। आभ्यानि पात्राणि श्रृङ्गाऽप्येते।
अमृकपालैः स संजति। एतानि वा अर्जपज्जीवनीयानि। तान्येव श्रृङ्गाप्यति।
शक्कुर्यान्मः स संजति धृत्यै। अथो शान्त्वाय। अजलेमः स संजति। एषा वा अग्नेः
प्रिया तनूः। यदजा। प्रिययैवैनं तनूवा स संजति। अथो तेजसा। कृष्णाजिनस्य
लोमाम्निः स संजति। यज्ञो वै कृष्णाजिनम्। यज्ञेनैव यज्ञः स संजति॥१०॥

यान्यस्यै न चर्हि यदादाविश्वेदेभ्यः शान्त्यै पृष्टिराधमस्मिन्वाहं हसति विहसति पराकर्ममवाविश्वत् प्रजायमानानां सृजति शान्त्वायाहं

परित्यजेत् करोति। ब्रह्मणोवस्य परित्यजेद्व्याह। न कर्तव्यमि प्रत्यायाते। यत्कर्तव्यमि
प्रत्यायाते। प्रत्यायाह्यैवाप्येते। अपदेय प्रत्याति। प्रत्यानां गीर्वाथाय। न प्रवस्यै
[२]

वाहित्वं चान्नरेयात् । यदन्नरेयात् । दृक्षमां स्यात् ॥ २१ ॥

तस्माद्धान्नराध्यम् । आत्मनो गोपेयाय । वेर्णना करोति । तेजो वै वेर्णः । तेजः प्रवर्यः । तेजस्यैव तेजः समर्थयति । मखस्य विगोऽसीत्याह । यज्ञो वै मखः । तस्यैगच्छिरः । यत्प्रवर्यः ॥ २२ ॥

तस्मादेवमाह । यज्ञस्य पदे स्य इत्याह । यज्ञस्य द्वौत पदे । अथो प्रतिष्ठित्यै । गायत्रेण वा छन्दसा करोमीत्याह । छन्दोगेनैव न करोति । अग्निं कुर्यात् । यत् छम् लोकाः । एषां लोकानामास्यै । छन्दोगेनः करोति ॥ २३ ॥

वीर्यं वै छन्दःसि । वीर्येणैव न करोति । यज्ञेण विजं करोति । अर्वाव्यै । इयं न करोति । प्रजापतिना यज्ञमखेन सन्निवम । इयं न करोति । यज्ञेपकषा सन्निवम । इयं न करोति । एतावद्वै पुरंषे वीर्यम् । वीर्यसन्निवम ॥ २४ ॥

अपरिमितं करोति । अपरिमितस्यावकञ्चै । परिशेषं करोति धृत्वा । सूर्यस्य

हरसा श्रूयन्त्याह। यथायजुरैवेतत्। अश्वशकनं यूपयति। प्राजापत्या वा अश्वः
 सयानिन्वाय। वृष्णा अश्वस्य निषदसीत्याह। असा वा आदित्यो वृषाऽश्वः। तस्य
 छन्दाः६।सि निषत्॥२५॥

छन्दोऽग्निरेवेनं यूपयति। अतिवृषं त्वा शोचिवं त्वेत्याह। तेनं उपवास्मिन्दयति।
 वारुणाऽग्निः६। भूविधापति शान्त्युः। सिद्धौ त्वेत्याह। यथायजुरैवेतत्। देवस्त्वा
 सविरोद्धपत्तिव्याह। सविरोपस्येनं पूवेनं ब्रह्मणा देवताभिर्नृकद्धयति। अपुष्टमानः
 पूष्टुव्यामाशा दिशो आपुण्य्याह॥२६॥

तस्मादग्निः सर्वा दिशाऽग्नं विभानि। उचितं बृहन्मवोर्वस्तिष्ठ यूपस्त्वन्मिन्त्याह
 प्रतिष्ठित्युः। ईश्वरो वा पुषाऽग्नो भवितोः। यः प्रवयमन्वाश्रिते। सूर्यस्य त्वा
 वक्ष्मिषाऽन्वाश्र इत्याह। वक्ष्मिषो गोप्राधाय। ऋजवं त्वा सायवं त्वा सीष्टित्युः त्वा
 मन्त्र्युः त्वेत्याह। इयं वा ऋजुः। अन्तरिक्षं सायु। असा सीष्टितिः॥२७॥

दिशो भूतिः। इमानेवास्मिन्लोकाः कल्पयति। अथो प्रतिष्ठित्युः। इदमदेममममिन्वाय

[illegible]

॥ २८ ॥ हं नमो भगवते वासुदेवाय ह्रीं क्लीं ॐ नमः

[illegible][illegible][illegible][illegible]

पुत्रास्मिन्दधाति॥३०॥

अग्निपूर्व प्रक्षति। अग्निपूर्वमेवास्मिन्नेजो दधाति। विः प्रक्षति। आर्विष्टि यज्ञः।
अथो मय्यन्वाय। होताऽन्वाह। रक्षसामपहृत्य। अनवानम। प्राणानां सन्तत्यै।
विष्टिभः सतीर्गायत्रीवान्वाह॥३१॥

गायत्री हि प्राणः। प्राणमेव यजमाने दधाति। सन्तगेमन्वाह। प्राणानामवाधस्य
सन्तत्यै। अथो रक्षसामपहृत्य। यत्पतिमता अर्जयान। पतिमिगेमवकस्यता।
अपतिमता अन्वाह। अपतिमतास्यवकस्यै। श्रियो वा पुनर्वाधस्य॥३२॥

यत्पवयुः। ऊर्द्ध्वैश्च। यन्मोक्षो वेदो भवति। ऊर्द्ध्वं यज्ञस्य श्रियोः समधृत्यति।
प्राणाह्वीर्वाहति। प्राणानेव यजमाने दधाति। सम चिह्वेति। सम वै शीरेष्वयः॥
प्राणाः। प्राणानेवस्मिन्मन्दधाति। देवस्त्वा सविता मन्वाऽनक्तित्यह॥३३॥

नेजस्यैव नमनक्ति। पृथिवी तपसश्चायस्वति। देवस्यैवमप्यस्यति। अस्या
अनतिदाहय। श्रियो वा पुनर्वाधस्य। यत्पवयुः। अग्निः सर्वा देवताः।

॥ १६ ॥ ॥ १६ ॥ । ॥ १६ ॥

[illegible]

॥ ३६ ॥ पुनर्वासाय नमः ॥ ३७ ॥

मनोरञ्जसि मर्त्यैर्बलीमामिभुञ्जति । इव व मनोरञ्जो मर्त्यैर्पुत्रा । अस्यामेव
प्रतिष्ठित्यर्जुनादाय । संप्रसदा म मया मा मा हिंसाभिर्यादोहिंसायै । त्रिभिः

स्य परिचिपे इत्याहे । अपचितिमवाप्तिमन्दयाति । त्रियो वा पुनर्दशस्य । यत्पुनर्वयुः ।
अस्मै खलु वा आदित्यः पुनर्वयुः । तस्य मकरो रश्मयः ॥ ३७ ॥

स्वाहा मकहिः परिश्रयस्वत्याहे । अमममेवाऽऽदित्यः रश्मिमः पुनर्वयुः ।
तस्मादसावाहिर्योऽमिषाञ्जोके रश्मिमः पुनर्वयुः । तस्मादजा त्रिषा पुनर्वयुः ।
तस्माद्वामाः सजातैः पुनर्वयुः । अयः सृष्टस्य यतः । त्रिकङ्कितं मा आच्छति ।
यद्वैकङ्कितं परिधयो भवन्ति । मा पुनर्वकन्त्ये । द्वादश भवन्ति ॥ ३८ ॥

द्वादश मासाः सवध्मराः । सवध्मरमेवार्कन्त्ये । अस्ति त्रयोदश ।
मास इत्याहः । यत्रयोदशः परिधिमवति । तेनैव त्रयोदशं मासमवकन्त्ये ।
अन्तरिक्षस्यान्तर्योऽस्मत्याहे व्यावृत्त्यै । दिवं तपसञ्जयस्वत्यैपरिधिर्यद्विधिययमपि
निदध्याति । अमव्या अनतिदहाय । अथो अथा अप्यामेव नममयतः परिगृह्णाति ।
अरुहेन त्रिमरुषि सायकानि धन्वेत्याहे ॥ ३९ ॥

स्तौत्येव नमगत । गायत्रमसि वैद्विममसि जगत्तमसाति धृतिवाययादत्ते ।

छन्दोभिरेवैनान्यादत्ते। मयुं मयिष्यति यूनोति। प्राणा वै मयुं। प्राणमेव यजमाने
दधाति। त्रिः परिधन्ति। त्रिवृद्धि प्राणः। त्रिः परिधन्ति। श्वार्वृद्धि यज्ञः॥४०॥

अथो रक्षसामपहन्त्यै। त्रिः पुनः परिधन्ति। षट्शसमपहन्त्यै। षड्वा ऋतवः।
ऋग्विष्वेव प्रतिगिष्यन्ति। यो वै धर्मस्य प्रियां तनुवमाकांमति। दृक्षमां वै स भवति।
एष ह वा अस्य प्रियां तनुवमाकांमति। यत् त्रिः परीत्य चरुं पयति। एतां ह
वा अस्योपदेवो राजानिराचकाम॥४१॥

ततो वै स दृक्षमर्ज्जिवतः। तस्माञ्चः परीत्य न चरुं पयति। आत्मनो
गोपिधायां। प्राणा वै प्रतिगति। अयतिषङ्कं यूनन्ति। प्राणानामयतिषङ्कं यो ऋत्यै।
विनिषद्य यूनन्ति। दिङ्मेव प्रतिगिष्यन्ति। ऊर्ध्वं यूनन्ति। सूर्योस्य लोकस्य
समष्टौ। सूर्यो यूनन्ति। तस्मादयं सूर्योः पवते॥४२॥

अथैष्टा वसतिः पुस्तलाद्विचयति वायवेण। छन्दसेत्याह। अभिरेवेन
देवतोवाचनार्हाह यज्ञस्याद्विष उपविष्टादवाधोऽन्या व्यास्यापयन्ति रश्मयो भवन्ति धन्वेत्याह यज्ञश्चकाम समष्टौ ह वा॥—[४]

वसुभिः पूरन्तादिवयति गायत्रेण छन्दसा। समाकचिन्ते रोचयेत्याह।
 आशिषम्वैतामाशास्ते। इदंस्त्वा कर्तुर्दक्षिणान्ते रोचयति ऋग्मेन छन्दसेत्याह।
 इदं पृथक् कर्तुर्दक्षिणान्ते रोचयति ऋग्मेन छन्दसा। समाकचिन्ते रोचयेत्याह।
 आशिषम्वैतामाशास्ते। वक्रणस्त्वाऽऽतिष्ठः पश्चाद्विवयति जगन्तेन छन्दसेत्याह।
 वक्रण पृथक्मातिष्ठः पश्चाद्विवयति जगन्तेन छन्दसा॥ ४३ ॥
 समाकचिन्ते रोचयेत्याह। आशिषम्वैतामाशास्ते। धृगन्तस्त्वा माकन्ते
 मकर्द्दिकतरो रोचयन्तार्द्धमेन छन्दसेत्याह। धृगन् पृथक् माकन्ते मकर्द्दिकतरो
 रोचयन्तार्द्धमेन छन्दसा। समाकचिन्ते रोचयेत्याह। आशिषम्वैतामाशास्ते।
 षट्स्यतिस्त्वा विश्वेदेवकेपरिष्ठाद्विवयति पाङ्गमेन छन्दसा। समाकचिन्ते रोचयेत्याह।
 आशिषम्वैतामाशास्ते॥ ४४ ॥
 रोचिन्तस्त्वेव धम् देवेष्वसीत्याह। रोचिन्ते द्वेष देवर्षि। रोचिषीयाह।

पञ्चाङ्गव्यापि जातानि छन्द्सां पाङ्क्तिं छन्द्सां समानिवित् रीवयेत्याहोविषमैवैतानामाशांस्ते शास्त्रेऽष्टौ वा॥

पञ्चमः प्रश्नः (निम्नलिखित प्रश्न)

ऋग्विष्य एव यज्ञस्य शिरोऽवकन्त्यः। इन्द्रादंशः प्रवृणक्ति। इन्द्रादंशः मासाः।
 सव॒ष्टमः। स॒व॒ष्टमरादेव यज्ञस्य शिरोऽवकन्त्यः। च॒र्ग्वि॒ष्टं॒शतिः सप्त॒दन्ते।
 च॒र्ग्वि॒ष्टं॒शतिरधु॒मासाः। अ॒धु॒मा॒सेभ्य॑ एव यज्ञस्य शिरोऽवकन्त्यः। अथो॒ खर्गि॑।
 स॒क॒देव प्रवृ॒ज्यः। ए॒कं॒ हि शि॒रः॥४७॥

अग्नि॒ष्टोम प्रवृ॒णक्ति। ए॒ता॒वान् वै य॒ज्ञः। या॒वान॒नग्नि॒ष्टोमः। या॒वाने॒व य॒ज्ञः। तस्य॑
 शि॒रः प्र॒ति॒द॒धाति॑। नो॒ब॒ध्यु प्रवृ॒ज्यात॑। प्र॒जा वै प्र॒ज्ञाव॑ उ॒व॒धाति॑। य॒दु॒ब॒ध्यु प्रवृ॒ज्यात॑।
 प्र॒जा प्र॒ज्ञान॒स्य नि॒र्द॒हेत॑। वि॒श्वेजि॒ति स॒र्व॒पृ॒ष्ठे प्रवृ॒णक्ति॥४८॥

पृ॒ष्ठानि॑ वा अ॒च्युतं॑ व्यावयन्ति। पृ॒ष्ठैरे॒वा॒स्मा अ॒च्युतं॑ व्यावयि॒त्वाऽव॑कन्त्यः। अप॒श्य
 गो॒पामि॒त्याहे। प्र॒णा वै गो॒पाः। प्र॒णमे॒व प्र॒जासु॑ वि॒द्यात॑यति। अप॒श्य गो॒पामि॒त्याहे।
 अ॒सौ वा आ॒दि॒त्या गो॒पाः। स ह्ये॒माः प्र॒जा गो॒पाय॑ति। तमे॒व प्र॒जानां॑ गो॒पारि॑
 क॒रते॑। अ॒नि॒प॒द्यमान॑मि॒त्याहे॥४९॥

न ह्ये॒ष नि॒पद्य॑ते। आ च॒ परा॑ च॒ पृथि॒वि॒श्चर॑न्मि॒त्याहे। आ च॒ ह्ये॒ष परा॑ च॒

પ્રાણીમંજરીઃ સ સ્પૃષ્ઠીઃ સ વિષ્ણુવંશનં કલ્યાદેઃ સ્પૃષ્ઠીશ્ચ દ્વિષ વિષ્ણુશ્ચ
 વશનઃ પ્રજા અગ્નિ વિપદયતિઃ આદીવત્તે મૃવંતેભન્તિત્યાદેઃ આ દ્વિષ વંશેવત્તે
 મૃવંતેભન્તઃઃ અથ પ્રાણીમયૃ માણ્યૃમયૃ માયૃવૃષ્યાતિત્યાદેઃ વાસાનિકાવેવાસ્યા
 ઐતે કલ્પયતિઃ સમશ્ચરેદિતઃ ગતેત્યાદેઃ ॥ ૫૦ ॥

मनयः। तस्मात्मेव एव प्रित। यत् प्रवयः। तस्मादेवमाहे। पतिः प्रजानामित्याहे।
पतिर्देव प्रजानाम्। मतिः कवीनामित्याहे॥५३॥

मतिर्देव कवीनाम्। स देवो देवेन सविता याति सः सूर्यणाकृत्याहे। अमुं
चैवाऽदित्यं प्रवयं च सः शान्तिः। आयुर्दत्तस्त्वमस्मभ्यं धर्मं वचोदा असीत्याहे।
आशिषम्वेतामशास्ते। प्रिता नोऽसि प्रिता नो बोधय्याहे। बोधयत्येवैनम्। न वै
तेऽवकाशा भवन्ति। पतिर्देव दशमः। नव वै पुंकेषु प्रणाः॥५४॥

नातिर्दशमः। प्रणानेव यजमाने दध्याति। अथो दशाक्षया विराटे। अथ विराटे
विराजैवाद्यामवकृत्य। यज्ञस्य शिरोऽच्छिद्यत। तदेवा होत्राभिः प्रत्यदयः।
ऋत्विजाऽवक्षन्ते। एता वै होत्राः। होत्राभिरेव यज्ञस्य शिरः प्रतिदध्याति॥५५॥
कचिन्मवक्षन्ते। प्रजापतिः प्रजा अयजत। प्रजानां सृष्ट्वा।
कचिन्मवक्षन्ते। कचिन्मवक्षन्ते। कचिन्मवक्षन्ते। कचिन्मवक्षन्ते। कचिन्मवक्षन्ते।
॥५६॥

॥ प्रहृष्टानां तूत्तमोऽयम् । तूत्तमोऽयम् ॥ प्रहृष्टानां तूत्तमोऽयम् ॥

॥ ८५ ॥ सुप्रसन्नचित्तं भवेत् ॥

[illegible]

[3] _____ || ६ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥

॥नाम॥ देवानामुपाधिकं ह्येकं प्रथमम्यकं पितृं ॥मातापितृभ्यां देवानां देवानामुपानामाद्यन्तमव्ययं श्रेष्ठममृतमिन्द्रो देवोऽपत्यं

॥ १५ ॥ पुनः पुनः : पुनः

अधोयन्तोऽवक्षन्ते । सर्वमायुर्यन्ति । न पश्यावर्क्षेत् । यन्मरुर्वक्षेत् । प्रजायेत ।
प्रेजां त्वस्यू निदहेत् । यथावर्क्षेत् । न प्रजायेत । नास्यू प्रजां निदहेत् । तिरस्कृत्य
यजिष्विचयति । प्रजायेत । नास्यू प्रजां निदहेत् । त्वष्टामती ते सप्रयत्याह । सपाहि

अदित्या उष्णीषमसीत्याह । यथायजैवेतन् । वार्युदेवत्या वै
वृक्षः । पूर्वा लोपावर्धयित्वाह । पौष्णा वै देवतया प्रशवः ॥५१॥

स्वयैवेन देवतयोपावर्धयति । अश्विन्यां प्रदापयत्याह । अश्विनौ वै देवानां
निषजौ । तस्यामिवस्म भवजं करोति । यस्तं स्तनः शशाय इत्याह । स्तौत्यैवेनानाम् ।
उक्षं धूमं । श्रोत्रोक्षं धूमं पाहि धूमय श्रोत्रेत्याह । यथा श्रियादमृष्यं देहीति ।
गादयो व तन् । धृष्ट्यतिस्त्वोप सीदित्वाह ॥५०॥

ब्रह्म वै देवानां धृष्ट्यतिः । ब्रह्मणैवेनमपसीदति । दानवः स्य परं व इत्याह ।
मध्यानेवेनाकरोति । विष्णवतो ऽतिरेनेत्याह । व्यावृत्यै । अश्विन्यां विन्वस्व
सप्तस्वत्ये विन्वस्व पूर्णा विन्वस्व धृष्ट्यतये विन्वस्वत्याह । एताभ्यो ह्येषा
देवताभ्यः पिबते । इक्षय विन्वस्व इक्षय विन्वस्वत्याह । इक्षमेव मागधयेन
सप्तधुयति । हिरिन्द्रयेत्याह ॥४९॥

तस्मादिन्द्रो देवतानां भृष्टिष्ठमाकम् । गायत्र्योऽसि वैष्टिमाऽसि जगन्मसीति

शक्रोपयमानादत्ते। छन्दोगान्मरेवैनानादत्ते। सदेवार्जो भोगेनोपमहेत्याह। ऊर्ज एवैनं
 भोगमकः। आश्विनो वा एतद्वज्रस्य शिरः प्रतिदधतवर्षलाम्। आवाभ्यामेव
 पूर्वाभ्यां वर्षाद्विधाता इति। इन्द्राश्विनो मयुनः सारथस्यत्याह। आश्विन्यामेव
 पूर्वाभ्यां वर्षाद्विधाता इति। अथो आश्विनोरेव भोगयेन समर्थयति॥६२॥
 धेनुं पात वसवो यजता वहित्याह। वसुमेव भोगयेन समर्थयति। यद्वर्षद्विधाता।
 यानयामास्य वर्षाद्विधातः स्यात्। यत्र वर्षाद्विधाता। रक्षांसि यज्ञं दत्स्यः। वहित्याह।
 पुरोक्षमेव वर्षाद्विधाता। नास्य यानयामा वर्षाद्विधातो भवति। न यज्ञं रक्षांसि
 धानि॥६३॥
 स्वाहो वा सूर्यस्य रश्मये वह्निवन्धे वह्निमीत्याह। यो वा अस्य पुण्या
 रश्मिः। स वह्निवन्धः। तस्मा एवैनं यजेति। मयु इतिरमीत्याह। स्वदधत्येवैनम्।
 सूर्यस्य तपस्वतेत्याह। यथायज्येवैनम्। शवापुष्टिर्वाभ्या॥ वा पशुपुष्टिर्वाभ्याह।
 शवापुष्टिर्वाभ्यामेवैनं पशुपुष्टिर्वा॥६४॥

अन्तरिक्षं लोपयच्छामि॥ अन्तरिक्षो वै नमपयच्छति॥ न वा पुन
मनुष्या मनुमहेति॥ देवानां वा त्रिगुणामनुमते मनुः॥ शक्यमन्याहे॥
देवैरेव त्रिगुणैर्मम आदत्ते॥ त्वं वा पुनमेवदधयन्ति॥ यत्पञ्चालवज्य
पुनं यद्धति॥ तेजोऽसि तेजोऽग्ने यद्विन्याहे॥ तेजं पुत्रान्मन्दयति॥
तद्विष्यद्धा मां॥ त्वेऽस्मिन्नाग्निश्चस्पृद्धा॥ मां त्वेऽस्मिन् पुत्रिष्विष्यद्धा॥ मां
त्वेऽस्मिन्त्याहति॥ सायू॥ ६५॥

सूर्याग्ने सूर्यं यच्छ दितुं यच्छ दितुं मा पादित्याह । आशिषमेवैतन्माशान्ते ।
 शिरो वा एतदशस्य । यत्नवयः । आत्मा वयः । उदत्तं वतन्तान्माह । आत्मनेव
 यशस्य शिरोः प्रतिदधाति । अन्वतन्मा । प्रान्तान् सन्त्यै । पश्चाह ॥३३॥

त्वाऽऽदित्यवरे स्वाहेत्याह॥६७॥

अप्सु वै वरुण आदित्यवान्। तस्मा पुवैनं जहोति। षडस्यतये त्वा
 विश्वदेव्यावरे स्वाहेत्याह। षड्वै देवानां षडस्यतिः। षड्वैतैवैनं जहोति। सवित्रे
 त्वमृतं त्वमृतं प्रमृतं वाजवरे स्वाहेत्याह। सवेधस्यो वै सवितामृतं
 त्वमृतं प्रमृतं वाजवान्। तस्मा पुवैनं जहोति। यमाय त्वाऽङ्कितस्वते त्रिपुमते
 स्वाहेत्याह। प्राणो वै यमाऽङ्कितस्वान्पुमान्॥६८॥

तस्मा पुवैनं जहोति। पुनस्य पुवैनं देवताभ्यां जहोति। दश समुद्यन्ते।
 दशाक्षरा विराट्। अक्षं विराट्। विराजोवाद्यमवकस्य। ऐहिणभ्यां वै
 देवाः सवर्गं लोकमायन। तद्वैहिणभ्यां ऐहिणत्वमा। यद्वैहिणो भवतः।
 ऐहिणभ्यामेव तद्यजमानः सवर्गं लोकमाति। अहज्यातिः कर्गनां जघनां सृज्यातिज्यातिषां॥
 स्वाहेत्याह। आदित्यमेव तदमृतिभृञ्जकेऽहो। परस्त्वादाय। रात्रिषा अवस्तान्।

पूर्वमेवाहितम् । उत्तरं गानि गानि । अन् वं छावापुत्रिवं अमं सातामिन्याहोर्नम
 तं प्राञ्चं यथावणामो दिवं नमः पुष्टिञ्चा इत्याह । यथायजुर्वैतने । दिविषां
 इमं यज्ञं यज्ञमिमं दिविषां इत्याह । सूर्यामैवेन लोकं गमयति । दिवं
 वाञ्छन्तानिष्ठं वाञ्छं पुष्टिवं वाञ्छन्त्याह । एवमेवेन लोकं प्रातिष्ठपयति । पञ्च
 प्रतिष्ठां वाञ्छन्त्याह ॥ १७ ॥

दिष्टवैवेन प्रातिष्ठपयति । देवानामुपमानाञ्छं प्रिष्टममपमानाञ्छन्त्याह । उमयुञ्जैवेन
 प्रातिष्ठपयति । यत्पिच्यते । वर्यकः पूज्यो भवति । तस्मात्पिच्यन्मानः पुण्यः ।
 यत्पिच्यते । तद्देवानाम् । यद्विष्टिगा । तत्पिच्यमानम् ॥ १८ ॥
 यत्पिच्यते । तस्मै नृणां नाम । यद्विष्टिगा । तद्देवानाम् । यद्विष्टिगा । तस्मै नृणां नाम ।
 अन्तःपुष्टिषु पिच्यति ॥ १९ ॥
 तेजसाऽक्कन्दय । इषं पुष्टिपुष्टिं पुष्टिपुष्टिं । इषमेवोक्तं यजमानं दधति ।

यजमानाय धीवृद्दीन्याह । यजमानयवैतमाश्रिमशास्ते । मद्यं चैष्टाय
धीवृद्दीन्याह । आननं एवैतमाश्रिमशास्ते । निवृत्त्यं वा दृष्टाय चैष्टाय
वा मृत्यं चैष्टाय । यथायजवैतन । यमन्ति सधमा मृत्यम् ब्रह्मणि
धारयेत्याह ॥ ७५ ॥

ब्रह्मवैतनं प्रतिष्ठापयति । तेन वा वतः स्कन्दयादिते यदग्निचरेण । अमृतं वा
प्राणं सादयाम्यमृतं सह निरयं गच्छति । यथा च विद्यायां । यमेव वैष्टि । तेन न
सह निरयं गमयति । पूषा शरसे स्वाहेत्याह । या एव देवता हृतमग्नाः । ताम्य
एवैतं चैष्टायति । आकम्यः स्वाहेत्याह । या एवान्तरिक्षे वाचः ॥ ७६ ॥

ताम्यं एवैतं चैष्टायति । प्रतिरम्यः स्वाहेत्याह । प्राणा व देवाः प्राणिनः । तेभ्यं एवैतं
चैष्टायति । द्वावापृष्टिवीर्याभ्यां स्वाहेत्याह । द्वावापृष्टिवीर्याभ्यामेवैतं चैष्टायति । प्रिरेभ्यः
धर्मिभ्यः स्वाहेत्याह । ये वै यजमानः । ते प्रितरो धर्मिणः । तेभ्यं एवैतं चैष्टायति ॥ ७७ ॥
कदाय कदह्ये स्वाहेत्याह । कदमेव मागयेयं समधयति । सर्वतः समनक्ति ।

सर्वं एव कर्त्तुं निरवदयते। उदङ्गं निरस्यति। एषा वै कर्त्तव्यं त्रिकं। स्वायामेव
 त्रिंशो कर्त्तुं निरवदयते। अप उपसृजति मय्यन्वायं। नान्वाक्षते॥७८॥
 वक्ष्येऽस्य प्रमार्यकं स्यात्। तस्मान्वा-वाक्ष्यः। अपूपरो माऽहो रात्रौ
 मा पाह्ये वा ते अग्ने समितया समिधस्वार्थुम दा वर्वसा माऽऽञ्जीरित्याह।
 मा पाह्ये वा ते अग्ने समितया मा रात्रौ या अहो मा पाह्ये वा ते अग्ने
 समितया समिधस्वार्थुम दा वर्वसा माऽऽञ्जीरित्याह। आयुरेवास्मिन्वर्चा
 दधाति। अग्निज्यातेज्यातेरग्निः स्वाहा सूर्यो सूर्यो ज्योतेज्यातेः सूर्यः
 स्वाहेत्याह। यथायजुरेवैतत्। ब्रह्मेवादिना वदन्ति। होतव्यमग्निहोत्रा(३)न
 होतव्या(३)मिति॥७९॥
 यद्यजिषा जर्ह्यता। अथवापुर्वमाह्नी जर्ह्यता। यत्र जर्ह्यता। अग्निः परामवते।
 मः स्वाहेत्येव होतव्यम्। यथापुर्वमाह्नी जर्ह्यते। नाग्निः परामवति। हूतं हविर्भूमिं
 हविर्वित्याह। स्वदयत्येवैनम्॥८०॥

प्राणो वा इन्द्रतमोऽग्निः। प्राण एवैनमिन्द्रतमोऽग्नौ रजितेति। पितृ नोऽसि मा मा
हि॒स्मिन्मिन्द्राहि॒स्मिन्। अथाम ते देव धर्मं मर्युमतो वाजवतः पित्रमव इत्याहि॒
अग्निषमवेतममग्निस्त। स्वध्याविनोऽग्निमहि॒न्वा मा मा हि॒स्मिन्मिन्द्राहि॒स्मिन्।
तेजसा वा एते व्यधन्ते। य प्रवय्युणं वरन्ति। प्राश्नन्ति। तेज एवानमदधते॥८१॥
संवत्सरं न मा॒सं समश्नीयात्। न यामामुपेयात्। न मन्मथेन पिबेत्। नास्य
देवा विजयमुपयन्तः। विभ्राजि सौर्यं ब्रह्मसन्धदधत्। यत्किं च दिवाकीर्त्युमा॑
तदेतैवेव व्रतनगोपायत्। तस्मादेतद्व्रतं चार्युमा॑। तेजसा गोपेधाय। तस्मादेतानि
यज॑न्ति विभ्राजः सौर्यस्येत्याहि॒न्वा मा मा हि॒स्मिन्मिन्द्राहि॒स्मिन्।
स॒संसादयति। स्वाहा॑न्वा नक्षत्रेभ्य इति सोयम। एता वा एतस्य देवताः।

तामिरेवै॒न॒समधयति॥८२॥

अकरोऽग्निश्चेतन्याह। प्रदिशो॒ गच्छेत्याह। पित्राणामन्तःपरिधिं चिन्वयति धारयेत्याह। वाचो॒ धर्मपास्तेभ्य॑ एवे॒न॒ रजिते॒त्यन्वाही॒त
होतव्या(३)मित्यादि। त्रिपाद्यश्चम॒ व॥

धर्मं या नै त्वि श्रुतिं त्वि अर्हतीर्जहति । छन्दोभिरोवाप्त्यु-
लोकाभ्यः श्रुत्वमव यजते । इयन्त्यर्जहति । अथयन्त्यथयति । अथ इमं
लोकः । अर्नु नोऽद्यानमतिरित्याहोर्नमन्यु । दिवस्त्वा परस्याया इत्याह । दिव
एवमाञ्जिकोऽन्धधारा । ब्रह्मणस्त्वा परस्याया इत्याह ॥८३॥

एष्वव लोकेषु प्रजा दधारा । प्राणस्य त्वा परस्याया इत्याह । प्रजास्त्वव
प्राणाऽन्धधारा । श्रुते वा एतद्यज्ञस्य । यत्नवयः । अस्मै खल्वै वा अतिरित्यः प्रवयः ।
तं यद्विज्ञेया प्रत्यश्चर्मदश्चर्मद्वस्यूत । जिह्वं यज्ञस्य श्रुते हरेत । प्राश्चर्मद्वसयति ।
पूरस्त्वदिह यज्ञस्य श्रुतेः प्रतिदधाति ॥८४॥

प्राश्चर्मद्वसयति । तस्मादन्धधारादित्यः पूरस्त्वदिहति । शक्रोपयमान्धधाराणि धृष्टी
इत्यन्धधारेयन्ति । सामानमन्वेन सतर्ज करोति । सामाऽमिषिभूञ्जिके भवति । य
एवं वेद । आर्द्वधराणि भवन्ति । ऊर्वा उर्ध्वधराः । ऊर्जमेवामन्वे । वन्मना वा
अन्वित्य ॥८५॥

यज्ञः रक्षांसि जिघांसन्ति । साक्षां प्रस्नोताञ्चवति । साम वै रक्षोहे ।
 रक्षांसामपहन्त्यै । तिरिधनमवृति । अयं इमं लोकः । एष एव लोकस्यो
 रक्षांसि स्यपहन्ति । पुरुषः पुरुषा निधनमवृति । पुरुषः पुरुषो हि रक्षस्वो ।
 रक्षांसामपहन्त्यै ॥ ३७ ॥

यस्यैवाग्निमर्द्धमस्योते । पृथिवी रक्षोवाप्यते । यदपम्य । अपः रक्षोवाप्यते ।
 यदेषधिव । ओषधीः रक्षोवाप्यते । यदनेस्यतिष । वनस्यतीञ्छ्वेवाप्यते । दिरेष्य
 निधयाद्यादस्ययति । अमृतं वै दिरेष्यम ॥ ३८ ॥

अमृतं पृथुं प्रतिष्ठापयति । वल्गयति स यथाया इति विः पतिष्विज्जन्वति ।
 त्रिवृक्षा अग्निः । यावानेवाग्निः । तस्य रक्षो रक्षः । अमृतं पतिः । अमृतं पतिः ।
 अतिमर्द्धमस्योते ॥ ३९ ॥

इयं वा अतमो । तस्या एष एव नाग्निः । यत् पवत्यः । तस्मादेवमाहे । सदे

विश्वस्यैत्याह । सद्यै द्वेषो अप द्वेषो अप द्वेषः इत्याह । अग्निं व्यापयन्त्यै ।
 धूमोत्तमोत्तमस्यैवैषाति । दध्ना मयिमिश्रणं पूरयति । ऊर्वा अत्राद्यं दध्ने ।
 ऊर्जवैतमत्राद्यं समधयति ॥८९॥

अनश्नान्युक्ते भवति । य एवं वेद । रत्नानामासि दिव्यो गन्धर्व इत्याह ।
 रूपमेव वास्येतमहिमान् । रत्नं बभूव । व्याचक्षे । समदमार्युषा स गणोनेत्याह ।
 आशिषमेवैतमाशास्ते । व्यसौ योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्म इत्याह । अग्निं चार
 एवास्त्येषः । अचिकदद्वेषा द्वेष्टिरित्याह । वृषा द्वेषः ॥९०॥

वृषा द्वेष्टिः । महान्मित्रो न दंष्ट्रान् इत्याह । स्तौत्येवैतमेतान् । विदंति
 समुदयान्तिरित्याह । स्वामेवैनं यानि गमयति । नमस्ते अस्मै मा मा
 हिंस्रिषीत्याह । द्वेष्टिः साद्यै । विश्ववर्षः सोम गन्धर्वमित्याह । यदेवास्त्य
 त्रियमास्त्यान्धुति । तदेवास्त्येनान्धययति । विश्ववर्षस्येन तद्यो गणान्ति-
 त्याह ॥९१॥

पूर्वमेवाहितम्। उत्तरं गामि गृणति। त्रियं हिन्वानो त्रियं कृशं। अय्यादित्याह।
 ऋग्नेवास्मै कल्पयति। प्राऽस्यां गन्धर्वो अमृतानि वोचदित्याह। प्राणा वा
 अमृतः। प्राणानेवास्मै कल्पयति। एतत्त्वं देव धम् देवो देवानृपानां कृत्याह।
 देवो ह्येष स देवानृपति। इदमहं मनूयानित्याह॥१२॥

मनूयति हि। एष सन्मनूयानृपति। ईश्वरो वै प्रवयन्मृद्वसयन्। प्रजा
 प्रह्मन्मेष प्रह्मन्मेषोऽयमनन्त्यते। सृष्टिमा न आप ओषधयः सन्तिवित्याह।
 अतिषमेवैतन्नामाशास्ते। दृष्टिमास्तस्मै मयामृष्याऽस्माद्धि यं च वयं हिम
 कृत्याह। अग्निवार एवास्येषः। य वा एषाऽस्माञ्जोकाश्चवते। यः प्रवयन्मृद्वसयति।
 उदृत्यं त्रिवृत्तिमतिं सौम्यामृष्यां पुनरेत्य गार्हपत्यं वर्ज्जति। अयं वै लोको
 गार्हपत्यः। अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति। अस्मै खलु वा आदित्यः सृष्ट्वा
 लोकः। यश्चसौरो भवतः। तेनैव सृष्ट्वाञ्जोकाश्चति॥१३॥

ब्रह्मणस्त्वा परस्मादा इत्याह दधान्यान्वित्व रक्षस्वी रक्षसामपदत्वे वै हिंसायमादावप्यति ह्येष यन्मन्त्रित्वाह मन्त्र्यानित्याहोस्त्वेषांऽहौ

॥१॥

प्रजापतिं वै देवाः श्रूयं पयोंऽर्द्धेन। तदभ्यो न व्यभवत्। तदभिव्यक्त्येन।
तानि श्रूयिष्यामि सामान्यमवने। तेषां यो रसोऽत्यक्षरत्। तानि श्रूययर्जुं व्यभवन्।
श्रूयिष्यामि वा एतानि श्रूयिष्यामि। सामपयसं वा एतयोरेत्याह। देवानामन्यपयः।
यद्देः पयः॥१४॥

तज्जसमः पयः। यदजायै पयः। तद्देवानां पयः। तस्मादावैतैर्यजुर्मिष्यन्ति।
तपयसा चरन्ति। प्रजापतिमेव तपयसाऽद्याद्येन समधुयन्ति। एष ह वै
साक्षान्नवयं भक्षयति। यस्यैव विदुषः प्रवयः प्रवयः। उत्तरवेद्यामर्द्धम-
युतेजस्कामस्य। तेजो वा उत्तरवेदिः॥१५॥

तेजः प्रवयः। तेजस्यैव तेजः समधुयति। उत्तरवेद्यामर्द्धमयुदवकामस्य। त्रिणे
वा एतद्वेदस्य। यन्नवयः। मुखमृत्तरवेदिः। शीर्ष्णं मुखः सन्ध्यात्यद्याद्या।

अत्राद एव भवति । यत्र खल्वै वा एतमुद्दिशितं वयाँसि पर्यासते । परि वै तां
समाँ प्रजा वयाँस्स्यासते ॥१३॥

तस्मादुत्तरवेद्यामेवोद्दिशयते । प्रजानाँ गोपेथाय । पूरो वा पञ्चाहोद्दिशयते ।
पूरस्त्रोद्दिश एतज्यातेकदेति । तत्पञ्चाविधावति । स्वामेवैनं यानि मनोद्दिशयति । अपां
मध्य उद्दिशयते । अपां वा एतन्मध्यज्यातेरजयते । ज्यातिः प्रवयुः । स्वयैवैनं
यानौ प्रतिष्ठपयति ॥१४॥

यं हिंसाते । यत्र स स्याते । तस्याँ दिश्युद्दिशयते । एष वा अग्निर्वैश्वानरः ।
यत्प्रवयुः । अग्निमेवैनं वैश्वानरेणाग्निं प्रवर्तयति । अग्नौद्दिशयते । अत्रैवैवैनं
ऊरवाँ उद्दिशयते । अत्र प्रोक्ताः । अत्रैवैनं ॥१५॥

इदमेवैवैनं मय्याययस्य श्रैवा प्रोक्तमपि ददोमीत्यादि । श्रैवैवास्य
प्रोक्तमपि ददति । तज्यातेमज्याति । यत्र दमाँ उपदीकसन्तताः स्युः ।
तदुद्दिशयते । उद्दिशयते । एता वा अपामनोद्दिशयते । नाम । यद्वेमाँ । असौ खल्वै

वा आदित्य इतो वृद्धिर्मदीरयति। असावेवास्मां आदित्यो वृद्धिं नियच्छति। ता
 आपो नियता यन्वन्ता यन्ति॥११॥

गाः पयं उतसर्वेदितरासन्ते स्थापयति घर्मं यन्ति॥

प्रजापतिः सन्निधयमाणः। सखादृश्मर्जतः। घर्मः प्रवृत्तः। महर्षीर उद्धासितः।
 अंसौ खल्वै वावैष आदित्यः। यत्प्रवय्युः। स एतानि नामान्यर्कजत। य एव वेदं।
 विद्वेदं नामा॥ ब्रह्मैवादिनो वदन्ति॥१०॥

यो वै वसुधांसं यथानाममुपचरति। पुण्यान्ते वै स तस्मै कामयते।
 पुण्यान्तिमस्मै कामयन्ते। य एव वेदं। तस्मादेवं विद्वान्। घर्म इति दिवाऽऽवक्ष्याति।
 सखादिति नक्तम्। एते वा एतस्य प्रिये तेनृवौ। एते अस्य प्रिये नामनी।
 प्रिययैवेन तेनृवौ॥१०॥

प्रियेण नामा समुपयति। कीर्तिरस्य पूर्वनिच्छति जनतामायतः। गायत्री
 देवस्याऽपाकामते। तां देवाः प्रवय्युषोवर्ज्म व्यनवन्ते। प्रवय्युषाप्रिवन्ते।

यच्चर्गिर्विश्वेभ्योऽपि कल्पः प्रवय्युः प्रवृणक्ति । गायत्रीमेव तदन्वि विभवति । गायत्रीमार्गानि ।
पूर्वाऽस्य जन् यतः कीर्तिर्गच्छति । वैश्वदेवः सः सप्तः ॥ १०२ ॥

वसवः प्रवृत्तः । सोमोऽपि कियमाणाः । आश्विनः पयस्यानीयमानो । माकलः
क्षयन् । पृथ्वा उदन्तः । सारस्वतो विष्यन्दमानः । भुवः शरो गृहीतः । तेज उद्यतः ।
वायुर्हियमाणाः । प्रजापतिर्यदियमानो वगर्धतः ॥ १०३ ॥

असौ खल्वै वावैष आदित्यः । यत्प्रवय्युः । स पुनानि नामान्यर्ककत । य
पुं वद । विदुरे न नामा । ब्रह्मदेवादिनो वदन्ति । यन्मन्मयमादिति नो ब्रह्मतेऽयं ।
कस्मादेषोऽयं कृति । वागेष कृति ब्रह्मते । वाय्वेव वाचं दधति ॥ १०४ ॥

तस्मादब्रह्मते । प्रजापतिर्वै पुंष इदं शोभा विहितः । यत्प्रवय्युः । यत्प्रजापतिर्वै कश्यपः ।
तेन प्रजा असृजत । अवकाशो देवस्य न सृजत । यद्वैष्णवकश्यपः । तेनाश्वम-
सृजत । अश्वं प्रजापतिः । प्रजापतिर्वै ऋषः ॥ १०५ ॥

वदन्ति तन्वा स० संज्ञा ईयमानो वायुर्वा देवात्येवः॥

[११]

सर्वेता मूला प्रथमेऽहोऽव्ययते । तेन कामा १ एति । यद्वितीयेऽहोऽव्ययते ।
 अग्निर्मूला देवानिति । यत्तृतीयेऽहोऽव्ययते । वायुर्मूला प्राणानिति । यच्चतुर्थेऽहोऽव्यय
 आदित्यो मूला रश्मयानिति । यत्पञ्चमेऽहोऽव्ययते । चन्द्रमा मूला नक्षत्राण्येति ॥१०६॥

यत्षष्ठेऽहोऽव्ययते । ऋतुर्मूला स० वृश्मस्येति । यत्सप्तमेऽहोऽव्ययते ।
 याता मूला शक्रयानिति । यदष्टमेऽहोऽव्ययते । ब्रह्मणोर्मूला गायत्रीयानिति ।
 यत्नवमेऽहोऽव्ययते । मित्रो मूला विष्वत् इमाम्भोजोकायानिति । यदशमेऽहोऽव्ययते ।

वक्रणा मूला विराजयानिति ॥१०७॥

यदेकादशेऽहोऽव्ययते । इन्द्रो मूला विष्टमयानिति । यद्विद्वांशेऽहोऽव्ययते । सोमा
 मूला सूर्यायानिति । यत्परस्वादिपयसदा १ पर्वज्यते । तस्मादिहः पयसिभूजोकाः १
 स्वपययानिति । यद्वर्षादिपयसदा १ पर्वज्यते । तस्मादिमृगोऽवाहिभूजोकाः १ स्वपययानिति ।
 यत्पुष्यवेदा १॥१०८॥

नक्षत्राण्येति विराजन्तेति त्पत्तिः॥

[१२]

ॐ शं नस्तद्यो मा हंसते॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

अथ ये यथेष्टमते स्वाहा॥ पुंशस्य स्याद्वयवदधानं भुज्महे। यथा नो अत्र
 सैकलो यत्र ते यथैस्तत्र वा देवः सविता दधायि। भुवनस्य पत इदं हविः।
 आयुर्विश्वायः पतिपासति वा पूषा वा पातु पृथु पुरस्तात्। यत्राऽऽसते
 अमयतमेन नवते। स्वस्तिदा अर्थाः सर्व्वीरोऽप्रयच्छन्तु पतुं प्रविद्वान्॥१॥
 पतिददाति योऽतिदुर्व्वेभ्यः सतिदुर्व्वेभ्यः। पूषमा आशा अनिवेद सर्वाः सो अस्मा॥
 चापि गच्छतात्। पूषा लोतश्चावयतुं प्रविद्वाननष्टपश्यैर्व्वनस्य गोपाः। स लोतेभ्यः
 इमौ युनक्ति ते वृद्धौ अस्मिन्नाय वोटवौ। याम्या यमस्य सादनं सैकलो
 यतिद्वेषिभ्यः पूषा। इष्टोपूतमनं सम्भूय दक्षिणां यथा ते दत्तं ब्रूयात् विवर्च्युषा।
 जनानां यमं राजानं हविषा दृवस्यता। इदं वा वक्ष्यमन्वाजवृत्तदं
 प्रेर्युषा॥ स प्रवर्तते महीरुर्न ब्रूयः पथ्यामनपस्पशानम। वैवस्वतं सङ्गमनं
 ॐ सन्वात्ति श्रिश्वाति यजिषा प्रजामायुधुनं च॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ षष्ठः प्रश्नः ॥

नापरः पूरा ज्ञानस्य सयावति वि ते प्राणमसि सप्तमे।
 क्षीरेण महीमिहै स्वपथेहि त्वेनैव प्रजयाऽस्मानिहोवहै। सैव माः स्ना
 त्रियेऽहं देवी सती त्वेनैव यदेति। विश्ववारा नमसा संव्ययन्त्युमा नो लोकौ
 पयसाऽभ्यावृषस्व॥ २॥

इयं नारी पतिभ्योक्तं वृणोता निपद्यते उप त्वा मन्यं प्रेताम्। विश्वं
 पूराणामनं पात्यन्ती तस्यै प्रजां द्रविणं वेदं धीहि। उदीर्ष्वं नायुमि
 ज्ञावलोक्तमिगस्यैमनमपुत्रोव पृष्टि। हस्तयोगस्य दिविषास्त्वमेतन्मन्युर्जनित्वमपि
 सन्धर्मव। सूर्याः हस्तादाददाना मृतस्य श्वेयं ब्रह्मणे तेजसे बलाय। अत्रैव
 त्वमिह वयं सृष्ट्वा विश्वाः सृष्ट्वा अग्निमानीजयेम। धनैरहस्तादाददाना
 मृतस्य श्वेयं क्षत्रायाजसे बलाय। अत्रैव त्वमिह वयं सृष्ट्वा विश्वाः सृष्ट्वा
 अग्निमानीजयेम। मणिः हस्तादाददाना मृतस्य श्वेयं विष्टे पुष्टे बलाय। अत्रैव
 त्वमिह वयं सृष्ट्वा विश्वाः सृष्ट्वा अग्निमानीजयेम॥ ३॥

इममथै चमसं मा विज्जिह्वरः प्रिया देवानामृत सोम्यानाम् । एष यश्चमसो

देवपानस्तस्मिन्देवा अमृता मादयन्ताम् । अथर्वमं पुरे गोभिर्बुधस्व सं प्रोर्षिष्व
मदसो पावसा वा । नेत्वा धृष्यारिदंसा जग्देवणां दधुद्विष्यन्मरुङ्क्षि यानौ ।

मनमथे विददौ माग्निशोचो माउस्य त्वचं विक्षिपो मा शरीरम् । यदा श्वेन
करवो जागवेदोऽथेभनं प्रहिण्वतात्प्रेभ्यः । श्वेन यदा करसि जागवेदोऽथेभनं

परिदत्तात्प्रेभ्यः । यदा वाङ्मन्यसुनीतिमेतमथा देवानां वशनीभवति । सूर्ये ते
वर्क्ष्णीच्छते वातमन्ता छां च वाङ्मं पृथिवीं च धमणा । अपो वा वाङ्मं यदि

तत्र ते हितमाषधीषु प्रतितिष्ठा शरीरैः । अजो भगस्तपसां ते तपस्व ते ते
शोचिस्तपुर्न ते ते अर्चिः । यास्तु शिवोवास्वर्गवो जागवेदस्तान्मवर्हेम * सृकृतां यत्र

लोकाः । अयं वै त्वमस्मादपि त्वमेतदयं वै तदस्य योनिरसि । वैश्वानरः पूजः
पित्रे लोकैकैकजागवेदो वहेम * सृकृतां यत्र लोकाः ॥ ४ ॥

विद्वानभ्यावर्षवृक्ष्वाग्निमानातीर्जयाम शरीरैश्चैववापि च ॥

[१]

त्रिपुञ्जविदत्राः अपाहि यमेन ये सधेमादं मदन्ति। यौ ते श्वानौ यमराक्षिणौ।
चण्डिरक्षौ पुण्ड्ररक्षौ नृचक्षसा। ताभ्यां राज्ञ्यारि देहेनः स्वस्ति चासमा अनमीव
व धाहि॥६॥

उक्तेषां सावर्ष्यैर्पावृत्तिबलौ यमस्य दूतौ चरन्तौ वशाः अनी। तावत्सम्य दृष्टये
संयुय पुनर्दत्ता वस्यमद्यदे मद्रमा। सोम एकम्यः पवते धूमके उपसते। येभ्यो
मय्यु प्रधावन्ति ताः श्विरक्षेदेवापि चच्छन्तौ। ये युध्यन्ते प्रधनेषु श्वरांसो ये न नृचक्षः।
ये वा सहस्रदक्षिणास्तः श्विरक्षेदेवापि चच्छन्तौ। तपसा ये अनयिष्यान्तपसा ये
सर्वानाः। तपो ये चाकिरे मदन्ताः श्विरक्षेदेवापि चच्छन्तौ। अश्वमन्वन्ती रेवतीः सः
कम्पवर्मातिष्ठते प्रतरता सखायः। अना जहाम ये असमेवशोवाः शिवान वेयममि
वाजान्तरेम॥७॥

यद्वै देवस्य सविः पवित्रं सहस्रधा वितरतमन्तरिक्षे। येनापुनरिन्द्रमन्तरेमन्तौ
तेनादं माः सर्वान् पुनमि। या राक्षोपयादप यन्ति श्वावो अभिममता

नृपतिमिच्छमानः। धागिस्ताः सर्वाः पवनेन पूताः प्रजयास्माज्जया वर्वसा
 सः सृजाम्। उद्धयं तमसस्यपि पश्यन्तो ज्योतिरुत्तराम्। देवं देवेभ्यः सूर्यमगन्म
 ज्योतिरुत्तराम्। यानां पुनरि सविता पुनरि। अश्वस्तेजसां सूर्यस्य वर्वसा ॥८॥

पृष्ठतैत्तिरीयम् ॥

यन्ते अग्निममभ्याम वृषमायव पक्ववै। इमन् ऋषामयामग्निं क्षीरं चोदकेन च।

यन्वमभ्ये समददहेस्त्वम निर्वपया पुनः। कान्वाञ्चरं जायतां पाकद्वैर्वै व्यन्कशाम्॥

शान्तिके शान्तिकवति छेदिके छेदिकवति। मादृकां सप्तमयेमः स्त्रियैः शोमय।

शं ते धन्वत्या आपः शर्म ते सन्वर्तक्याः। शं ते समिद्धिया आपः शर्म ते सन्

वध्याः। शं ते सवन्तीस्तेनवे शर्म ते सन् कैल्याः। शान्ते नौद्वयो वरेष्वै शर्म

पृष्ठाऽवशायताम् ॥९॥

अव सृज पुनरभ्ये त्रिपुत्र्यो यस्त आर्द्धितश्चरति स्वधाभिः। आयुर्वसान् उप याग
 शेषः सङ्कच्छतां तेनवा जातवेदः। सङ्कच्छस्व त्रिपुत्र्यैः सः स्वधाभिः सप्तमिष्टापरुन

परमे व्योमने। यत्र भूमौ वृणसे तत्र गच्छ तत्र त्वा देवः संविता दधायि। यत्रै
 क्यः शक्येन अग्नितोदं विपुलः संपु उत वा शपदः। अग्निश्च हि श्वा दन्तं कृणोति
 सोमश्च यो ब्राह्मणमाविर्वशः। उत्तिष्ठानस्तेनैव सप्तरस्व महे गात्रमवहो मा
 शरीरम्। यत्र भूमौ वृणसे तत्र गच्छ तत्र त्वा देवः संविता दधायि। इदं ते
 एकं परं उत एकं तुतीयं न ज्योतिषा संविदशस्व। संवदशानस्तेनैव चाकरोति प्रिया
 देवानां परमे सधस्यौ। उत्तिष्ठ प्रहि पदवौकः कृण्व परमे व्योमने। यमेन त्वं
 यस्यां संविदो नोत्तमं नाकमग्निं रोहिमम्। अश्वमन्वती रेवतीयुहै देवस्य सविः
 पृथिवे या राक्षस्य दद्विषं तमसं सप्तभि धाता पुनरि। अस्मत्त्वमग्निं जगोऽस्य य
 त्वदधिजायताम्। अयं य वृक्षानराय सुवगाय लोकय स्वाहो॥१०॥

अवशीयता संयस्ये पञ्च वा॥

[१]

आयानि देवः समनान्जितानि युमा देवे दे प्रयत्नान्जितान्। आसीदता संप्रयते दे
 वरेहि व्यजयि जाल्ये मम शर्जदेत्यौ। यमे इव यतमाने यदेतं प्रवाम्मरेमनानि वा

देवयन्तः। आसीदतर्हस्वम् लोकं विदत्तं स्वामस्य भवति नन्दं नः। यमाय
सोमः सूर्यं यमाय चर्हिता हविः। यमः हं यज्ञो वाञ्छन्त्यभिर्दत्तो अर्हकृतः।
यमाय धृतवर्द्धविर्जितो य च विष्टत। स नो देवव्यायमदोषमायुः प जीवसे॥
यमाय मरुमन्तमः राक्षं हव्यं चर्हितम्। इदं नम ऋषिभ्यः पूर्वजभ्यः पूर्वभ्यः
प्राथक्यः॥११॥

योऽस्य कौष्ठ्यं जगतः पाथिवस्यैकं इदं यो यमं मर्त्यैश्चो गाय यो
राजानपरोक्षः। यमङ्गाय मर्त्यैश्चो यो राजानपरोक्षः। येनापो नद्यो धन्वाति येन
द्यौः पृथिवी दत्ता। हिरण्यकेश्यान् सूर्यरान् हिरण्यश्वानयः शोफान्। अश्वाननश्चरतो
दानं यमो राजानि तिष्ठति। यमो दाधार पृथिवीं यमो विश्वमिदं जगत्। यमाय
सर्वमिन्द्रस्य यत् प्राणद्वैपुर्लोकम्। यथा पञ्च यथा षट् यथा पञ्च दशरोषयः। यमं
यो विद्याश्च षड्विधाश्च ऋषिर्विजानते॥१२॥

त्रिकर्दकः पतति षड्विंशकमिदं देवता गायत्री विष्टम्भदासि सर्वं ता

पृथिव्यै मागिकेपस्य आदधे। तैत्तिर्युज्यन्तमधिधाः॥१४॥

भूतं वाहोः भूतं नाराः भूतं केष्वै लाङ्कलम्। भूतं वरेजा ब्रह्मन्तः

भूतमर्द्धमर्द्धिद्वयं भूतानां भूतं धत्तम्। भूतानां भूतानां वाचं यद्वै वि

वक्यैः पयः। तेनेमामपुं निश्चलम्। सौते वन्दामहे त्वाऽवर्षा सुमो भव।

यथा नः सुमगा सन्ति यथा नः सुकला सन्ति। सवितैरेतानि शरीरानि पृथिव्यै

मागिकेपस्य आदधे। तैत्तिर्युज्यन्तं भूतं भव। विमुच्यन्वमधिधा देवयानो अतारिषम्

तमसस्पारमस्य। ज्योतिरगाम सुवरेजान्॥१५॥

५ वाता वाति पतयन्ति विद्यते उदोषधीर्जिह्वे विन्दते सूर्यः। इयं विश्वस्य
 भूतनाथ जायते यन्मूर्तयः पृथिवीः देवेसाऽवन्ति। यथा यमाय द्यौर्मवपन्मञ्ज
 मानवाः। एवं वपामि द्यौर्मव यथासाम जीवन्त्येक भूतयः। चितः स्य पतिचिन्त
 ऊर्ध्वचितः श्रम्यत् पिता देवता। प्रजापतिवः सादयते तथा देवताया। आप्यायस्व

सन्ती॥१६॥

उतै तथोमि पृथिवीं न्ययामि लोकं निदयामि अहं विषम। एतः
 स्थूणां पितरो धारयन् तेषां यमः सादनसे भिनोति। उपसर्प मातरं
 भूमिमेतान्मुकुलवत्सं पृथिवीं सृजोवा॥१॥ ऊर्ध्वमदा युवतिर्दक्षिणवत्येषा त्वा
 पातु निरङ्गन्या उपस्यौ। उद्धृञ्चस्व पृथिवि मा विबाहिषाः संप्रययान्त्सु मव
 संपवञ्चन। माता पुत्रं यथासिन्वायुनं भूमिं वर्णा। उद्धृञ्चमाना पृथिवी हि तिष्ठसि
 सहस्रं भित्ते उप हि शयन्नाम। ते गृह्णासौ मयुश्चोति विधाहो॥२॥ शरणाः सन्वता
 एवाध्याना हरेणोरर्चनीः सन्त्य येनवः। तिलवज्ज्मा ऊर्ध्वमस्मै दृढेना विधाहो
 सन्वतपश्यन्ती॥१॥१॥

एषा ते यमसादने स्वया निधीयते गृहे। अक्षितेनाम ते अस्मै। इदं पितृभ्यः
 प्रनयेम वरं हि देवेभ्यो जीवन्त उतं मरेम। तत्त्वमागोहोसो मेभ्यो मव यमेन त्वं
 यस्यां सविदानः। मा त्वा वृक्षौ सम्बाधिषां मा माता पृथिवि नमो। पितॄन्
 हि यत्र गच्छास्यथासं यमराज्यौ। मा त्वा वृक्षौ सम्बाधिषां मा माता पृथिवी

मद्वि॥ वैवस्वतः हि वाङ्मनसि यमराज्ये विराजसि। नळं पृथमाराहेन नळं न
पृथोऽन्विहि। स त्वं नळपृथो भूत्वा सन्तरं प्रतरोत्तर॥१८॥

सर्वितेनानि शरीराणि पृथिव्यं मातृकेपस्य आदधे। तेभ्यः पृथिवि शं भवे।
षड्वीता सूर्यं ते चक्षुर्वाङ्मनसं वातमानमा धां च वाङ्मनसं पृथिवीं च धर्माणां अपो वा
वाङ्मनसं यादं तत्र ते हितमावधीषु प्रतितिष्ठे शरीरैः। परं मन्यो अर्जुनरहि पन्था
यस्ते स्व इतरो देवयानानि। चक्षुष्मते श्रुतते ते ब्रवीमि मा नः प्रजाः शीतिषो
मान वीरान्। शं वातः शः हि ते धूमिः शर्म ते सन्त्वोषधीः। कल्पन्तां मे दिशः
शमनाः। पृथिव्यास्त्वा लोकं सादयाम्यम्व्यं शमनसि पितरो देवता॥ प्रजापालिस्त्वा
सादयतु तया देवतया। अन्तरिक्षस्य त्वा दिवस्त्वा दिशो त्वा नाकस्य त्वा पृथे
क्षस्य त्वा विष्टपं सादयाम्यम्व्यं शमनसि पितरो देवता॥ प्रजापालिस्त्वा सादयतु
तया देवतया॥१९॥

अपपवान्मृतवाङ्मनसश्चरते सादतन्मृगं पृथिवीं धाम्नोपति। यानिकतः

पृथेकतः सपथं ये देवानां धनमाणा इहे स्या एषा ते यमसादेन
 स्वधा निधीयते गृहेऽसौ। दद्याद्वा तां गोपायस्व तां ते
 परिददासि तस्यां वा मा दमन्तिनयो देवता। प्रजापतिस्त्वा सादयति तया
 देवतया। अपृषवाञ्छ्वेतवान् क्षौरवान्दधिवान्मधुमाश्श्वकरोह सौदगन्तमैवन् पृथिवी
 धामनोपति। योनिर्कतः पृथेकतः सपथं ये देवानां धनमाणा इहे स्या एषा ते यमसादेन
 स्वधा निधीयते गृहेऽसौ। दद्याद्वा तां गोपायस्व तां ते
 परिददासि तस्यां वा मा दमन्तिनयो देवता। प्रजापतिस्त्वा सादयति तया
 देवतया। अपृषवाञ्छ्वेतवान् क्षौरवान्दधिवान्मधुमाश्श्वकरोह सौदगन्तमैवन् पृथिवी
 धामनोपति। योनिर्कतः पृथेकतः सपथं ये देवानां धनमाणा इहे स्या एषा ते यमसादेन
 स्वधा निधीयते गृहेऽसौ। दद्याद्वा तां गोपायस्व तां ते
 परिददासि तस्यां वा मा दमन्तिनयो देवता। प्रजापतिस्त्वा सादयति तया
 देवतया॥२०॥

अनपसृक्त्यन्तीकृतं देवतया इति वा॥

[७]

पुनस्तस्मै स्वधा अर्पणाः करोमि यास्तं धानाः पृथिकरोम्यत्र। तास्तं यमः सिवतिः
 सविदो नोऽत्र धनैः कामदयाः करोति। त्वामर्जुनोषध्यानां पथो ब्रह्मण इति हेतुः। तासां

त्वा मय्यादाददे चकम्यो अपिधानवे। दूर्वाणां स्तम्भमादरेतां प्रियतमं मम।
 इमां दिशं मनूयानां मयिष्ठानं वि रोदु। काशानां स्तम्भमादरे रक्षसामपहन्ये।
 य एतस्यै दिशः परानवजघायवो यथा तेनामवाच्युनः। दूर्वाणां स्तम्भमादरे
 त्रिवृणामोषधीं प्रियाम्। अबस्यै मूलं जीवादन् काण्डमथो फलम्॥ २१ ॥

लोकं पुण ता अस्य सदैवोदसः। शं वातः शं हि ते धृतिः शम् ते सन्तोषधीः।
 कल्पनां ते दिशः सर्वाः। इदमेव मनोऽपरामर्शितमगम काञ्चन। तथा तदंशिम्या
 कृतं मित्रेण वक्तुम च। वरुणा वारयाददं देवो वनस्पतिः। आन्ये निरञ्जन्ये दूर्वाश्च
 वनस्पतिः। विधृतिसि विधाययस्मदथा दूर्वांसि शानि शामयस्मदथा दूर्वांसि
 यव यवयास्मदथा दूर्वांसि। पृथिवी चण्डान्तरिक्षं चण्डं दिवं चण्डं दिशो दिशो चण्डं
 सर्वान् चण्डं सर्वान् चण्डं दिशो चण्डं दिवं चण्डान्तरिक्षं चण्डं पृथिवी चण्डाऽप्य वा
 चण्डं यदि तत्र ते हितमोषधीषु प्रतिनिष्ठा शरीरैः। अश्मन्वती रेवतीयद्वे देवस्य
 सविः पवित्रं या रोदुत्यथादुद्वेयं तमसस्पतिं याता पुनर्ति॥ २२ ॥

आ रोहताऽयुर्जसं गृणाना अनर्पू यतमाना यतिष्ठ। इह लब्धं सृजतिना
 सूरतो दीधमयुः करु जीवसे वः। यथाऽहन्मन्यर्पू भवन्ति यथर्तव ऋगिमेयानि
 कृमाः। यथा न पूर्वमपरो जहान्येवा धातरयुं वि कल्पयूषामा न हि ते अश्वे तेनू
 ऋं वकार मनुः। कपिबृमन्ति तेजं पुनर्जस्य जीव। अप नः शोषिवदधमश्वे
 शोषाया रतिम। अप नः शोषिवदध मनुवे स्वाहा॥ अनेङ्गाहेमन्वायामाहे स्वस्तये॥

स न इन्द्र इव देवेभ्यो बहिः सम्प्राणो भव॥ २३॥

इम जीवा हि मूत्रैरववर्तिभूँइहा देवहेति नो अथ। प्राञ्जोगामानये हसाय
 इषीय आयुः प्रतरा दधानाः। मृत्योः पदं योपयन्तो यद्वैम इषीय आयुः
 प्रतरा दधानाः। आषायमानाः प्रजया यनंन शूङ्गाः पूर्ण भवथ यज्ञियामः।
 इम जीवेभ्यः परिये दधानि मा नोऽर्जनादपरो अधमेतमा शतं जीवन्ति शतदः
 पुञ्चोत्तिरो मनुं दधहे पर्वतेन। इमा नार्यैरविधेवाः सृपलोराञ्जनेन सपिषा

सम्पृष्टानाम्। अनेश्वरौ अनमोवाः सुशेवा आरोहन्त्ये जनयो योनिमयीं यदाञ्जनं
 त्रैककुटं जातं हिमवतस्पातिं। तेनामृतस्य मूर्तेनारतीर्जयामसि। यथा
 त्वमृद्दिनस्योषधे पृथिव्या अथि। एवमिम उद्दिन्दन्त्ये कीर्त्या यशसा ब्रह्मवर्चसेन।
 अजोऽस्यजस्यदद्या द्वेषंस्मि यवोऽस्मि यवयास्मदद्या द्वेषंस्मि॥२४॥

अथ त्वमयमोषि शीर्षे वा॥

अप नः शोषीवदधमम्। शोषीया रयिमम्। अप नः शोषीवदधमम्। सुक्षेत्रिया
 सुजागिया वसूया व यजामहे। अप नः शोषीवदधमम्। प्रयद्विन्देष्ट एषां प्राम्मकासश्च
 सूर्यः। अप नः शोषीवदधमम्। प्रयदद्यैः सदेस्वतो विश्वतो यन्ति सूर्यः। अप नः
 शोषीवदधमम्। प्रयत्ते अद्ये सूर्यो जायमहि प ते वयम्। अप नः शोषीवदधमम्॥२५॥
 त्वं हि विश्वतोमुख विश्वतः परिमूरसि। अप नः शोषीवदधमम्।
 द्विषो नो विश्वतोमुखाऽति नावेष्ट पाय। अप नः शोषीवदधमम्। स नः
 त्रिभ्योऽपि नो वयानि परेषा स्वस्तये। अप नः शोषीवदधमम्। आपः प्रवणादेव
 यतीरपास्मस्यन्दतामयम्। अप नः शोषीवदधमम्। उद्दिनाद्विन्देकानोवपास्मस्यन्दतामम्॥

[१]

अप नः शोषीवदेधम्। आनन्दय प्रमोदय पुनरागाः स्वान्निहेन। अप नः
शोषीवदेधम्। न वै तत्र प्रसीयते गौरश्वः पुकषः पृषीः। यजेदं ब्रह्म किंयते
परित्यज्येन्नयकमप नः शोषीवदेधम्॥२३॥

अथमेषं चत्वारि व॥

[१०]—अपश्याम युवतिमाचरन्तीं मृगाय जीवां परिणीयमानाम्। अश्मेन या तमसा
प्रार्थिताऽसि प्रार्थीमवाचामवयवनिष्ठम्। मयूनां माःस्नां नियमाणां देवी सती
तिष्ठेन्नोक्तं यदैषि। विश्ववारो नमसा संवयन्त्युन्मा नो लोको पयसाऽऽवृणीहि।
रविष्ठामभि मयुमन्तमभिमांमूर्जः सन्तं वा पयसोप स संदेम। स रय्या समु
वर्त्तसां सवस्वा नः स्वस्तयो। ये जीवा ये च मृगा ये जोगा ये च जन्त्याः।
तेभ्यो धृतस्य धारयिषु मयुधरा व्यन्दती। माता कदाणां दृष्टिता वसन्ताः
स्वसादिन्यानाममृतस्य नाभिः। प्रणवोचं चित्तिकेष्वे जनय मागामनागामदिनि
वपिष्ट। तिष्ठेदं कं पृथ्वा॥२७॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

अथेपाने च सर्वदा ॥ ततो मे श्रेयमावहे ।

कृषि ॥ आवहेन्ती विवन्वाता ॥ कर्वाणा वीरमोत्तमः । वासांसि मम गावश्च ।
इमां लभिन्ः मूढः सृपञ्च ॥ सृमगां कुरु । दशास्यां पुत्रानां धृष्टिं पतिमेकादश ।

सुमहोतीरियं वर्धमानं ॥ समग्रे पश्यत । सुमानयमस्य दत्त्वायाथास्त्वं वि पश्यत ।

सन्वां सिञ्चामि यवैर्षा प्रजामार्यधनं च ॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

वर्षे द्वे च ॥ [११]

॥ सप्तमः प्रश्नः — शीक्षावर्जिता ॥

शं नो मित्रः शं वक्त्रः। शं नो भवत्वयमा। शं न इन्द्रो बृहस्पतिः। शं नो
विष्णुकर्कसः। नमो ब्रह्मणे। नमस्ते वायो। त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मसि। त्वमेव प्रत्यक्षं
ब्रह्मं वदिष्यामि। ऋतं वदिष्यामि। सत्यं वदिष्यामि। तन्मामवर्णं। तद्वक्तारमवर्णं।
अवर्णं माम्। अवर्णं वक्तारम्। ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥१॥

शीक्षावर्जिताः॥२॥

शीक्षां व्याख्यास्यामः। वर्णः स्वरः। मात्रां वलम्। सामं सन्तानः। इत्युक्तः
सत्यं वदिष्यामि पञ्च वा॥

शीक्षां व्याख्यास्यामः। पञ्चस्वधिकरणेषु। अधिलोकमध्यानिषमधिविद्यमधि-
प्रज्ञमध्यात्मम्। तां महामन्त्रिणा इत्यावक्षते। अध्याधिलोकम्। पूर्वोक्ता

॥ ३ ॥

अथास्मान्मः पूर्यते। अथास्मान्मः पूर्यते। अथास्मान्मः पूर्यते।
 अथास्मान्मः पूर्यते। अथास्मान्मः पूर्यते। अथास्मान्मः पूर्यते।
 अथास्मान्मः पूर्यते। अथास्मान्मः पूर्यते। अथास्मान्मः पूर्यते।

॥ ४ ॥

अथास्मान्मः पूर्यते। अथास्मान्मः पूर्यते। अथास्मान्मः पूर्यते।
 अथास्मान्मः पूर्यते। अथास्मान्मः पूर्यते। अथास्मान्मः पूर्यते।
 अथास्मान्मः पूर्यते। अथास्मान्मः पूर्यते। अथास्मान्मः पूर्यते।

॥ ५ ॥

अथास्मान्मः पूर्यते। अथास्मान्मः पूर्यते। अथास्मान्मः पूर्यते।
 अथास्मान्मः पूर्यते। अथास्मान्मः पूर्यते। अथास्मान्मः पूर्यते।
 अथास्मान्मः पूर्यते। अथास्मान्मः पूर्यते। अथास्मान्मः पूर्यते।

॥ ६ ॥

धात० यन् स० वेः स्वाहो॥ प्रतिवेष्टोऽसि प मा० माहि प मा० माहि ॥ १॥
 स्वाहो॥ यथाऽऽपः प० ग० यन्ति॥ यथा मा० मा० अदे० र० मा० ए० व० मा० ब्रह्मचारिणः॥
 स्वाहो॥ स मा० म० प्रविष्टो स्वाहो॥ तस्मिन्महेश्वराखे॥ निमगाहं त्वयि म० जे
 यथा जनेऽस्मिन् स्वाहो॥ श्रयानं वस्यसोऽस्मिन् स्वाहो॥ तं त्वं म० प्रविष्टानि

॥ १॥ स्वाहो॥ ब्रह्मचारिणः स्वाहो॥ ब्रह्मचारिणः स्वाहो॥ ॥ २॥
 त्वि मा०ऽऽयन् ब्रह्मचारिणः स्वाहो॥ प मा०ऽऽयन् ब्रह्मचारिणः स्वाहो॥ दमायन्
 श्रियमावद॥ ज्योम० शा० प० श० म० स० ह० स्वाहो॥ आ मा० यन् ब्रह्मचारिणः स्वाहो॥
 क० व० शा० वी० र० मा० न० म० व० म० ग० व० श० अ० य० प० न० व० स० व० द० त० त० मे
 गोपाय॥ आवहे० नी० वि० त० च० ना॥ ॥ ३॥

म० य० म० त० मा० क० शा० म० म० रि० वि० श्रि० व० मा० ब्रह्मणः को० शा०ऽसि मे० यथाऽपि० हि० तः॥ श्रु० तं मे
 स्पृगा० गि॥ अ० म० न० त्व० दे० व० धा० र० णा० म० या० स० मा० शरी० रं मे० वि० व० र० ष० ण० मा० जि० ह० त० मे
 य० ह० ह० द० स० मा० म० ष० मा० वि० श्र० क० णः॥ छ० द० शो० म० यो०ऽय० म० न० ग० श्र० म० न० म० व० त० स० मे० न० श्रु० मे० यथा॥

अभूवः सुवर्ति वा पुनस्तिष्ठो व्याहृतयः। तस्मात्सर्वस्मै तं चतुर्थ्यम्।
महोचमस्यः प्रवदयते। मह इति। तद्धृत्। स आत्मा। अङ्गान्यस्या देवताः।
भूति वा अयं लोकः। भूव इत्यन्तर्निक्षेपम्। सुवर्त्यस्मै लोकः॥१०॥

मह इत्यादित्यः। आदित्येन वाव सर्वं लोका महोयन्ते। भूति वा
अग्निः। भूव इति वार्यः। सुवर्त्येत्यदित्यः। मह इति चन्द्रमसः। चन्द्रमसा वाव
सर्वाणि ज्योतीषि महोयन्ते। भूति वा ऋचः। भूव इति सामानि। सुवर्ति

यजुषि॥११॥

मह इति ब्रह्मा। ब्रह्मणा वाव सर्वं वेदा महोयन्ते। भूति वै प्राणः। भूव
इत्यपानः। सुवर्ति व्यानः। मह इत्यथमा। अथेन वाव सर्वं प्राणा महोयन्ते। ता
वा पुनश्चतस्रश्चतुर्धा। चतस्रश्चतस्रो व्याहृतयः। ता यो वेद। स वेद ब्रह्म। सर्वस्मै
देवा ब्रह्मिमावर्तन्ति॥१२॥

असौ लोकः यजुषि वेद इति वा॥

[५]

स य एषाँऽनरदैदय आकाशः। तस्मिन्नेयं पुरुषो मनोमयः। अमृतो हिरण्ययः। अन्तरां तार्क्षिके। य एष स्तनं इवावलम्बते। सैन्दर्योनिः। यत्रासौ कृशान्तो विवर्तते। व्यपोह्य शीतैषकपाले। मूर्धित्यशौ प्रतीतिष्ठति। भुव इति वक्ष्यौ॥१३॥

सुविरल्यति। मह इति ब्रह्मणि। आप्राति स्वार्त्त्यम्। आप्राति मनसस्पतिम्। वाक्प्रातिश्चक्षुष्मतिः। श्रोत्रप्रातिर्विश्रानपतिः। एतत्ततो भवति। आकाशशरीरे ब्रह्म। सत्यान्मप्राणारामं मन आनन्दम्। शान्तिसमृद्धिममृतम्। इति प्राचीनयुगोपास्व॥१४॥

पृथिव्यन्तरिक्षं द्यौर्दृशोऽवानरदिशः। अग्निर्वयुरादित्यश्चन्द्रमा नक्षत्राणि। आप ओषधयो वनस्पतय आकाश आत्मा। इत्यग्निर्मानसम्। अथाध्यात्मम्। प्राणा व्यानोऽपान उदानः समानः। चक्षुः श्रोत्रं मनो वाक्कोरु। चर्म मांसं सङ्गोष्ठास्त्रिंश मञ्ज्वा। एतदपि विधायरैवोचते। पाङ्क्तिं वा इदं सवम्। पाङ्क्तिं च पाङ्क्तिं॥

[३] ————— वा० पा० ब० म० तै० म० क०

स्पृष्टोतीति ॥१५॥

सर्वमेकं च ॥

[७]

आमिति ब्रह्मा आमिदं सर्वम्। आमन्येत्तदनुकृतिं ह स्म वा
अप्याश्वयेत्याश्वयन्ति। आमिति सामानि जायन्ति। ओंशामिति शंखाणि
षांसन्ति। आमन्यध्वर्युः प्रतिगुरं प्रतिगृणोति। आमिति ब्रह्मा प्रसीति।
आमन्यदिष्टोऽमनुजानाति। आमिति ब्रह्मणः प्रवक्ष्यन्तीति ब्रह्मोपाधानीति।
ब्रह्मेवोपाधीति ॥१६॥

आन्वशं ॥

[८]

ऋतं च स्वाध्यायप्रवचने वा सत्यं च स्वाध्यायप्रवचने वा तपश्च
स्वाध्यायप्रवचने वा दमश्च स्वाध्यायप्रवचने वा शमश्च स्वाध्यायप्रवचने वा
अग्रयश्च स्वाध्यायप्रवचने वा अग्निहोत्रं च स्वाध्यायप्रवचने वा अतिथयश्च
स्वाध्यायप्रवचने वा मानुषं च स्वाध्यायप्रवचने वा प्रजा च स्वाध्यायप्रवचने
वा प्रजनश्च स्वाध्यायप्रवचने वा प्रजातिश्च स्वाध्यायप्रवचने वा सत्यमिति

सत्यवचां राधीतरः। तप इति तपोनित्यः पौकशोहिः। स्वाध्यायप्रवचन एवेति
नाको मौद्गल्यः। तद्धि तपस्त्वद्धि तपः॥१७॥

अहं वृक्षस्य रेतिवा। कीर्तिः पूष्टं निरतिव। ऊर्ध्वपर्वितो वाजिनीव स्वर्गमतिस्मि।
इतिवाः सवर्चसम्। सुमेधा अमृतोक्षितः। इति विशाङ्कोर्वदान्ववचनम्॥१८॥

वेदमनूष्याऽऽचायुऽन्नेवाप्तिमनमृशोति। सत्यं वद। धर्मं चर। स्वाध्यायान्मा
प्रमदः। आचायय प्रिय धनमाहृत्य प्रजातन् मा व्यवच्छेद्यसीः। सत्याव
प्रमदित्वेभ्यम्। धर्माव प्रमदित्वेभ्यम्। कृशालाव प्रमदित्वेभ्यम्। मृत्युं न
प्रमदित्वेभ्यम्। स्वाध्यायप्रवचनान्मा न प्रमदित्वेभ्यम्॥१९॥

देवविगुकायान्मा न प्रमदित्वेभ्यम्। मार्गदेवो भव। त्रिर्गदेवो भव। आचार्यदेवो
भव। अतिथिदेवो भव। यास्यनवद्यानि कर्माणि। तानि सेवितव्यानि। नो इतराणि।

पु० क० वा० न० स० म० यः । तस्येदमेव शिरः । अयं दक्षिणः पक्षः । अयमर्धतः पक्षः ।
 अक्षः पूर्वाक्षः । पूर्वाक्षः । आध्यात्मिकः । आध्यात्मिकः । अर्धतः । स वा पक्षः
 तस्माद्वा तस्माद्वान्न आकाशः सन्तः । आकाशः । आकाशः । आकाशः । आकाशः ।
 गृह्यात् परमं व्याप्तम् । सौख्यं सर्वकामाद्यसह । ब्रह्मा विपश्चिन्तितम् ।
 ब्रह्मविद्यायां परमं तदेवार्थम् । सत्त्वज्ञानमनन्तं ब्रह्म । यो वेद तद्विदं
 मा विद्विषावहै । ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

ॐ सह नावतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै । तेजसि वासो नमस्तु

॥ अष्टमः पक्षः — ब्रह्मानन्दवल्ली ॥

[१२] ————— सत्यमवादिषु पक्षे वा ॥

आर्वाङ्मात्रम् । आर्वाङ्मात्रम् । ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥ २३ ॥
 ब्रह्मवादिषु । सत्यमवादिषु । तन्मात्रवादिषु । तद्वक्तृमात्रवादिषु ।
 विष्णुर्धर्मः । नमो ब्रह्मा । नमस्तु वायो । नमस्तु पृथग् ब्रह्मासि । नमस्तु पृथग्

अयमान्मा॥ इदं पृच्छं प्रतिष्ठा॥ तदलष श्लोको भवति॥१॥

अथाहै प्रजाः प्रजायन्ते॥ याः काश्च पृथिवीः श्रिताः॥ अथो अन्नैव जीवन्ति
अथैनं दत्तिं यन्यन्तः॥ अथैः हि भूतानां ज्येष्ठम्॥ तस्माज्मवौषधमृच्यते॥
सर्वं वै तेऽन्नमाप्नुवन्ति॥ योऽन्नं ब्रह्मोपासते॥ अथैः हि भूतानां ज्येष्ठम्॥
तस्माज्मवौषधमृच्यते॥ अथाहैर्गानि जायन्ते॥ जाग्रादयन्नं वधन्ते॥ अद्यतेऽति च
भूतानि॥ तस्मादन्नं तद्व्यत इति॥ तस्माद्वा एतस्मादन्नं समयात्॥ अन्त्यान्तर
आत्मा प्राणमयः॥ तेनैव पूर्णः॥ स वा एष पुरुषविध एव॥ तस्य पुरुषविधतामा
अन्यं पुरुषविधः॥ तस्य प्राण एव शिरः॥ व्यानो दक्षिणः प्रश्नः॥ अपान उत्तरः
प्रश्नः॥ आकाशा आत्मा॥ पृथिवी पृच्छं प्रतिष्ठा॥ तदलष श्लोको भवति॥२॥

प्राणं देवा अन्म प्राणन्ति॥ मर्मुखाः पशवश्च यो॥ प्राणो हि भूतानामयुः॥
तस्माज्मवौषधमृच्यते॥ सर्वमेव ते आयुरयन्ति॥ यो प्राणं ब्रह्मोपासते॥ प्राणो हि
भूतानामयुः॥ तस्माज्मवौषधमृच्यत इति॥ तस्यैव एव शरीर आत्मा॥ यः पूर्वस्य॥

एतस्माद्ब्रह्मानमयात्। अग्नौऽनर आत्माऽऽनन्दमयः। तेनैव पूर्णः। स वा एष
 पुरुषविद्य एव। तस्य पुरुषविद्यताम्। अन्यं पुरुषविद्यः। तस्य विद्यमेव विद्यः।
 मादो दक्षिणः पृश्नः। प्रमाद उत्तरः पृश्नः। आनन्द आत्मा। ब्रह्म पृच्छं प्रतिष्ठा।
 तदल्पं श्रौको भवति॥५॥

असंशेव स भवति। असंश्रुते वेद वेत्ता। अस्ति ब्रह्मते चेद्देव। सन्मनं ततो
 विद्विरेति। तस्यैव एव शरीर आत्मा। यः पूर्वस्य। अथातोऽनुप्रेक्षाः। उता विद्वानेमुं
 लोकं प्रत्या। कश्चन वाच्छती(३)॥ आहो विद्वानेमुंलोकं प्रत्या। कश्चिद्वसमंश्चरता(३)
 उ। सौठकामयत। ब्रह्म स्यां प्रजायेयति। स तपोऽतप्यत। स तपस्वत्वा। इदं
 सर्वमसृजत। यदिदं किं वा। तथैमृष्टा। तदेवान् प्राविशत। तदेनंप्रविश्य। स
 लब्धमवत। निकृते चानिकृते वा। निरयनं चानिरयनं वा। विज्ञानं चाविज्ञानं
 वा। सत्यं चानृतं च सत्यमभवत्। यदिदं किं वा। तथसत्यमित्याचक्षते। तदल्पं
 श्रौको भवति॥६॥

असंख्यं इदमयं आसीत् । ततो वै सदजायत । तदात्मानं स्वयमर्कतः । तस्मात्तथैर्कतमव्यत इति । यद्वै तथैर्कतम् । रसां वै सः । रसं ह्येवायं तज्ज्वाऽनन्दी भवति । को ह्येवाभ्यान्कः प्रापयात् । यदेव आकाश आनन्दो न स्यात् । एष ह्येवानन्दयाति । यदा ह्येवैष एतस्मिन्ब्रह्मयान्त्येति कतेऽनित्ययनेत्येव प्रतिष्ठा विन्दते । अथ सोऽमयं गतो भवति । यदा ह्येवैष एतस्मिन्ब्रह्मयान्तरं कृते । अथ तस्य मयं विदुषोऽमन्वानस्य । तदव्येष श्लोको भवति ॥ ७ ॥

मीषाऽस्माद्वीतः पवते । मीषादेति सूर्यः । मीषाऽस्मादग्निश्चेन्द्रश्च । मन्युर्यावति पञ्चम इति । सैषाऽनन्दस्य मीमांसो भवति । यथा स्यादस्मायुं यथाऽव्यायकः । अग्निहोत्रं दृढिष्ठो बलिष्ठः । तस्ययं पृथिवी सर्वा वितस्य पूर्णा स्यात् । स एको मानव आनन्दः । ते ये शतं मानवा आनन्दः । स एको मनुष्यान्धर्वर्णामानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहेत्येव ।

ते ये शतं मनुष्यान्धर्वर्णामानन्दः । स एको देवान्धर्वर्णामानन्दः । श्रोत्रियस्य

वाकामहेत्यस्य ।

ते ये शतं देवाभ्यर्चयामानन्दः । स एकः पितॄणां विरलोकलोकानामानन्दः ।
 श्रोत्रियस्य वाकामहेत्यस्य ।

ते ये शतं पितॄणां विरलोकलोकानामानन्दः । स एक आजानजानां
 देवानामानन्दः । श्रोत्रियस्य वाकामहेत्यस्य ।

ते ये शतमाजानजानां देवानामानन्दः । स एकः कर्मदेवानां देवानामानन्दः ।
 ये कर्मणा देवानपियन्ति । श्रोत्रियस्य वाकामहेत्यस्य ।

ते ये शतं कर्मदेवानां देवानामानन्दः । स एकः देवानामानन्दः । श्रोत्रियस्य
 वाकामहेत्यस्य ।

ते ये शतं देवानामानन्दः । स एक इन्द्रस्यानन्दः । श्रोत्रियस्य वाकामहेत्यस्य ।
 ते ये शतानिन्द्रस्यानन्दः । स एको बृहस्पतौयानन्दः । श्रोत्रियस्य

वाकामहेत्यस्य ।

ते ये शतं ब्रह्मन्त्येव नन्दः। स एकः प्रजापतयेव नन्दः। श्रोत्रियस्य वाकामहेत्यस्य।

ते ये शतं प्रजापतयेव नन्दः। स एको ब्रह्मन् आनन्दः। श्रोत्रियस्य वाकामहेत्यस्य।
 एतमब्रह्मन्त्येव नन्दः। स एकः प्रजापतयेव नन्दः। श्रोत्रियस्य वाकामहेत्यस्य।
 एतमब्रह्मन्त्येव नन्दः। स एकः प्रजापतयेव नन्दः। श्रोत्रियस्य वाकामहेत्यस्य।
 एतमब्रह्मन्त्येव नन्दः। स एकः प्रजापतयेव नन्दः। श्रोत्रियस्य वाकामहेत्यस्य।

यतो वाचो निवर्तन्ते। अप्राप्य मनुष्याः संह। आनन्दं ब्रह्मणा विद्वान्। न
 विभ्रमति कृतञ्जनेति। एतद् देवा न वेदन्ति। किमहे साधु नाकरवम्। किमहे
 पापमकरवमिति। स य एव विद्वानेते आत्मानं स्मरन्ति। उमे ह्येवैष एते आत्मानं
 स्मरन्ति। य एव वेद। इत्युपनिषत् ॥१॥

सह नाववत्। सह नौ भुनक्ति। सह वीर्यं कर्त्तव्यमवहे। तेजस्वि नावधीतमस्तु

અર્ધાંદિ મગ્ધો જહોતિ । તૃ દ્વોવાચ । તપસા જહ્યે વિરિજાસસ્વ । તપો જહોતિ ।
 જીર્વાન્તિ । અથ પ્રયન્યમિ સર્વિજાન્તિ । તદ્વિજાપ । પુનરેવ વક્રળં વિતરમુપસમાગ ।
 અથ જહોતિ યજાનાત । અથાજીવ રહિન્વમાને મૃગાને જાયન્તે । અથેન જાગાને
 તદ્વિરિજાસસ્વ । તદ્વિજાન્તિ । સ તપોઽતપ્યત । સ તપસ્વત્વા ॥૧॥
 હૃમાને મૃગાને જાયન્તે । યેન જાગાને જીર્વાન્તિ । યતપન્યમિ સર્વિજાન્તિ ।
 પુનર્યોવાચ । અથ પ્રાણં ચશ્વઃ શ્રોત્રં મનો વાચમિતિ । તૃ દ્વોવાચ । યતો વા
 મૃગૈર્વ વાક્રળઃ । વક્રળં વિતરમુપસમાગ । અર્ધાંદિ મગ્ધો જહોતિ । તસ્મા
 મા વિરિજાવદ્ઐ । ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ ॥

॥ તપમઃ પ્રશ્નઃ — મૃગવજ્રી ॥

મા વિરિજાવદ્ઐ । ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ ॥

स तपोऽतयत् । स तपस्वत्वा ॥ २ ॥

प्राणो ब्रह्मेति व्यजानात् । प्राणाद्धैव खल्विमानी भूतानि जायन्ते । प्राणं जातानि जीवन्ति । प्राणं प्रयन्यमानं सविशन्तीति । तद्दिशाय । पुनरेव वक्ष्यं तिर्यग्भुपससार । अर्थाहे भगवो ब्रह्मेति । त० ह्येवाच । तपसा ब्रह्मे विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतयत् । स तपस्वत्वा ॥ ३ ॥

मनो ब्रह्मेति व्यजानात् । मनसो ह्येव खल्विमानी भूतानि जायन्ते । मनसा जातानि जीवन्ति । मनः प्रयन्यमानं सविशन्तीति । तद्दिशाय । पुनरेव वक्ष्यं तिर्यग्भुपससार । अर्थाहे भगवो ब्रह्मेति । त० ह्येवाच । तपसा ब्रह्मे विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतयत् । स तपस्वत्वा ॥ ४ ॥

विज्ञानं ब्रह्मेति व्यजानात् । विज्ञानाद्धैव खल्विमानी भूतानि जायन्ते । विज्ञानं जातानि जीवन्ति । विज्ञानं प्रयन्यमानं सविशन्तीति । तद्दिशाय । पुनरेव वक्ष्यं तिर्यग्भुपससार । अर्थाहे भगवो ब्रह्मेति । त० ह्येवाच । तपसा ब्रह्मे विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतयत् । स तपस्वत्वा ॥ ५ ॥

आनन्दो ब्रह्मति व्यजानात्। आनन्दोऽथ खल्विमानि भूतानि जायन्ते।
आनन्देन जगतानि जीवन्ति। आनन्दं प्रयस्यन्ति सविशन्ति। सैषा भूर्गो
वाङ्मो विद्या। पुरमे व्योमन् प्रतितिष्ठति। य एवं वेद प्रतितिष्ठति। अश्ववानश्वोदो
भवति। महान्भवति प्रजया भृगुर्निर्ब्रह्मवत्सन्। महन्कीर्त्या॥६॥

अथ न निन्द्यात्। तद्धेतुम्। प्राणा वा अश्वम्। शरीरमश्वोदम्। प्राण
शरीरं प्रतितिष्ठतम्। शरीरं प्राणः प्रतितिष्ठतः। तदेतदश्वमथे प्रतितिष्ठतम्। स य
एतदश्वमथे प्रतितिष्ठत् वेद प्रतितिष्ठति। अश्ववानश्वोदो भवति। महान्भवति प्रजया
भृगुर्निर्ब्रह्मवत्सन्। महन्कीर्त्या॥७॥

अथ न परिचक्षीत। तद्धेतुम्। आपो वा अश्वम्। ज्योतिरश्वोदम्। अप्स
ज्योतिः प्रतितिष्ठतम्। ज्योतिर्यपः प्रतितिष्ठतः। तदेतदश्वमथे प्रतितिष्ठतम्। स य
एतदश्वमथे प्रतितिष्ठत् वेद प्रतितिष्ठति। अश्ववानश्वोदो भवति। महान्भवति प्रजया
भृगुर्निर्ब्रह्मवत्सन्। महन्कीर्त्या॥८॥

अथ वेदं किंवीत। तद्धेतुम्। पृथिवी वा अश्वम्। आकाशोऽश्वोदः। पृथिव्यानाकाशः

प्रतिष्ठितः। आकाशे पृथिवी प्रतिष्ठिता। तदेतदग्नेमये प्रतिष्ठितम्। स य
 एतदग्नेमये प्रतिष्ठितं वेदं प्रतिष्ठति। अन्नवान्नोदो भवति। महेत्तन्भवति प्रजया
 पृथग्विभुर्ब्रह्मवचुर्सेन। महेत्कीर्त्या॥१॥

न कश्चन वसन्तौ प्रत्याचक्षीत। तर्ह्येतम्। तस्माद्यथा कथा च विधया बह्वैरे
 प्राप्यता। अग्रायस्मा अन्नमित्याचक्षते। एतद्वै मुखतोऽन्नं राक्षसम्। मुखतोऽस्मा
 अन्नं रायते। एतद्वै मयतोऽन्नं राक्षसम्। मयतोऽस्मा अन्नं रायते। एतद्वै
 अन्ततोऽन्नं राक्षसम्। अन्ततोऽस्मा अन्नं रायते। य एवं वेद। क्षेम इति वाचि।
 योगक्षेम इति प्रणिपातयोः। कर्तुं इत्ययोः। गतिरिति पादयोः। विमुक्तिरिति
 पाद्यौ। इति मानवीः सम्राज्ञाः। अथ देवाः। वीक्षरिति वृष्टौ। बलमिति विद्युति। यथा
 इति पृथिवी। ज्योतिरिति नक्षत्रेषु। प्रजालिरमृतमनन्द इत्युपस्थे। सर्वमित्याकाशे।
 तयतिष्ठत्युपासीत। प्रतिष्ठितवान्भवति। तन्महे इत्युपासीत। महेत्तन्भवति। तन्मम
 इत्युपासीत। मानवान्भवति। तन्नम इत्युपासीत। नम्यन्तेऽस्मै कामाः।
 तर्ह्येत्युपासीत। ब्रह्मवान्भवति। तर्ह्येत्युपासीत। तर्ह्येत्युपासीत। तर्ह्येत्युपासीत। तर्ह्येत्युपासीत।

[illegible]

अमृतस्य पारे भवन्त्यस्य मध्ये नाकस्य पृष्ठे महती महोद्याना। शूकेण ज्योतीः वि
समर्पयतिष्ठः प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः॥ यस्मिन्निन्दः सः सः विवैति सर्व
यस्मिन्देवा आधु विभूतिं निवेदुः। तदेव भूतं तद् अयमा कुरु तदक्षरं परमे
व्योमना॥ येनाऽऽवृतं खं च दिवं महो च येनाऽऽदित्यस्त्वपति तेजसा आजसा
वा यमनाः समुदे कवयो वयान्ते यदक्षरे परमे प्रजाः॥ यतः प्रसूता जनाः
प्रसूतो लोकेन जीवान् व्यसंसज् भूम्यामा। यदोषधीभिः पुंश्वान्मृगैः श्व विवेक्ष
भूतानि चराचराणि॥ अतः परं नान्यदणीयम्॥ हिं पशून्परं यमहेतो महानाम्॥

॥ የክ ገሰገሰ ॥

ॐ सह नो भवतु । सह नौ भूनक्तु । सह वीर्यं करवावहै । तेजान् विधाता वायस्ये
मा विद्धिषावहै । ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

[illegible]

तदेव त्वं सर्वं सत्यमादित्यदेव षष्ठं परमं कवीनाम् । इष्टापूर्वं ब्रह्मया ज्ञातं

जगन्मानं विश्वं विभक्तिं भुवनस्य नाभिः ॥ तदेवाग्निस्तद्वैद्युस्तद्वैश्वदेवैस्तद्वै

तदेव शक्तिमममृतं तद्वैद्यं तदायः स प्रजापतिः ॥ सर्वं निमेषा ज्ञातारं विद्युतः

पुरुषादपि । कलां मुहूर्तः काष्ठाश्चाहोरात्राश्च सर्वशः ॥ अयुर्मासा मासा ऋतवः

संवत्सरश्च कल्पनाम् । स आपः प्रदधे उम इमे अन्तरिक्षमथो सर्वः ॥ नैनमूर्ध्वं

न त्रियुञ्च न मध्यं पविजगन्मते । न तत्स्रोत्रं कश्चन तस्य नाम महद्यथाः ॥ २ ॥

न सन्दृष्टो तिष्ठति रूपमस्य न चक्षुषा पश्यति कश्चनैनम् । इदं मनीषा

मनसाऽभिर्कर्मो य एवं विद्वरमुतास्तं भवन्ति ॥ अक्षः समर्गो हिरण्यगर्भ इत्यष्टौ ॥

एष हि देवः प्रतिष्ठाऽनै सर्वः पूर्वं हि ज्ञातः स उ गार्ग्य अन्तः । स विजगद्यमानः

स जनिष्यमानः प्रत्यर्द्ध्वोऽस्तिष्ठति विश्वतोमुखः ॥ विश्वतश्चक्षुकेत विश्वतोमुखो

विश्वतोऽस्ति उत विश्वतस्यातः । स ब्रह्मिन्मः नमति स पतंत्रेद्यवाप्राप्तिवो जगद्यदेव

पुनः ॥ वेनस्तपश्यन्विश्वो भुवनानि विद्वान् यत्र विश्वं भवत्येकनीलम् । यस्मिन्निदं

॥ ३ ॥ मि पु म

તથા નગસિંહઃ પ્રવોદયાતે । માન્કરયા વિદ્યારે મદદ્યલિકરયા ધીમહિ ।
 તથા આદિત્યઃ પ્રવોદયાતે । શ્વેશ્વરનાય વિદ્યારે જાલીજાય ધીમહિ । તથા અગ્નિઃ
 પ્રવોદયાતે । કાત્યાયનાય વિદ્યારે કન્યકમાસિ ધીમહિ । તથા દર્શિઃ પ્રવોદયાતે ।
 ધીમહિ ॥ ૩ ॥

તથા નન્દિઃ પ્રવોદયાતે । તપ્યકૃષાય વિદ્યારે સર્વાપૃષ્ઠાય ધીમહિ । તથા ગન્ધઃ પ્રવોદયાતે ।
 પ્રવોદયાતે । તપ્યકૃષાય વિદ્યારે દિગ્વિદ્યમાનયા ધીમહિ । તથા ષટ્ પ્રવોદયાતે । નાયયળાય વિદ્યારે
 વેદોત્તમાય વિદ્યારે વૃષ્ણેશ્વરાય ધીમહિ । તથા વિષ્ણુઃ પ્રવોદયાતે । વૃષ્ણેશ્વરાય વિદ્યારે
 વાસુદેવાય ધીમહિ । તથા વિષ્ણુઃ પ્રવોદયાતે । વૃષ્ણેશ્વરાય વિદ્યારે ત્રિશ્ણાદૈર્ભાય
 ધીમહિ ॥ ૫ ॥

પૂર્વસ્ય વિદ્ય મદસાશ્વસ્ય મદારેવસ્ય ધીમહિ । તથા કદઃ પ્રવોદયાતે । તપ્યકૃષાય વિદ્યારે
 તપ્યકૃષાય વિદ્યારે મદારેવાય ધીમહિ । તથા કદઃ પ્રવોદયાતે । તપ્યકૃષાય વિદ્યારે
 વકર્ણેશ્વરાય ધીમહિ । તથા દન્તિઃ પ્રવોદયાતે । તપ્યકૃષાય વિદ્યારે વકર્ણેશ્વરાય

॥ ગાયત્રીમંત્રાઃ ॥

मूर्तिं प्रविष्टं सर्वं तस्मिन् निहितं मूर्तिके । तथा हरेर्न पार्श्वे पार्श्वे पार्श्वे पार्श्वे ।

॥ १८ ॥ मूर्तिं प्रविष्टं सर्वं तस्मिन् निहितं मूर्तिके ।

हरेर्न मूर्तिं प्रविष्टं सर्वं तस्मिन् निहितं मूर्तिके । मूर्तिं प्रविष्टं सर्वं तस्मिन् निहितं मूर्तिके । मूर्तिं प्रविष्टं सर्वं तस्मिन् निहितं मूर्तिके ।

॥ मूर्तिप्रतिमा ॥

वसुधैव कुटुम्बकम् । इति ।

वसुधैव कुटुम्बकम् । इति । वसुधैव कुटुम्बकम् । इति । वसुधैव कुटुम्बकम् । इति ।

॥ १९ ॥ मूर्तिं प्रविष्टं सर्वं तस्मिन् निहितं मूर्तिके ।

मूर्तिं प्रविष्टं सर्वं तस्मिन् निहितं मूर्तिके । मूर्तिं प्रविष्टं सर्वं तस्मिन् निहितं मूर्तिके ।

॥ मूर्तिप्रतिमा ॥

वृ देवाश्छन्दोगानिमाँज्जिकानपचयमयजयन् । महे० इन्द्रो वज्रवाहः षोडशो
 सर्वभूतानां तानिमेदेपदेत्ये शिवमो भूमिं भजति । अलक्ष्मीं नश्यति । विष्णुर्भुवः
 यच्छानः शम् सपथाः । गन्धर्वा देवगणैर्वा नित्यपुष्टा करोतिष्णोम । ईशो
 अस्य विष्टाः सतश्च यानि मसतश्च विवः । स्योना पुष्टिं भवोऽक्षय निवेष्टोम ।
 ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पूरन्तादिसीमतः सैकचो वेन आवः । सर्वभूत उपमा

प्रतिमानानिदेभ्यः ॥ १॥

धृतिः शिवावाच्छकमा० भजति । सोमो विश्वान्यगेषावनाति नावातिन्द्र
 नस्तार्क्ष्यो अग्निदेवमः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्देवा । आपानमस्युपलभममो
 स्वस्तिदा अमयङ्कः । स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः । स्वस्ति
 विमर्षो जहि । स्वस्तिदा विश्वस्पतिर्वेदेष्टा विमर्षो वशी । वषट्कः पूर पूर नः
 यत् इन्द्र मयामहे ततो नो अमयं कथि । मधवच्छ्रिय तव तव ऊतये विदिषो

॥ शत्रुघ्नमन्त्रः ॥

शान्तिं यच्छति ॥१०॥

स्वस्ति नो मधवां करोति देव्यं पाप्मानं योऽस्मान् हृष्टि। सोमानं स्वयं करोति
 ब्रह्मणस्पते। कक्षीवन् य औशिजम्। शरीरं यज्ञशामनं कर्मादे तस्मिन्मोदते
 योऽस्मान् हृष्टि। चरुणं पवित्रं विनतं पुराणं येन पूतस्त्विति दृक्करोति। तेन
 पवित्रेण शृङ्गेन पूता अति पाप्मानमरति तरेम। सजोषा इन्द्रं सगुणो मरुद्भिः
 सोमं पिब वक्रदेच्छरं विद्वान्। जहि शत्रूँः स्य मरुतो नृदस्त्वाधामयं करोति विश्वतो
 नः। सृष्टिमा न आप ओषधयः सन्त्य दृष्टिमास्तस्मै मयामृष्योऽस्मान् हृष्टि यं च
 वयं द्विष्मः। आपो हि हि मा यो भवन्ता न ऊर्जे दधान ॥११॥

महेरुणाय वक्षसे। या वः शिवतमो रसेस्तस्य भाजयतेह नः। उशेतीरिव
 मातरैः। तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ। आपो जनयथा च नः।

॥ अथमण्युक्तम् ॥

हिरण्यशृङ्गं वक्रणं प्रपद्ये तीर्थं मे देहि याचिनः। यन्मया भुक्तमसार्धनां पापेभ्यश्च

प्रतिग्रहः । यन्मे मनसा वाचा कर्मुणा वा दृष्णं कृतम् । तद्य इन्द्रो वक्तुं शक्नोति ।
 सविता च पुनर्य पुनः । नमोऽथ यैः नमस्ते नम इन्द्राय नमो वक्तुं शक्यं नमो
 वाक्यैः नमोऽद्य ॥ १२ ॥

यदेषां कैर यदमेभ्य यदशान् तदपुनच्छ्रुता । अत्याशानादनीपा नोद्यच्च उग्रान्
 प्रतिग्रहान् । तयो वक्तुं शक्नोति पाणिना हवमरशवि । सोऽहमप्यपो विरजो निर्मुक्तो
 मुक्तिकल्पिषः । नाकस्य पुष्टमाकृष्टे गच्छेद्दक्षमजो कृतम् । यश्चापस्य वक्तुः स
 पुनान्वधमरैषणः । इमं मे गच्छे यमन्त सरस्वति शृगिर्हि स्नामः । सवता पकृष्विया ।
 अस्मिन्नेया मकद्वेषे विनस्तयाऽऽर्जुकीये शृणुष्टा सृषामया । ऋतं च सत्यं
 चाभीष्टातपसोऽध्यजायत । ततो रात्रिरजायत ततः समुद्रो अर्णवः ॥ १३ ॥

समुद्रादर्णवादथै सवश्मरो अजायत । अहोराराणि विदयद्विश्वस्य निषतो वशी ।
 सूर्यावेन्द्रमसौ याता यथापूर्वमकल्पयत । दिवं च पृथिवीं चान्तरिक्षमथो सृजः ।
 यत्पृथिव्या रजः स्वमान्तरिक्षे विरोदसी । इमा हि सदापो वक्तुः पुनान्वधमरैषणः ।

विष्णोर्लोके कुरुते मादयन्ताम् ॥१३॥
 गान्धर्वमयज्ञो निर्विकल्पकः तन्मन्त्रं विष्णोर्नृसञ्ज्ञरेम । नाकस्य पृष्ठमग्निं संवसन्तो
 होता नव्यश्च सन्निभः । स्वाञ्छाये तन्मन्त्रं प्रियस्वस्वात्मन्यं च सौमनसमायजन्तः ।
 द्यौर्गो विष्णोः क्षामहेवो अति दुरितोऽप्यग्निः । प्रलोषि कर्माद्यां अव्यये संनाम्
 पूर्वनाजितैः सहेमानमग्निमृगः । द्विवेग परमाश्मयस्याग्रे । स नः परेषदति
 नावा दुरितगतिं परेष । अग्रे अत्रिवन्मनसा गृणानोऽस्माकं बोध्यावता तन्मनाम् ।
 उर्वी भवा लोकस्य तनयाय वा योः । विष्णोर्न नो द्यौर्हो जातवेदः सिन्धुं न
 त्वं पारया नव्यो अस्माश्चस्त्रिभिर्गति द्यौर्गो विष्णोः । पृश्नं पृष्णो बर्हता न
 कर्मफलैर्ष्यं विष्णोः । द्यौर्देवोऽश्वात्तमहे प्रपद्ये सूर्यसि तस्ये नमः । अग्रे
 विष्णो नोव व सिन्धुं दुरितोऽप्यग्निः । तामग्निवर्णं तपसा ज्वलन्तीं वीरोचनीं

॥ व्याहृतिर्दशमः ॥

अंगमयं पृथिव्यं स्वाहा भूर्वाऽन्तरिक्षाय स्वाहा सर्वरक्षमाहित्याय
 त्वेव स्वाहा भूर्वाऽन्तरिक्षाय स्वाहा नमो देवेभ्यः स्वाहा त्वेभ्यो
 भूर्वाऽन्तरिक्षाय स्वाहा नमो देवेभ्यः स्वाहा त्वेभ्यो ॥ १७ ॥

[३]—
 अंगमयं पृथिव्यं स्वाहा भूर्वा वायवेऽन्तरिक्षाय स्वाहा सर्वरक्षमाहित्याय त्वेव स्वाहा
 भूर्वाऽन्तरिक्षाय स्वाहा नमो देवेभ्यः स्वाहा त्वेभ्यो भूर्वाऽन्तरिक्षाय स्वाहा
 नमो देवेभ्यः स्वाहा त्वेभ्यो ॥ १८ ॥

[४]—
 अंगमयं पृथिव्यं स्वाहा भूर्वा वायवेऽन्तरिक्षाय च महते च महते च
 स्वाहा सर्वरक्षमाहित्याय च त्वेव च महते च स्वाहा भूर्वाऽन्तरिक्षाय च महते च
 त्वेभ्यश्च महते च स्वाहा नमो देवेभ्यः स्वाहा त्वेभ्यो भूर्वाऽन्तरिक्षाय स्वाहा ॥ १९ ॥

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

[৯].

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

[3]-

[illegible]

[५]-

पुलिष्यामृत्युवमनदादामानर्ज्यपमो ॥२५॥

यथा वृक्षस्य समुत्थितस्य दूरादस्यो वान्येव पुण्यस्य कर्मणो दूरादस्यो
वाति यथाऽसिधारां कर्तुर्वहितमवकामे यद्येवे यवे हे वा विह्वलिष्यामि कर्तुं

॥ विहितचरणपदांसा निषिद्धाचरणानिन्दा च ॥

[१०]—

तपो भूमिवः सुवर्द्धोऽदृपस्योऽतपः ॥२४॥

ऋतं तपः सत्यं तपः श्रुतं तपः शान्तं तपो दमस्तपः शमस्तपो दानं तपो यज्ञो

॥ तपः प्रशंसा ॥

[१]—

च्यार्द्धं ममामुष्य आम ॥२३॥

नमो ब्रह्मणे धारणं मे अस्वनिराकरणं धारयित्वा भूयासं कर्षायाः श्रुतं मा

[८]—

इ॒हः सः शी॒तिष॒डस्य॑न्ना॒रि॒क्षस॒ज्जो॒ता॒ वे॒दिष॒दति॑द्यु॒र्दुयो॒गस॒त् । नृ॒ष॒डस्य॑द॒त्तस॒द्योम॑स॒द
गो॒जा ऋ॒त॒जा अ॒दि॒जा ऋ॒त॒ वृ॒ह॒त॒ । धृ॒तं मि॒मा॒क्षि॒रे धृ॒तम॑स्य॒ योनि॑र्धृ॒ते शि॒वो

स॒रूप॑मा॒ । अ॒जो ह्ये॒को र्ष॑षमा॒णाऽनृ॑षो॒ जह॑त्ये॒ना भू॑क॒मो ग॒मजो॑ऽन्यः ॥ २६ ॥
प॒वित्रे॑म॒न्येति॑ रे॒मन॑ । अ॒जाम॑का॒ लो॒हित॑श्च॒र्क॒क॒ष्ण॑ । ब॒ह्वी प्र॑जा॒ ज॒नय॑न्ती॒
क॒वीना॑मृ॒षिर्वि॒प्राणा॑ म॒हिषा॑ मृ॒गाणा॑म् । इ॒येनो॑ र्ष॒धाणा॑ः स्व॒र्धाति॑र्व॒नाना॑ः सो॒मः
अ॒त॒श्च वि॒श्वा ओष॑धयो॒ रसा॑श्च॒ येन॑ च॒ भूत॑स्त्रि॒ष्टय॑न्ना॒याना॑ । ब॒ह्वी दे॒वाना॑ प॒दवीः
स॒स स॒स । अ॒तः स॒मृद्धा॑ नि॒रय॑श्च॒ सर्वे॑ऽस्मा॒भ्य्यन्द॑न्ते॒ सिन्धुः॑ स॒र्वरू॑पाः ।
सो॒मधुः॑ स॒स जि॒ह्वाः । स॒स इ॒मे लो॒का ये॒ष्य व॑र॒न्ति प्रा॒णा रृ॒द्राश्वा॑या॒ निहि॑ताः
वो॒त॒शो॒को धा॒रिः प्र॑सा॒दा॒न्महि॑मान॒मोषा॑म् । स॒स प्रा॒णाः प्र॑म॒वन्ति॑ त॒स्या॒भ्यस॑ति॒षः
अ॒णोर॑णी॒यान्म॒हती॑ म॒हीयाना॑न्मा रृ॒द्राया॑ निहि॒तोऽस्य॑ ज॒नोः । त॒म॒क॒र्णं प॒श्यति॑

॥ द॒ह॒रवि॒द्या ॥

धनं न त्यागेनैकं अमर्त्यमनैः। परं नाकं निहितं गृहीतं विभजते यद्यनयो
 वृक्ष इव स्तब्धो दितिव तिष्ठत्येकस्तेनैव पूर्णं पूर्यते सर्वम्। न कर्मणा न प्रजया
 सर्व्यमर्थः। यस्मात्परं नापरमस्ति किञ्चिदस्मादाणीयं न ज्यायाऽस्ति कश्चिन्।
 कुरु महेर्षिः। हिरण्यगम् पुण्यते जायमानः स नो देवः शर्मया स्मया
 एकं जगान वेनादेकैस्त्वया तिष्ठतश्चैः। यो देवानां प्रथमं पुरस्ताद्विधाति यो
 त्रिधा हितं पृथग्विधामानं गतिं देवास्तौ धृतमन्वतिवन्दनम्। इन्द्र एकः सर्वं

महे देवो मर्त्यैः आतिवैश्व॥२७॥

जयो अस्य पादो हि शीरेषु समं हस्तासौ अस्या त्रिधा ब्रह्मैर्वेषमो योरवोति
 नमोभिः। उप ब्रह्मा शृणवच्छस्यमानं चतुः शृङ्गाऽवमोहोर एतत्। चत्वारि शृङ्गा
 त्रिहो देवानाममर्त्यं नाभिः। वयं नाम प्रब्रवामा धृतमन्त्रिन्मने यज्ञे धारयामा
 समुद्रार्द्रमृग्यमाः उदारार्द्रपाः शीना सममर्त्यमनदे। धृतस्य नाम गृह्ये यदस्ति
 धृतमर्त्यं धाम्। अन्वेषमावह मादयस्व स्वाहोक्तं वेषम वक्षि हव्यम्।

नारायणः परः। नारायणपरो व्याता व्याता नारायणः परः। यच्च किञ्चिज्ज्ञानम्
 परायणम्। नारायणपरो ज्योतिरान्ता नारायणः परः। नारायण परं ब्रह्म तत्त्वं
 पतिं विश्वस्याऽऽत्मेश्वरं शाश्वतं शिवमव्ययम्। नारायणं महादेवं विश्वानामनं
 विश्वतः परमादित्यं विश्वं नारायणं देविम्। विश्वमेवदं पुरुषस्त्वद्विश्वमपजीवति।
 सहस्रशीर्षं देवं विशाक्षं विश्वशान्तवम्। विश्वं नारायणं देवमश्वरं परमं परम्।

॥ नारायणसूक्तम् ॥

[१२]

महेश्वरः ॥ २८ ॥

या वेदादौ स्वरः प्रोक्तो वेदान्ते च प्रतीक्षितः। तस्य प्रकृतिर्लोकानस्य यः परः स
 परमव्यसहस्यम्। तत्रापि दृढं गगनं विशाकस्त्वस्मिन् यदन्तस्तदुपास्मिन्व्यम्।
 तै परान्तकाले परामृतान्तरिमृच्छन्ति सर्वे। दृढं विपापं परमशमनं यत्पुण्डरीकं
 विशन्ति। वेदान्तिविज्ञानस्य निश्चिन्ताधर्मः सत्यासययोगाद्यनयः शृङ्गसत्त्वाः। ते ब्रह्मलोक

देहयतीं श्रूयतेऽपि वा ॥ अन्तर्बहिःश्च तद्वसवुं व्याप्य नारायणः स्थितः ॥ २९ ॥

अनन्तमव्ययं कविः समुद्भूतं विश्वशान्तिवमम् । पद्मकोशं प्रतीकाशः हृदयं
वाप्यधोमुखम् । अथो निष्ठा वितस्त्यान्ते नारायणमुपरि तिष्ठति । ज्वालामालार्कलं
माती विश्वस्याऽऽयतनं महती । सन्ततः श्रोत्रान्निस्सृजन्वत्याकाशशान्तिवमम् ।
तस्यान्ते सवित्रः सूर्यम् तस्मिन्मूर्ध्वं प्रतिष्ठितम् । तस्य मध्ये महान-
सिद्धिश्चातिर्विश्वतोमुखः । सोऽग्निरुज्ज्वलन्निष्ठश्चादोऽरमजः कविः । तिर्यग्मुखमधः
शायी रश्मयुक्तस्य सन्ततम् । सन्नापयति स्वं देहमापादतलमस्तकः । तस्य मध्ये
वह्निर्निष्ठा अग्नीध्र्या अवाप्तिः । नीलनीयदमम्यस्याहिर्दृष्टिर्देवमास्वरा ।
नीवारशकवत्तन्नी पीता मास्वत्युपमा । तस्याः शिखोद्या मध्ये परमात्मा
अवस्थितः । स ब्रह्म स शिवः स हरिः सैन्दः सोऽक्षरः परमः स्वराट् ॥ ३० ॥

नारायणः स्थितो अवाप्तिश्चत्वारि व ॥ [१३]

आदिन्या वै तेज आजो बलं यथाश्चक्षुः श्रोत्रमात्मा मनो मन्युर्नर्मन्यः सन्या
 मित्रो वार्युराकाशः प्राणो लोकपालः कः किं कं तथैत्यमवममनो जीवो विश्वः
 कलमः स्वयम् ब्रह्मेतदमृत एष पुरुष एष भूतानामधिपतिर्ब्रह्माः सार्य्यः
 सलोकतामाश्रित्येतानामिव देवतानां सार्य्यः साष्टिनां समानलोकतामाश्रिते

॥ आदित्यपुरुषस्य सर्वान्मकत्वपददानम् ॥

[४४]

पुरुषः ॥ ३१ ॥

आदिन्या वा एष एतन्मण्डलं तपति तत्र ता ऋक्स्तदेवा मण्डलं स ऋचां
 लोकान्ये य एष एतन्मन्त्रमण्डलं चिद्विद्यते तानि सामानि स सामा मण्डलं स
 सामा लोकान्ये य एष एतन्मिम्भमण्डलं चिद्विषि पुरुषस्तानि यजंति स यजिषा
 मण्डलं स यजिषा लोकः सैषा ज्येष्ठ विद्या तपति य एषाऽन्तरादित्ये दिव्यमयः

॥ आदित्यमण्डले परब्रह्मोपासनम् ॥

संख्योक्तं प्रपद्यते संख्योक्तं वै नमो नमः। भवे भवे नाति भवे भवस्व

॥ पञ्चमवक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

[१३]

॥ एतन्मोक्षस्य सर्वस्य सर्वलोकैः स्थापयति पाणिमन्त्रं पवित्रम् ॥ ३३ ॥

नमः। आत्माय नमः। आत्माय नमः। परमाय नमः। परमाय नमः।
सर्वलोकैः नमः। सर्वलोकैः नमः। सर्वलोकैः नमः। सर्वलोकैः नमः।
सर्वलोकैः नमः। सर्वलोकैः नमः। सर्वलोकैः नमः। सर्वलोकैः नमः।
सर्वलोकैः नमः। सर्वलोकैः नमः। सर्वलोकैः नमः। सर्वलोकैः नमः।
सर्वलोकैः नमः। सर्वलोकैः नमः। सर्वलोकैः नमः। सर्वलोकैः नमः।
सर्वलोकैः नमः। सर्वलोकैः नमः। सर्वलोकैः नमः। सर्वलोकैः नमः।

॥ विष्णोर्नाममन्त्रः ॥

[१४]

य एवं वेदं पवित्रम् ॥ ३४ ॥

यस्य वैकङ्कन्यादिहोत्रदेवर्षी भवति प्रत्येवस्यादिनयास्तिष्ठन्त्यथो प्रतिष्ठित्ये ॥ ४३ ॥

॥ अग्निहोत्रवप्याः उपर्युक्तस्य वैश्विदोषस्याभिधानम् ॥

[५८]

केदस्तस्मै केदाय नमो अस्मि ॥ ४२ ॥

कदैदाय प्रचोत्से माद्वैष्टमाय तव्यसे । वो वेम शान्तम् ॥ इदे । सर्वो ह्येष

[४४]

नमो अस्मि ॥ ४१ ॥

विश्वं भूतं भुवनं चित्रं ब्रह्म्या जातं जायमानं च यत् । सर्वो ह्येष केदस्तस्मै केदाय
सर्वो वै केदस्तस्मै केदाय नमो अस्मि । पुकेषो वै केदः सम्यहो नमो नमः ।

[४३]

वै नमो नमः ॥ ४० ॥

कैर्वाण पात्रं हृति पञ्च ॥ ४४ ॥

[२६]

[२७]

॥ भूदेवताकमजः ॥

अदितिर्देवा वाचसवर्त मनुष्याः प्रियराजस्यस्त्रिषां सवर्गानां मता मोहिनी
महता महता सतिवृक्षो गायत्री पृथ्वी बर्हिता विश्वो भूत कलमा का या
सा सत्यस्यमतेति वामिष्ठः ॥ ४५ ॥

[२८]

॥ सर्वदेवता आपः ॥

आपोऽश्वापाऽमृतमापः सम्राडापो विराडापः स्वराडापश्छन्दाश्छन्दापो
आपो वा इदं सर्वं विश्वं भूतान्यापः प्राणा वा आपः पञ्च
ज्योतिश्छापो यज्ञश्छापः सत्यमापः सर्वा देवता आपो भूमिः सवराप

॥ ७२ ॥ प्रेम मुक्ति

अग्निश्च मा मय्यश्च मय्युपपत्तयश्च मय्युर्करोत्यः । पापय्यो रक्षन्नाम ।
 यदहो पापमकारिषम । मनसा वाचा देहनाभ्यामा । पञ्चामदेण शिरोज्जा ।
 अहन्तदव्यमग्निं । यत्किं व द्रिगं मयि । इदमहं मामभूतयोनौ । सत्यं ज्योतिषि

[၀၉]

॥ १२ ॥ ॥ १२ ॥ ॥ १२ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।
नमो भगवते वासुदेवाय ।

፡፡ ፲፭፡፡

[၁၉]

॥ ३२ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

सूर्यश्च मा मर्यश्च मर्यपतयश्च मर्युर्करोत्यः। पापेभ्यो रक्षन्ताम्।
यदात्रिया पापमकारिषम्। मनसा वाचा हस्ताभ्याम्। पश्यामदरेण शिञ्जाम्।
रात्रिस्तदवैमर्षि। यत्किं च दूरितं मयि। इदमहं माममृतयोनौ। सूर्यं ज्योतिषि
वर्होमि स्वाहा॥४९॥

[३२]

॥ प्रणवस्य ऋष्यादिवरणम् ॥

ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म। अष्टिर्देवता ब्रह्म इत्यार्षम्। गायत्रं छन्दं परमानन्दं
सकृपम्। सार्यज्यं विनियोगम्॥५०॥

[३३]

॥ गायत्र्यावाहिनमन्त्राः ॥

आयर्गि वरदा देवी अक्षरं ब्रह्मसन्निभम्। गायत्रीं छन्दसां मातेदं ब्रह्म
ज्यैष्ठस्वम्। यदहोर्लोककरो पापं यदहोर्लोकमिमुच्यते। यदात्रियाल्लोककरो पापं

ओमापो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूमिवः सर्वतोम ॥५२॥
 सत्यम् । ओं तद्धमविवर्णयं भर्गा देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात् ॥
 विजियोऽं ओं भूः । ओं भुवः । ओं स्वः । ओं महे । ओं जनः । ओं तपः । ओं
 सङ्क्षिप्यनसगोत्रा वायवी चर्गिर्विश्वस्यक्षरा विपदां षट्क्षिः पञ्चशीरोपनयने
 रुद्रः शिखा पृथिवी यानिः प्राणापानव्यानोदानसमाना सपाना श्वेतवर्णा
 वायवीरुद्रो विश्वामित्र ऋषिः सविता देवताऽधिभूमिवं ब्रह्मा शिरो विष्णुरैददेत्य
 सरस्वतीमावर्हत्यामि छन्दऋषीनावर्हत्यामि श्रियमावर्हत्यामि वायवित्र्या
 विश्वार्यः सर्वमसि सर्वयुरभिभूय सवित्रीमावर्हत्यामि वायवीमावर्हत्यामि
 ओजोऽसि सहेऽसि बलमसि आजोऽसि देवानां धाम नामासि विश्वमसि

तदाविद्याभिमन्यते । सर्वं वर्णं महदेवि सञ्चारिषे सरस्वति ॥५१॥

॥ गायत्री उपस्थानमन्त्रः ॥

उत्तमं शिखरे जाते मम्यां पर्वतमूर्धनि । ब्रह्मण्योऽभ्युज्जोगा गच्छ देवि
यथासुखम् । स्वर्गा मया वरदा वेदमार्गा प्रचोदयन्ती पवनं हिजागा । आयुः
पुष्टिख्यां क्षीणं ब्रह्मवचसं महं दत्त्वा प्रजापि ब्रह्मलोकम् ॥ ५३ ॥

[३३]

॥ आदिन्यदेवतामन्त्रः ॥

युधिः सूर्य आदित्यो न प्रभा वायव्यक्षरम् । मरु क्षरन्ति तदसम् । सत्यं वै
तदसमाप्नो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म मर्मवः सुवेरोम् ॥ ५४ ॥

[३७]

॥ त्रिसुपर्णमन्त्रः ॥

ब्रह्मर्षे माम् । मरुर्ष्वे माम् । ब्रह्मर्षेव मरुर्ष्वे माम् । यास्तं सोम प्रजावज्जोमि
मा अहम् । ईःस्वर्गदेन्द्रेण्यदे । यास्तं सोम प्रणाइस्तं वर्हिषि । त्रिसुपर्णमयाचिव

[୧୫]-

[illegible]

[၇၉]-

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

उपमाणा दृक्का-बृहदेकम विदधे सवीराः॥ त्वया उष्टं श्रेष्ठमवति देवि त्वया
 ब्रह्माऽजितश्रीकेत त्वया॥ त्वया उष्टिश्रेष्ठं विन्दते वसु सा नो विषस्व द्रविणो न
 मधु॥५८॥

[४१]

मेधां मे इन्द्रो ददाति मेधां देवो सरस्वती। मेधां मे आश्विनार्जुमवाधत्ता।
 पुष्करक्षजा। अप्सरासु च या मेधा गन्धर्वेषु च यन्मनः। देवो मेधा सरस्वती
 सा मां मेधा सुरभिर्विषता ई स्वाहे॥५९॥

[४२]

आ मां मेधा सुरभिर्विश्रुपा हिरण्यवर्णा जगती जगत्या। ऊर्जस्वती पयसा
 त्रिन्ममा सा मां मेधा सुरभीका उषन्ताम्॥६०॥

[४३]

महि मेधां महि प्रजां मय्यभिस्तजो दधातु महि मेधां महि प्रजां मयिन्द

इतिह्यं दधार्त्तं मयि मेधां मयि प्रजां मयि सूर्यो अजां दधार्त्तं ॥६१॥

[४४]

॥ मृत्युनिवारणमन्त्रः ॥

अध्वेनै मृत्युरमृतं न आनामवैवस्वतो नो अनायं कृणोति । पूर्णं वनस्पतैरिवोत्तिनः
क्षीयतां रयिः स वं तावः शचीपतिः ॥६२॥

[४५]

परं मृत्यो अमृतं परेति पञ्चां यस्ते स्व इतरो देवयानाति । चक्षुषते शृण्वते नै
षवीमि मा नः प्रजां रीरिषो मोत वीराने ॥६३॥

[४६]

वतं प्रणं मनुस्मिन्वा नमामहे प्रजापतिं यो मृवंनस्य गोपाः । स नो
मृत्योक्षायतां पावद्वेसो ज्योतीषा जगन्महीमहि ॥६४॥

[४७]

अमरं मयादयं यद्यमस्य ब्रह्मणे अमिषास्तेमंश्चः । प्रत्युद्गतामिषिना
मृत्युमस्यमाह्वानामथ निषजामि ॥५३॥

[४८]

हरेः हरेः नमस्तुते देवा विश्वस्यशानं वषट् मनीनाम । ब्रह्म
सकृत्पुनर्महामादयन् मा विवर्धयिष्यमस्य ॥५३॥

[४९]

शङ्कुरितिनिश्चान उमौ लोकौ सन्नेहम । उमयाङ्गिकयोरे-श्वखाऽति मृत्युं
नराम्युद्देम ॥५३॥

[५०]

मा तिष्ठेदो मृत्यो मा वधामा मे बलं विवर्धे मा प्रमोषीः । प्रजा मा मे शिषे
आर्यक्यं नृवक्षसं च विवर्ध ॥५४॥

[५१]

मा नौ महान्तमृत मा नौ अमुकं मा न उक्षन्तमृत मा न उक्षिणम्। मा
नौऽवधीः पितरं मोत मातरं प्रिया मा नस्तनूवी कद रोषिषः॥६९॥

[५२]

मा नस्तोके तनये मा न आर्युषि मा नो गार्ष मा नो अश्वेष रोषिषः। वीरान्मा
नौ कद मामितीऽवधीरुद्विषन्तो नमसा विधेम ते॥७०॥

[५३]

॥ प्रजापतिश्रुनामजः ॥

प्रजापते न वदेताम्यन्तो विश्वं जगानि परितः कर्मव। यत्कामास्ते र्जुह्वमस्तन्तो
अस्य वय इह स्याम पतयो रयौणाम॥७१॥

[५४]

॥ इन्द्रश्रुनामजः ॥

स्वस्तिदा विश्वस्यतिर्जुवेदा विमयो वशी॥ वषट्कः परं पि नः स्वस्तिदा

अमयङ्कितः ॥ १७ ॥

[५५]

॥ मयिद्विषमजाः ॥

अन्वक्ं यजामहे सगन्धिं पुष्टिवर्धनम् । उर्वारकेमिव
माऽमृताव ॥ १६ ॥

[५३]

ये ते सदेवमयुर्गं पाशा मृत्यो मृत्युय इन्द्रे । तान् यदस्य मायया सवर्णिनं
यजामहे ॥ १५ ॥

[५५]

मृत्यवे स्वाहा । स्वाहा मृत्यवे ॥ १५ ॥

[१५]

अग्निं दृष्ट्वानायते तस्मिन्नेनो वसवो निधुनन् स्वाहा ॥ ७७ ॥
यद्वा देवाश्चक्रेम त्रिद्विधा यजमानसो वा पर्युणी देव हेतुनम् । अयां वा यो नो

॥ वसुधाध्वजः ॥

[५९]

स्वाहा ॥ एनस् एनसोऽवयजन्मसि स्वाहा ॥ ७८ ॥
तस्यावयजन्मसि स्वाहा ॥ यद्विष्टांसश्चविष्टांसश्चैतश्चक्रेम तस्यावयजन्मसि
जायतेश्चैतश्चक्रेम तस्यावयजन्मसि स्वाहा ॥ यस्मैषुमश्च जायतेश्चैतश्चक्रेम
स्वाहा ॥ यद्विवा व नक्तं चैतश्चक्रेम तस्यावयजन्मसि स्वाहा ॥ यस्वपन्तश्च
स्वाहा ॥ अयक्रेतस्येनसोऽवयजन्मसि स्वाहा ॥ अयक्रेतस्येनसोऽवयजन्मसि
स्वाहा ॥ त्रिरेक्रेतस्येनसोऽवयजन्मसि स्वाहा ॥ आनक्रेतस्येनसोऽवयजन्मसि
स्वाहा ॥ देवक्रेतस्येनसोऽवयजन्मसि स्वाहा ॥

॥ पापनिवारक-मन्त्रः ॥

तिलः कृष्णास्त्रिलः श्वेतस्त्रिलः सौम्या वंशान्नयाः। तिलः पुनर्त्तुं मे पापं
 यत्किञ्चिद्दृष्टिरं मयि स्यात्। चोरस्याद्यं नवश्चाङ्गं ब्रह्महो वृजितल्पगः। गोस्त्रेयः
 स्यात्पापं भृगुहत्या तिलं शान्तिः शमयन्त्यु स्यात्। श्लिष्टं लक्ष्मीश्च पुष्टिश्च
 कर्त्तुं चानुयतमम्। ब्रह्मण्यं बर्हस्पतमम्। अह्निमये प्रजा ए जातवेदः सन्ददाति
 स्वाहा॥८१॥

[६४]

प्राणपानव्यानोदानसमाना मे शृङ्खन्तां अतीतिरहं विरजां विपयाम् भूयसः
 स्वाहा। वाङ्मनश्चक्षुःश्रोत्राजिह्वागारोर्बुद्धाकैतःसङ्कल्पाम् मे शृङ्खन्तां अतीतिरहं
 विरजां विपयाम् भूयसः स्वाहा। लक्ष्मन्मांसकथिरमदोमञ्जलाशयवो-
 त्स्थानि मे शृङ्खन्तां अतीतिरहं विरजां विपयाम् भूयसः स्वाहा।
 शिरःपाणिपादपाश्वर्युष्टाकदरजङ्घाशिरःश्रोत्रोपस्थपायवो मे शृङ्खन्तां अतीतिरहं
 विरजां विपयाम् भूयसः स्वाहा। उत्तिष्ठ पुरुष इति त्विह लोहितोऽक्षि देहि

विरजा विप्राया भूयसैः स्वाहा ॥८३॥

अथमय-प्राणमय-मनोमय-विज्ञानमय-मानन्दमय-मात्मा मे शृङ्खलां त्योतिरहे
त्येवमन्तश्मिन्नाशयान्महेम । अर्पितमसंमूर्द्धि व सर्वाविर्गद मे पाप्मानं स्वाहा ॥
विबिन्द्य स्वाहा ॥ श्रितिविधानाय केषांकाय स्वाहा ॥ श्रुतिप्राप्त्यामनं
त्योतिरहे विरजा विप्राया भूयसैः स्वाहा ॥ श्रुतस्वाहा ॥ श्रुतिप्राप्त्यामय स्वाहा ॥
शृङ्खलां त्योतिरहे विरजा विप्राया भूयसैः स्वाहा ॥ परमात्मा मे शृङ्खलां
मे शृङ्खलां त्योतिरहे विरजा विप्राया भूयसैः स्वाहा ॥ अन्तरात्मा मे
स्वाहा ॥ अत्यन्तमावृद्धैर्योतिरहे विरजा विप्राया भूयसैः स्वाहा ॥ आत्मा
स्वाहा ॥ मनोवाक्कायकमणि मे शृङ्खलां त्योतिरहे विरजा विप्राया भूयसैः
स्वाहा ॥ शब्दस्पर्शरूपरसगन्धा मे शृङ्खलां त्योतिरहे विरजा विप्राया भूयसैः
पृथिव्यापस्तेजोवायुराकाशा मे शृङ्खलां त्योतिरहे विरजा विप्राया भूयसैः

[८५]

देहि ददापयिता मे शृङ्खलां त्योतिरहे विरजा विप्राया भूयसैः स्वाहा ॥८२॥

श्रद्धया पाणे निर्वहोऽमृतं चोहेति । श्रद्धायामपात्रे निर्वहोऽमृतं चोहेति ।

॥ प्राणद्विगुणः ॥

[१३]

ज्योती रसोऽमृतं ब्रह्म मूर्तिवत्सर्वराम ॥ १८८ ॥

अमृतं तस्योन्नतः ॥ अन्तश्चरति मूर्तेषु चोहेति । श्रद्धया निर्वहोऽमृतं चोहेति । अमृतं तस्योन्नतः ॥ अमृतं तस्योन्नतः ॥ अमृतं तस्योन्नतः ॥ अमृतं तस्योन्नतः ॥

[१४]

पूषिपतिर्दधार्त्वि स्वाहो ॥ १८९ ॥

अस्य धाम्यः सहस्रधाम्यमक्षितम् । धनधान्यं स्वाहो । ये भूगाः प्रवरन्ति दिवोन्नतं पूषिपतिर्दधार्त्वि स्वाहो । ये भूगाः प्रवरन्ति दिवोन्नतं पूषिपतिर्दधार्त्वि स्वाहो । ये भूगाः प्रवरन्ति दिवोन्नतं पूषिपतिर्दधार्त्वि स्वाहो । ये भूगाः प्रवरन्ति दिवोन्नतं पूषिपतिर्दधार्त्वि स्वाहो ।

[illegible]

॥ ४७ ॥ हृ ह र् इ ह्रि उ र्हि

(අපරාධයේ සම්බන්ධ) ප්‍රචණ්ඩාත්වයන් — :෧෫ : ෦෧෪

॥ १२ ॥ ति० सीः ॥

उ० के० रो० जः । अ० रि० डि० वि० श० य० इ० नि० र० नः । र० न० व० म० स० ह० न० म० स्त० अ० स्त० म० म०
वा० इ० आ० स० न० न० स० प्र० णः । अ० श्रु० श्रु० श्रु० क० ण्योः श्रो० न० म० वा० इ० व० व० व० म०

॥ अवयवस्वरथा-प्राधान्यमञ्जः ॥

[१७]

॥ ११ ॥ ति० श्रु० मु० के०

अ० इ० ष० मा० नः पु० क० वा० ङ् इ० ष० च० स० मा० श्रु० तः । इ० श्रु० स० व० स्य० ज० ग० तः प्र० म्यः प्री० णा० ति०

॥ भोजनान्ते आत्मनिःसंस्थानमञ्जः ॥

[१०]

श्रु० ङा० या० ऽ स० मा० न० नि० वि० श्रु० या० म० न० ऽ इ० त० म० । स० मा० न० म० न० न० न० य० य० स० ॥ १० ॥

व्या० न० म० न० न० न० य० य० स० । श्रु० ङा० या० म० न० न० नि० वि० श्रु० या० म० न० ऽ इ० त० म० । उ० द० न० म० न० न० य० य० स० ।
नि० वि० श्रु० या० म० न० ऽ इ० त० म० । अ० प० न० म० न० न० न० य० य० स० । श्रु० ङा० या० व्या० न० नि० वि० श्रु० या० म० न० ऽ इ० त० म० ।

[७२]

॥ इन्द्रसमर्षि-संवाटमञ्जः ॥

वयः संपूर्णा उषं सृष्टिरिन्द्रं प्रियमयेया अर्षयो नाथमानाः। अप्पं खान्नामूर्ध्वीहि
पूर्यै वक्ष्यमूर्ध्वमयसमाविषयेऽव ब्रह्मणे।

[७३]

॥ इदं यत्तन्मन्मञ्जः ॥

प्रमाणानां श्रुतिश्रुति कर्तुं मां विशान्नकः। तेनानेनाप्यायस्व॥१३॥

[७४]

॥ देवतायानि कथामञ्जः ॥

नमो कर्तव्यं विष्णवे मूर्ध्वं पाहि॥१४॥

[७५]

॥ अधिपतिमन्त्रः ॥

वमस्यै दृष्टिमेवमाश्रित्वा श्रित्वमश्नन्ममनस्यति । न्न वन्नैव्यस्वमोषधीभ्यस्त्वं
नृणां नृपते जायसे श्रुतिः ॥ १५ ॥

[७६]

॥ अग्निष्टयाचनमन्त्राः ॥

शिष्वे न मे सन्निष्टस्व स्याने न मे सन्निष्टस्व स्याने न मे सन्निष्टस्व स्याने न मे सन्निष्टस्व
यज्ञस्यायुमन् सन्निष्टस्वोप ते यज्ञे नम उप ते नम उप ते नमः ॥ १६ ॥

[७७]

॥ परमत्त्व-निरूपणम् ॥

सत्त्वं परं परं सत्त्वं सत्त्वं न सृष्ट्वा श्रित्वा कदाचन सत्त्वं हि
सत्त्वं तस्मात्सत्त्वं सत्त्वं । तप इति तपो नानशानापरं यद्धि परं तपस्तद्दृष्टुं
तद्दृष्टुं परं तस्मात्तपसि सत्त्वं । तम इति त्रिपतं ब्रह्मवागिहोत्सत्त्वाद्दमं सत्त्वं ।

वदन्तीति तस्मै प्रोवाच । सत्यं वार्यगवाति सत्यनाऽऽदित्या रोचते त्रिषु
 प्राजापत्या इतिः सृष्टीयः प्रजापतिं त्रिरसृष्टसमाय किं भवन्तः परमं

॥ इति सप्तमोऽध्यायः ॥

[७८]

एवात्ययेवयुषे एव वेदोऽप्युपनिषत् ॥ १७ ॥

ब्रह्मा ब्रह्मा हि परः परो हि ब्रह्मा तानि वा एताम्यवयानि परांसि आस
 रमन्ते । मानसमिति त्रिहोत्रं सत्यसमाहिहोत्रं स एव मानसे रमन्ते । आस इति
 अग्निहोत्रमित्याह तस्मादग्निहोत्रे रमन्ते । यत्र इति यत्रो हि देवान्समाधुते
 प्रजापत्ये तस्माद्द्विषष्टाः प्रजनने रमन्तेऽथ । इत्याह तस्मादथ आधातव्या
 धर्माधाति इहोत्रं तस्माद्धर्म रमन्ते । प्रजन इति भूयांसत्यसमाद्द्विषष्टाः
 दानाधाति इहोत्रं तस्माद्दान रमन्ते । धर्म इति धर्मो सवामिदं परिरुहोत्रं
 इति इत्येवमभूत् सत्यसमाद्धर्म रमन्ते । दानमिति सवामिदं भूयांसति

सत्यं वाचः प्रतिष्ठा सत्यं सर्वं प्रतिष्ठितं तस्मात्सत्यं परमं वर्तते । तपसा देवा
 देवतामयं आयन्तपसरथः सर्ववर्तिवद् तपसा सपत्नं प्रवृत्तमारातीत्युपनिष
 सर्वं प्रतिष्ठितं तस्मात्तपः परमं वर्तते । दमेन दानाः किञ्चिदमवर्धयन्ति दमेन
 ब्रह्मचारिणः सर्वराज्येन्दमा भूतानां दृश्याख्यं दमे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्मादमेन
 परमं वर्तते । शमेन शान्ताः शिवमवाचरन्ति शमेन नाकं मूनयौ चर्विन्द्येन्दमा
 भूतानां दृश्याख्येन्दमे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्मादेन्दमे परमं वर्तते । दाने यशानां
 वक्ष्यं दक्षिणा लोकं दानारं सर्वमन्युपजीवन्ति दानेनारातीत्युपनिषत् दानेन
 द्विषन्तो मित्रा भवन्ति दाने सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद्दानं परमं वर्तते । धर्मो
 विश्वस्य जगतः प्रतिष्ठा लोकं धर्मिष्ठं प्रजा उपसर्पन्ति धर्मो पापमपनर्तते
 धर्मं सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद्धर्मं परमं वर्तते । प्रजननं वै प्रतिष्ठा लोकं साधु
 प्रजायास्तन् तन्वानः त्विण्णामनृणां भवति तदेव तस्यानृणं तस्मात् प्रजननं
 परमं वर्तन्त्ययमयो वै अर्थो विद्या । देवयानः पश्या गार्हपत्यं ऋक्युजिह्वो
 रथान्तरामन्वाहोयुपचनं यज्यन्ति विष्टं वामदेवमाहवनीयः सामं सृज्यां लोको

ब्रह्मसमादयाम्यमं वदन्त्याग्निहोत्रं सायं प्रातर्गृह्णाणं निर्ज्वालिः स्विष्टं सृष्ट्वैतं
 यज्ञकर्तॄणां प्रायणः सृवरस्य लोकस्य ज्योतिस्तस्मादग्निहोत्रं परमं वदन्ति ।
 यज्ञं हृतिं यज्ञेन हि देवा दिवं गता यज्ञेनासुरानपानृदन्त यज्ञेन विषन्तो मित्रा
 भवन्ति यज्ञं सर्वं प्रातिष्ठितं तस्माद्यज्ञं परमं वदन्ति । मानसं वै प्राजापत्यं
 पवित्रं मानसेन मनसा सार्यं पश्यति मानसा ऋषयः प्रजा असृजन्त मानसे
 सर्वं प्रातिष्ठितं तस्मान्मानसं परमं वदन्ति । आस ह्रन्त्यार्हमनीषिणां ब्रह्माणं
 ब्रह्मा विश्वः कलमः स्वयम्यः प्रजापतिः संवत्सरं हृतिं संवत्सर्योऽसावादित्यो य
 एष आदित्यं पुरुषः स परमेशो ब्रह्मात्मा । यानिभ्यादित्यस्तपति रश्मिभिरस्मानिभः
 पृच्छत्यो वरं पति पृच्छत्येनोषाधिवनस्पतयः प्रजायन्त आषाधिवनस्पतिभिरनृ
 भवत्यनेन प्राणाः प्राणिबलं बलेन तपस्तपसा अहो अह्यया मेधा मेधया मनीषा
 मनीषया मनो मनसा ज्ञानिः ज्ञान्या विवत् विवेन स्मृतिः स्मृत्या स्मरः स्मर
 स्मारेण विज्ञानं विज्ञानेन ज्ञानं वेदयति तस्माद्यज्ञं ददन्त्यमवायेनानि ददन्त्यमवायेन

तस्यैव विद्वद्वा यदस्याऽऽत्मा यत्तमानः श्रेष्ठः पत्नी शरीरमिहममृतो वेदितुमिति

॥ इति पद्यः ॥

[११]

महिमानमात्रात् तस्माद्धृष्ट्या महिमानमित्युपनिषत् ॥ १८ ॥
 । महस आत्मन्यात्मानं युञ्जीतेतद् महोपनिषदं देवानां यद्दे य एवं वेदं ब्रह्मणा
 वयंदास्त्वमसि सूर्यस्य द्यौर्मोदास्त्वमसि चन्द्रमस उपयामाहीतोऽसि ब्रह्मणा वा
 विजृम्भसि प्राणं त्वमसि सत्यात् । ब्रह्मन् त्वमसि विश्वयुक्तेजोदास्त्वमस्यविजृम्भसि
 च मयौ न मृत्युर्मुपयाहि विद्वान्स्माभ्यामभ्यासमेषा तपसाभितिरिक्तेमाहुर्वसुगवा
 ऋतेजा रयिष्ठा । श्रेष्ठः सत्या महस्वान्तपसो वरिष्ठद्वान्वा तमेव मनसा हृदा
 दिव्यश्चावानरदिशाश्च स वै सर्वमिदं जगत् स च मृतं स मृतं जिज्ञासकैश्च
 वा एष पुरुषः पञ्चधा पञ्चात्मा येन सर्वमिदं प्रोतं पृथिवी चान्तरिक्षं च द्यौश्च
 प्राणा भवन्ति । भूतानां प्राणैर्मनो मनसश्च विज्ञानं विज्ञानादानन्दो ब्रह्मयोनः स

वर्यद्विर्वदः शिखरा द्वेदयं यूपः काम आच्यं मन्युः पृथक्त्वनप्रातिभदमः शमयिता
 दक्षिणा वायानां प्राण उदगा चक्षुरख्यमनो ब्रह्मा । श्रोत्रमधीषावर्द्धयते
 सा दीक्षा यदश्नाति तद्धविष्यतिष्वति तदस्य सोमपानं यदमते तदुपसदो
 यज्जस्रस्यपुविशस्यतिष्वतिष्वते च स प्रवय्या यन्मयं तददिवेनीयो या
 व्याहृतिराहृतिषदस्य । विज्ञानं तद्धृदोति यज्जसाय प्रातरिति तज्जसमिधं यन्प्रातर्मयं
 दिनं सायं च गतिं सर्वनानि ये अहोरात्रे ते दरेषापूर्वमासौ यौऽयमासाश्च
 मासाश्च ते चाग्निस्यानि य ऋतवस्ते पृथिव्या ये सवज्जसाश्च परिवज्जसाश्च
 तेऽदेऽगोः सर्ववेदसं वा । एतज्जस्रं यन्मया तदवर्णय एतद्धं जरा मयमभिदोषः
 सत्रं य एवं विद्वान्दद्यायने प्रमायते देवानामेव महिमानं गन्ताऽदित्यस्य सायुज्यं
 गच्छत्यथ । या दक्षिण प्रमायते विष्णोमेव महिमानं गन्ता चन्द्रमसः सायुज्यः
 सलोकागमाभ्येतौ वै सूर्यचन्द्रमसो महिमानौ ब्राह्मणा विद्वानेति चयति
 तस्माद्धृद्वणा महिमानमाप्नोति तस्माद्धृद्वणा महिमानमित्युपनिषत् ॥ ११ ॥

[८०]

ॐ सह नावतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहे । तेजसि नावधीनमसु
मा विद्धिवावहे । ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ कृष्णार्जुनसंवादेऽर्जुनस्य-काठकम् ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

संज्ञानं विज्ञानं प्रज्ञानं ज्ञानदन्तिजानते । सङ्कल्पमानं प्रकल्पमानमपि-
कल्पमानमपि कर्म । श्रयो वसुधाय आयश्चमर्तु मृतमो विजः केषुः
प्रमानोऽसम्मानो । श्रुतिष्माः स्वेजस्वानातपः स्तपश्चिन्तयते । रोचते
रोचमानः शोभनः शोभमानः कस्याः । दरेशा दरेशा दरेशा विवक्षय
सुदरेशाना । आप्यायमाना व्यायमाना व्याया समन्ते । आप्यमाना पृथुमाना
पृथुयन्ती पूर्णा पूर्णमासी । दाना प्रदानाऽऽनन्दो मोदः प्रमोदः ॥ १ ॥
आवेष्टायति वेष्टायश्च वेष्टानः सः शान्तः शान्तः । आपनवन्मनवश्चमर्तु-
मृतः । मर्त्यं विष्टं सः स्त्री कस्याः विवक्षयम् । शोकममृतं तेजस्वि
तेजः समिद्धम् । अकणं मार्गमन्मरीचिमदन्तिनपतपस्वते । सतिता प्रसतिता दौष्टो
दौष्टयन्दीप्यमानः । चक्षुश्चक्षिणो तपन्तिवपश्चमनयते । रोचते रोचमानः शोभः

शुभमानो वामः। सुता सुवती प्रसूता सुयमानाऽभिषयमाणा। पौत्री प्रपा सप्ता
प्रीतिस्त्वप्यन्ती॥२॥

कान्ता काम्या कामजाताऽयुष्मती कामर्दया॥ अग्निशोक्ताऽर्जुनाऽऽनन्दो
मादः प्रमोदः। आसादयतिषादयुष्मः सादनेः सः सञ्जः सञ्जः। आपूर्तिर्गमः
प्रमः शोभर्जिवः। पतिव्र पवयिष्यन्ती मयः। यशो यशस्त्वानयुर्यमोः। जीवो
जीविष्यस्त्वगां लोकः। सदेस्वस्मदीयानो जस्वस्मदेमानः। जयन्ति जयन्त्य-
कृतिव्या कृतिव्यादः। आर्दपतिव्रो हरीकेशो मादः प्रमोदः॥३॥

अकृणाऽकृणरजः पूवङ्गीको विभ्रजिदमिजिते। आर्दः तिवन्मानोऽवब्रजसवनिन
सर्वोषयः सप्तागो महस्वानो। पुत्रका जौवकाः। क्षुब्धकाः। क्षितिपतिव्रकाः।
सतिशेराः सुशेखरः। अजिरासो गामिषावः। इदानीं पदानामनमोऽहं हिममनिजिरमा
अशोभिनोमेषः फणा कवचविदेवने। त्वरेस्त्वन्दमाना आशिराशीयाञ्जवः। अतिशोभ
उद्व्याऽतिरोगो द्विराजतिरोगजश्चरोगः। अतिशिरःश्रेयः सर्वं श्रेयश्चन्दमां श्रेयः।

प्रजापतिः संवत्सरं महान्कः ॥ ४ ॥

[१]

भूर्गुं च पृथिवीं च मां च । ऋक्षं लोकान्संवत्सरं च । प्रजापतिस्त्वा
सादयति । तथा देवतयाऽङ्गिरस्वर्द्धवा सीद । भूर्वा वायुं चान्निक्षं च मां च ।
ऋक्षं लोकान्संवत्सरं च । प्रजापतिस्त्वा सादयति । तथा देवतयाऽङ्गिरस्वर्द्धवा
सीद । स्वरादित्यं च दिवं च मां च । ऋक्षं लोकान्संवत्सरं च । प्रजापतिस्त्वा
सादयति । तथा देवतयाऽङ्गिरस्वर्द्धवा सीद । भूर्विः स्वक्षेत्रमसं च दिशश्च मां च ।
ऋक्षं लोकान्संवत्सरं च । प्रजापतिस्त्वा सादयति । तथा देवतयाऽङ्गिरस्वर्द्धवा

सीद ॥ ५ ॥

[२]

त्वमेव त्वं वैद्य योऽसि सोऽसि । त्वमेव त्वामचैषीः । चितश्चासि
सञ्ज्ञितश्चास्यसे । एतावांश्चासि भूयांश्चास्यसे । यत्तु अये न्यूनं यद् तेऽतिरिक्तम् ।

आदिन्यास्तदङ्गैरसृष्टिबन्धैः । त्रिष्वेते देवाश्चिन्तितमार्पयन् । त्रिविधं सृष्टितत्त्वस्य । एतान्वाञ्छामि भूयाञ्छाम्यस्य । मा ते अथ चे येन मां तं चे सृष्टितत्त्वस्य । सवर्षा ज्योतिषा ज्योतिषददवर्षदेति । तपसा जातमग्निमष्टमोजः । तमे ज्योतिरिष्टक । तेन मे तप । तेन मे ज्वल । तेन मे दीप्तिरिति । यावद्देवाः । यावदस्मात्ते सूर्यः । यावद्देवापि ब्रह्म ॥ ३ ॥

[३] संवत्सरोऽसि परिवत्सरोऽसि । इदं वत्सरोऽसि । इदं वत्सरोऽसि । इदं वत्सरोऽसि । वत्सरोऽसि । तस्य ते वत्सन्तः शिरः । शीघ्रा दक्षिणः पक्षः । वरूपाः पूर्वम् । शरदृतयः पक्षः । हेमन्तो मध्यम् । पूर्वपक्षाश्चिरयः । अपरपक्षाः पूर्वोत्तमम् ॥ ७ ॥

अहोरात्राणिष्टकाः । ऋषमोऽसि स्वर्गा लोकः । यस्यां दिशि महीयसे । ततो नो मह आवहे । वार्यन्मिन्त्वा सर्वा दिश आवाहि । सर्वा दिशोऽनविवाहि । सर्वा दिशोऽनसवाहि । त्वया त्विन्मापूणा । अन्विन्त्वा त्विन्मापूणा । त्वदसि

સમુદયોત્તરઃ ॥૮॥

હૃદયદૃષ્ટિઃ શ્યેન ઝેતાર્વા ॥ દિવ્યપદ્મઃ શર્કનો મુર્યુઃ ॥ મહાશ્વસપદ્મૃ ધૃવ
આનિવતઃ ॥ નમસ્તે અસ્મૈ મા માં દિવસીઃ ॥ પતે પ્રતે વીતે સમિત્યદિતે ॥ દિવં
મે યચ્છ ॥ અનરિષ્ઠં મે યચ્છ ॥ પૃથિવૈર્ મે યચ્છ ॥ પૃથિવૈર્ મે યચ્છ ॥ અનરિષ્ઠં
મે યચ્છ ॥ દિવં મે યચ્છ ॥ અહો પ્રસારય ॥ રાત્રી સમવ ॥ રાત્રી પ્રસારય ॥ અહો
સમવ ॥ કામં પ્રસારય ॥ કામં સમવ ॥ ૧ ॥

મૃત્યુઃ સ્વઃ ॥ ઓજો બલમૃ ॥ શ્વેતશ્વમ ॥ યશો મહેત ॥ સત્યં તપો નામ ॥
રૂપમમૃતમૃ ॥ વશ્યઃ શ્રોતમૃ ॥ મનં આયુઃ ॥ વિશ્વં યશો મહેઃ ॥ સમં તપો દેવો માઃ ॥
જાતવેદો યદિ વા પાવકોત્તિ ॥ વૈશ્વાનરો યદિ વા વૈદ્યનોત્તિ ॥ શં પ્રજાત્યો
યજમાનાય ભોકમ ॥ ઋત્વં પૃથિ દદદિત્યાર્વશ્વ ॥ ૧૦ ॥

[૫]

[૪]

राज्ञीं विराज्ञीं सभाज्ञीं स्वराज्ञीं अतिः शोचिः। तपो ह्ये माः। अतिरिञ्जो
वृहस्पतिः। विश्वे देवा भवन्त्य गोपाः। ते मां सर्वे यशसां सः सृजन्ति॥११॥

[३]—
असवे स्वाहो वसवे स्वाहो विभुवे स्वाहो विवस्वते स्वाहो। अग्निमवे
स्वाहोऽधिपतये स्वाहो। विवा पतये स्वाहोऽहस्पत्याय स्वाहो। वाँक्षस्पत्याय
स्वाहोऽत्योनिष्पत्याय स्वाहो। रात्रे स्वाहो विरात्रे स्वाहो। सभात्रे स्वाहो स्वरात्रे
स्वाहो। शौषाय स्वाहो सूर्याय स्वाहो। वृद्धमसे स्वाहोऽत्योनिवे स्वाहो। सः सपाय
स्वाहो। कल्याणाय स्वाहो। अर्जुनाय स्वाहो॥१२॥

[७]—
विपुञ्जिते पवमानाय गायत। महे न धाराऽन्यस्य अवेति। अहिरेह
जीर्णमनिसपुति न्वचम्। अन्यो न कीदृशसदृषा हरेः। उपयामादोहीतोऽसि
मृत्यवे वा जडे गृह्णामि। एष ते योनिर्मृत्यवे वा। अपमृत्यमपक्षयम्। अयेतः

शोपथं जाहि। अथां नो अयं आवहे। योयस्योषं सहसिगाम्॥१३॥

ये ते सहस्रमयुतं पाशाः। मृत्यो मृत्याय हन्तव। तान् यशस्य मायया।
सर्वानवयजामहे। मृष्टोऽस्यमृतमक्षः। तस्य ते मृत्युर्धनस्यमृतवतः। स्वर्गाकृतस्य
मयुमतः। उपहर्तव्योपहर्तु मक्षयामि। मन्त्रोऽभिर्नितः केरुरयजानां वाक्।
अस्मावहे॥१४॥

अस्यां जागृविः प्राण। अस्मावहे। ब्रह्मैव आकन्दयितरपान। अस्मावहे।
अहंस्त्वोस्त्वा चक्षुः। अस्मावहे। अपादाशो मनः। अस्मावहे। कवे विप्रविसे श्रोत्रं।
अस्मावहे॥१५॥

सुहंस्त्वः सुवासाः। शूषो नामास्यमृतो मृत्युषु। तं त्वाऽहं तथा वेदं। अस्मावहे।
अभिर्धुं वाचि श्रोतः। वाग्यदये। हृदयं मयि। अहंममृतं। अमृतं ब्रह्मणि। वायुम्
प्राणो हृदये। हृदयं मयि। अहंममृतं। अमृतं ब्रह्मणि। सूर्यो मे चक्षुषि श्रोतः।

पुनर्ययमागते। पुनः प्राणः पुनराकृतमागते। वैश्वानरो रश्मिर्नववर्षयानः।
अन्तर्हितवर्षयानोऽप्यगोपाः॥२२॥

[८]—प्रजापतिर्देवानसृजत। ते पाप्मानां सन्ति। अजायन्त। तान्यदन्त। यद्वदन्त।
तस्माद्द्विदन्त। तमवृश्जन्त। यदवृश्जन्त। तस्माद्द्विदन्त। तान्मादधन्ते देवते अभिप्रायन्तः।
वि च दैवास्य तत्र पाप्मानं दन्तः॥२३॥

वृश्जन्तश्च। सृष्ट्वा मांमासाऽग्निदेव एव सम्पन्ना। अथाऽऽहः। सर्वेषु
यज्ञकृतिष्विति। द्वाव्ययं य उपस्पृशन्त। विद्वदसि विद्वं मे पाप्मानमिति। अथ
द्विजोपस्पृशन्त। वृद्धिरसि वृश्जं मे पाप्मानमिति। यक्ष्यमाणा वेष्ट्वा वा। वि च
दैवास्येते देवते पाप्मानं दन्तः॥२४॥

वृश्जन्तश्च। अन्त्येदेते दाऽऽकृतिः। ब्रह्मचरिणो मृशान्मोच्य प्रतिषेधय। परेहि। पुंश्च
दध्माभ्यानि पृच्छ। वेत्थ सवित्रा(३) न वेत्था(३) इति। तमोच्य पृच्छ। आचार्या

मा ग्राह्यते। वेद्यं सावित्रा(३)य वेत्या(३) इति। स होवाच वेदेति॥२५॥

स कस्मिन्मन्त्रिण इति। परोरजस्येति। कस्तद्यपरोरजा इति। एष वाव स परोरजा इति होवाच। य एष तपति। एषोऽवयजा इति। स कस्मिन्नेष इति। सत्य इति। किं तस्मैत्यमिति। तप इति॥२६॥

कस्मिन् य तप इति। बल इति। किं तद्धेतुमिति। प्राण इति। मा स्म प्राणमनोऽप्यच्छे इति। माऽच्चार्योऽवरोदति होवाच ब्रह्मचारि। स होवाच पुंश्चो दध्याम्यतिः। यद्वै ब्रह्मचारिआणमन्यपश्यः। मर्या ते व्यपतिष्यते। अहर्भुत आचार्योऽप्यन्वतिष्यामि। यो मां सावित्रे समवादिहेति॥२७॥

तस्मात्सावित्रे न संवदेत। स यो ह वै सावित्रं विदुषां सावित्रे संवदेत। सहोऽस्मिच्छेद्यं दधाति। अर्न ह वा अस्मा असौ तपच्छेद्यं मम्यते। अन्वस्मै श्रोतृपा मम्यते। अन्वस्मै तपो बलं मम्यते। अन्वस्मै बलं प्राणं मम्यते। स यदाहो। संज्ञानं विज्ञानं दद्रेथां दहेति। एष एव तत्॥२८॥

अथ यदाहे। प्रसूतं विहृतं सूता सुचरीति। एष एव ततो। एष ह्येव
 तान्यहोति। एष रात्रयः। अथ यदाहे। चित्रः कुण्डलोत्ता प्रदोता सविता
 प्रसवितोऽभिशास्ताऽर्जुमन्तति। एष एव ततो। एष ह्येव तेषो मूर्तताः। एष
 रात्रैः॥२९॥

अथ यदाहे। पवित्रं पवत्यिष्यस्महेस्वास्महेत्यनकणोऽकणरजा इति। एष एव
 ततो। एष ह्येव तैऽधुमासाः। एष मासाः। अथ यदाहे। अभिष्टोम उवश्याऽतिरश्मयः
 प्रजापतिः सवश्मर इति। एष एव ततो। एष ह्येव ते यज्ञकतवः। एष ऋतवः॥३०॥
 एष सवश्मरः। अथ यदाहे। इदानीं तदानीमिति। एष एव ततो। एष ह्येव ते
 मूर्तताः मूर्तताः। जनको ह वैदेहः। अहोरात्रैः समाजगाम। तं होच्यः। यो वा
 अस्मान् वेद। विजहन्त्याप्मानमिति॥३१॥

सर्वमायुरिति। अग्नि स्वर्ग लोकं जयति। नास्यामिषिभिर्यजेत इति। एष एव
 इति। विजहन्ते वै पाप्मानमिति। सर्वमायुरिति। अग्नि स्वर्ग लोकं जयति।

नास्यामि मज्जि केऽत्र क्षीयते । य एवं वेदा । अहीना होऽऽश्चर्यः । सावित्रं विदां
वकार ॥ ३२ ॥

स हे हे सो हिरेणमयो भूत्वा । स्वर्गं लोकमिति । आदित्यस्य सार्युज्यम् । य एवं वेदा ।
हे सो हे वे हिरेणमयो भूत्वा । स्वर्गं लोकमिति । आदित्यस्य सार्युज्यम् । य एवं वेदा ।
देवमाणा हे श्रौतरेषः । सावित्रं विदां वकार । त एव वागदक्षयमनाऽभ्युवाच ॥ ३३ ॥
सर्वं बत गौतमो वेदा । यः सावित्रं वेदेति । स होवाच । केषा वागसीति ।
अयमहं सावित्रः । देवानामुत्तमो लोकः । गृह्यं महो बिभ्रदेति । एतावति ह
गौतमः । यजोपवीतं कृत्वाऽथो निपपात । नमो नम इति ॥ ३४ ॥

स होवाच । मा भूषणगतम् । जितो वै ते लोक इति । तस्माद्ये के वं सावित्रं
विदुः । सर्वे ते जितलोकाः । स यो ह वै सावित्रस्याष्टाक्षरं पदं श्रियाऽमिषं के
वेदा । श्रिया हैवामिषं च्यते । धृतिरिति हे अक्षरौ । सूर्य इति श्रीणि । आदित्य इति
श्रीणि ॥ ३५ ॥

एतद्देवस्यैव सावित्रस्यैव पदं श्रियाऽभिषिक्तम्। य एवं वेद। श्रिया
 देवताभिषिक्तम्। तदेतदेवाऽभ्युक्तम्। ऋचो अक्षरे परमे व्योमम्। यस्मिन्देवा अभि
 विश्वं निवेदः। यस्तं न वेद किमुवा कुरियति। य इतद्दिदस्त इमे समासते
 इति। न ह वा एतस्यर्चा न यज्ञिषा न सामाऽध्याऽस्ति। यः सावित्रं वेद॥३३॥
 तदेतन्पुनरि यदेवचक्रम्। आर्द्धं पिबन्मानः स्वर्गं लोकं एति। विजहृष्टिषां
 भूगानि समुपयन्। आर्द्धं ह वै पिबन्मानः। स्वर्गं लोकं एति। विजहृष्टिषां
 भूगानि समुपयन्। य एवं वेद। श्रूषा ह वै वाङ्मनः। आदित्येन समाजगाम। त
 देवावा। एहि सावित्रं विहि। अयं वै स्वयर्गोऽग्निः पारयिष्यारमृगोऽभ्युक्तं इति।
 एष वाव स सावित्रः। य एष तपति। एहि मां विहि। इति हवैनं तर्दवाच॥३७॥

[१] इयं वाव सरया॥ तस्या अग्निरेव सारयं मयि। या एताः पूर्वपक्षापरपक्षयो

राजयः। ना मयुर्कतः। यान्द्रहानि। ते मयुर्वृषाः। स यो ह वा एता मयुर्कतश्च
मयुर्वृषाःश्च वेद। कर्तन्ति ह्यस्येता अग्नौ मयुः। नास्यैष्टापूर्तं ययन्ति। अथ यो न
वेद॥३८॥

न ह्यस्येता अग्नौ मयुः कर्तन्ति। ययन्त्यस्यैष्टापूर्तमे। यो ह वा अहोरोगाणां
नामयेयानि वेद। नाहोरोगेभ्यारिमाच्छति। संज्ञानं विज्ञानं दृष्टेति।
एतवर्नवोक्तौ पूर्वपक्षस्याहोरोगाणां नामयेयानि। प्रस्मिन् विद्वन् सैता सूचयतीति।
एतवर्नवोक्तवपक्षस्याहोरोगाणां नामयेयानि। नाहोरोगेभ्यारिमाच्छति। य एवं
वेद॥३९॥

यो ह वै मूर्द्धनानां नामयेयानि वेद। न मूर्द्धनोभ्यारिमाच्छति। त्रिवः कर्तव्येता
प्रदोता सविता प्रसविताऽग्निश्चास्त्राऽर्जुमन्त्रेति। एतेऽर्जवोक्ता मूर्द्धनानां नामयेयानि।
न मूर्द्धनोभ्यारिमाच्छति। य एवं वेद। यो ह वा अधुमासानां च मासानां च

नामधेयानि वेदं। नार्धमासेषु न मासेष्वानिमच्छति। पवित्रं पवत्येवमसह-
स्वात्मसहोयानकेणोऽकेणरेजा इति। पुनैऽनृवाका अर्धमासानां च मासानां च
नामधेयानि॥४०॥

नार्धमासेषु न मासेष्वानिमच्छति। य एवं वेदं। यो ह वै यत्राकर्णनां
चर्तुनां च सवश्वस्य च नामधेयानि वेदं। न यत्राकर्णेषु नर्षिषु न सवश्वस्य
आनिमच्छति। अग्निर्ब्रह्म उच्यतेऽग्निरैक्यः प्रजापतिः सवश्वस्य इति।
पुनैऽनृवाका यत्राकर्णनां चर्तुनां च सवश्वस्य च नामधेयानि॥४१॥ न यत्राकर्णेषु
नर्षिषु न सवश्वस्य आनिमच्छति। य एवं वेदं। यो ह वै यत्राकर्णनां मुहूर्तान्
वेदं। न मुहूर्तानां मुहूर्तेष्वानिमच्छति। इदानीं वेदानामिति। पुनै वै मुहूर्तानां
मुहूर्तानां न मुहूर्तानां मुहूर्तेष्वानिमच्छति। य एवं वेदं। अथा यथा क्षत्रेजा
मृषाऽनृपविषयायमति। एवमेवेता-क्षत्रेजा मृषाऽनृपविषयायमति। स एतेषामेव

સંલોકાઃ સાર્વજ્યમશ્નૃતે । અપં પુનર્મૃત્યું જાયતિ । ય एव वेद॥ ૪૨॥

[૧૦]

કાશ્ચિદ્ વા અસ્માજ્જોકાત્યલ્પા । આત્માનં વેદ । અયમદેમસ્મીતિ । કશ્ચિદ્સ્વ
લોકં ન પ્રતિપજાનાતિ । અશ્વિમૃત્યો હૈવ ધૂમતાનાતિ । સ્વં લોકં ન પ્રતિપજાનાતિ ।
અથ યો હૈવૈતમશ્નૃત્ સાવિત્રં વેદ । સ एवाસ્માજ્જોકાત્યલ્પા । આત્માનં વેદ ।
અયમદેમસ્મીતિ॥ ૪૩॥

સ સ્વં લોકં પ્રતિપજાનાતિ । एष ડિ વેવૈનં તથ્માવિત્રઃ । સ્વાર્ગં લોકમપિવદતિ ।
અદ્યોગૈર્વા ક્ષદઃ સર્પુત્તમઃ કિયતે । કલિતેચાયાદોશિષત । કલિતેચાયા
ઘ્વતમૃત્યુગીરતિ । તાનિદેહાનેવ વિદ્યઃ । અમૃત્સિદ્ધિલોકે શૈવૈષ્ઠિ ધાયન્તિ । ધીતઃ હૈવ સ
શૈવૈષ્ઠિમનુ પૂરતિ । અથ યો હૈવૈતમશ્નૃત્ સાવિત્રં વેદ॥ ૪૪॥

તસ્ય હૈવાદ્યોગાણિ । અમૃત્સિદ્ધિલોકે શૈવૈષ્ઠિ ન ધાયન્તિ । અર્ધાતઃ હૈવ સ
શૈવૈષ્ઠિમનુ પૂરતિ । મરદ્વાજો દે વિનિમર્યાપિતૃદ્વૈત્વધર્મવાસ । તઃ હૈ જાણિઃ

स्थितिरः शयानम्। इन्द्र उपप्रज्यावाच। मरुद्वाज। यत्तं चर्षुमार्पुर्द्धाम। किमेतेन
कृय्यां इति। ब्रह्मचर्यमुत्तेन चरयामिती होवाच॥४५॥

तः ह शीतोत्पिक्कपानविज्ञातानिव द्रव्येषां चकार। तेषां ह्यैककम्पान्मूढिनाऽऽदत्तं
स होवाच। मरुद्वाजोत्पामज्वा। वेदा वा एते। अनेना वै वेदाः। एतद्वा
एतैश्चिन्मर्यादुन्मन्ववाचथाः। अथ ते इतरदनन्तमेव। एतेन विधिः। अथ वै
सर्वविद्येति॥४६॥

तस्मै ह्येतमग्निः सावित्रमृवाच। तः स विदित्वा। अमृतो भूत्वा। स्वर्गं
लोकमयाच। आदित्यस्य सार्य्यस्यम्। अमृतो ह्यैव भूत्वा। स्वर्गं लोकमति।
आदित्यस्य सार्य्यस्यम्। य एव वेदः। एषा एव अग्नी विद्या॥४७॥

यावन्तः ह वै ज्ञेया विद्यया लोकं जयति। तावन्तं लोकं जयति। य एव
वेदः। अग्नेर्वा एतानि नामधेयानि। अग्नेरेव सार्य्यस्यः सलोकतामाप्नोति। य एव
वेदः। वायोर्वा एतानि नामधेयानि। वायोरेव सार्य्यस्यः सलोकतामाप्नोति। य एव

॥ अमृतोऽस्य पादयोनिः । अधो गतोऽस्य शयनोनिः । तपसः
प्रतिष्ठा ॥ तपो दमनः । विश्वं यक्षं विश्वं विश्वं विश्वं विश्वं ॥ विश्वस्य भर्ता

॥ :ॐ: नमः ॥

॥ ४ ॥ : R A M N : K R : M R K कृपाकराजुतिपुत्राय नमः ॥ पु. ३ ॥

[४४]

[illegible]

विश्वस्य जनयित्वा । तं त्वोपदधे कामदधेमक्षितम् । प्रजापालित्वा सादयति । तया
देवतयाऽङ्गिरस्वर्द्धवा सौद॥१॥

तपोऽसि लोकं क्षितम् । तेजसः प्रतिष्ठा । त्वयोदमन्तः । विश्वं यक्षं विश्वं भूतं
विश्वं सृजितम् । विश्वस्य भूतं विश्वस्य जनयति । तत्त्वोपदधे कामदधेमक्षितम् ।
प्रजापालित्वा सादयति । तया देवतयाऽङ्गिरस्वर्द्धवा सौद॥२॥

तेजोऽसि तपसि क्षितम् । समृद्धस्य प्रतिष्ठा । त्वयोदमन्तः । विश्वं यक्षं विश्वं भूतं
विश्वं सृजितम् । विश्वस्य भूतं विश्वस्य जनयति । तत्त्वोपदधे कामदधेमक्षितम् ।
प्रजापालित्वा सादयति । तया देवतयाऽङ्गिरस्वर्द्धवा सौद॥३॥

समृद्धोऽसि तेजसि क्षितः । अपां प्रतिष्ठा । त्वयोदमन्तः । विश्वं यक्षं विश्वं भूतं
विश्वं सृजितम् । विश्वस्य भूतं विश्वस्य जनयित्वा । तं त्वोपदधे कामदधेमक्षितम् ।
प्रजापालित्वा सादयति । तया देवतयाऽङ्गिरस्वर्द्धवा सौद॥४॥

आपः स्य समृद्धं क्षितः । पृथिव्याः प्रतिष्ठा यथामयि । इदमन्तः । विश्वं यक्षं विश्वं

मृतं विश्वं स्मृतम्। विश्वस्य मर्त्यो विश्वस्य जनयिष्यः। ता व उपादये कामदयेषु
अक्षिताः। प्रजापतिस्त्वा सादयति। तथा देवतायाऽङ्गिरस्वर्द्धवा सीद॥५॥

पृथिव्यस्यपि क्षिता। अग्नेः प्रतिष्ठा। त्वयोदमन्तः। विश्वं युष्मं विश्वं मृतं विश्वं
स्मृतम्। विश्वस्य मर्त्यो विश्वस्य जनयिष्यो। तां त्वोपादये कामदयेषु मर्त्यामाक्षिताम्।
प्रजापतिस्त्वा सादयति। तथा देवतायाऽङ्गिरस्वर्द्धवा सीद॥६॥

अग्निर्दक्षमस्यग्नौ क्षितम्। वायोः प्रतिष्ठा। त्वयोदमन्तः। विश्वं युष्मं विश्वं मृतं
विश्वं स्मृतम्। विश्वस्य मर्त्यो विश्वस्य जनयिष्यो। त्वोपादये कामदयेषु मर्त्यामाक्षिताम्।
प्रजापतिस्त्वा सादयति। तथा देवतायाऽङ्गिरस्वर्द्धवा सीद॥७॥

वायुरेस्यन्तिरेक्षे श्वेतः। दिवः प्रतिष्ठा। त्वयोदमेन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुमूर्तम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदधेमक्षितम्।
प्रजापतिस्त्वा सादयति। तथा देवतयाऽङ्गिरस्त्वर्द्धवा सीद॥९॥

द्यौरसि वायौ श्वेतः। आदित्यस्य प्रतिष्ठा। त्वयोदमेन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुमूर्तम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदधेमक्षितम्।
प्रजापतिस्त्वा सादयति। तथा देवतयाऽङ्गिरस्त्वर्द्धवा सीद॥१०॥

आदित्याऽसि दिवि श्वेतः। चन्द्रमसः प्रतिष्ठा। त्वयोदमेन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुमूर्तम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदधेमक्षितम्।
प्रजापतिस्त्वा सादयति। तथा देवतयाऽङ्गिरस्त्वर्द्धवा सीद॥११॥

चन्द्रमा अस्यादित्ये श्वेतः। नक्षत्राणां प्रतिष्ठा। त्वयोदमेन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुमूर्तम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे

कामदयमक्षिणम्। प्रजापतिस्त्वा सादयति। तथा देवतयाऽङ्गिरस्त्वर्द्ध्वा ॥१२॥

नक्षत्राणि स्य चन्द्रमसि श्वेताः। संवत्सरस्य प्रतिष्ठा यज्मास्यैः। इदमन्तः। विश्वं

युष्मं विश्वं भूतं विश्वं। सूर्यमग्नौ विश्वस्य मनसि विश्वस्य जनायैताः। तानि व उपादय कामदयमक्षिणम्। प्रजापतिस्त्वा सादयति। तथा देवतयाऽङ्गिरस्त्वर्द्ध्वा

सौद ॥१३॥

संवत्सरस्येति नक्षत्रेषु श्वेताः। ऋतूनां प्रतिष्ठा। त्वयोदमन्तः। विश्वं युष्मं विश्वं भूतं विश्वं। सूर्यमग्नौ विश्वस्य मनसि विश्वस्य जनायैताः। तं त्वोपादय कामदयमक्षिणम्। प्रजापतिस्त्वा सादयति। तथा देवतयाऽङ्गिरस्त्वर्द्ध्वा सौद ॥१४॥

ऋतवः स्य संवत्सरे श्वेताः। मासानां प्रतिष्ठा यज्मास्यैः। इदमन्तः। विश्वं युष्मं विश्वं भूतं विश्वं। सूर्यमग्नौ विश्वस्य मनसि विश्वस्य जनायैताः। तान व उपादय कामदयमक्षिणम्। प्रजापतिस्त्वा सादयति। तथा देवतयाऽङ्गिरस्त्वर्द्ध्वा सौद ॥१५॥

पू०मोमस्यहका०मावास्या॥ अत्रोदाः स्वा०वेदयो युष्मासि॥ इदमेतः॥ विश्वं
सीद॥ १८॥

अहोरात्रे स्वा०धुमासर्वं शिजेत॥ भूतस्य प्रतिष्ठे भवस्य प्रतिष्ठे॥ युवयोऽिदमेतः॥
विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं॥ सुमनसो॥ विश्वस्य मनसो॥ विश्वस्य जनयितारः॥ ते
वामपदयु कामदेयानक्षितान॥ प्रजापतिस्त्वा सादयति॥ तथा देवतयाऽङ्गिरस्वर्द्धवा
सीद॥ १९॥

अधुमासाः स्व मासं शिजेतः॥ अहोरात्रयोः प्रतिष्ठे युष्मासि॥ इदमेतः॥ विश्वं
यक्षं विश्वं भूतं विश्वं॥ सुमनसो॥ विश्वस्य मनसो॥ विश्वस्य जनयितारः॥ तान् व
उपदयु कामदेयानक्षितान॥ प्रजापतिस्त्वा सादयति॥ तथा देवतयाऽङ्गिरस्वर्द्धवा
सीद॥ २०॥

यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सृजामां विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिष्यः । तां व
उपदधे कामदध्या अक्षिताः । प्रजापालिस्त्वा सादयति । तथा देवतायाऽङ्गिरस्वर्द्धवा

सौद॥११॥

राङ्गिषि ब्रह्मणि श्विरसृजपत्नी धनुषी । विश्वं भूतमभ्युपगतां । लघोदमेन्तः ।
विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सृजामां विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिषी । तां
लपदधे कामदध्यामक्षितामां प्रजापालिस्त्वा सादयति । तथा देवतायाऽङ्गिरस्वर्द्धवा

सौद॥१०॥

आजोऽसि सद्योऽसि । बलमसि आजोऽसि । देवानां धामामृतमां
अमृत्युस्त्वपोजाः । लघोदमेन्तः । विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सृजामां
विश्वस्य भर्ता विश्वस्य जनयिषी । तां लपदधे कामदध्यामक्षितामां प्रजापालिस्त्वा
सादयति । तथा देवतायाऽङ्गिरस्वर्द्धवा सौद॥९॥

लभ्यते केदो अस्मिन् महे दिवः । त्वं शय्यो माकं पृष्ठं दृष्ट्वा । त्वं

वातैरुपेक्ष्योपसि शङ्क्यः । त्वं पूर्वा विपुलः पान्ति न नाना । देवा देवेषु अयम् । त्वं
प्रथमा द्वितीयेषु अयम् । तृतीयान्नृपिषु अयम् । तृतीयान्नृपिषु अयम् । त्वं
चतुर्थः पञ्चमेषु अयम् । षष्ठः पञ्चमेषु अयम् । ॥ १२ ॥

षष्ठाः सप्तमेषु अयम् । सप्तमा अष्टमेषु अयम् । अष्टमा नवमेषु अयम् । नवमा
दशमेषु अयम् । दशमा एकविंशमेषु अयम् । एकविंशमेषु अयम् । द्विंशमेषु
अयम् । त्रिंशमेषु अयम् । चतुर्विंशमेषु अयम् । ॥ १३ ॥

पञ्चदशः सप्तदशेषु अयम् । सप्तदशमेषु अयम् । अष्टदशमेषु अयम् । अष्टदशमेषु
अयम् । नवदशमेषु अयम् । दशदशमेषु अयम् । एकविंशमेषु अयम् । एकविंशमेषु
अयम् । द्विंशमेषु अयम् । त्रिंशमेषु अयम् । चतुर्विंशमेषु अयम् । ॥ १४ ॥

पतया रयौणामे। अर्मुवः स्वः स्वाहो॥२३॥

विश्वे देवा भुवनस्य गोपाः। ते सर्वे सङ्कल्पः। इदं मे पावता वचः। वयं स्याम
विराडौ। सखाडौ स्वराडौ। अन्विः शोचिः। तपो ह्यो माः। अग्निः सोमो बृहस्पतिः।
अथाविष्णुं सजोषमा। इमा वधन् वं निरः। द्युभैवर्जिरेराजामे। राडौ

[२]

रयौणामे। अर्मुवः स्वः स्वाहो॥२५॥

उत्तरसत्त्वानः। यत्काम इदं ज्योतिर्मा। तन्मे समुप्यतामे। वयं स्याम पतया
शेषं अयम्मा। देवा निजरेकादशा निजययति० शः। उत्तरे भवत। उत्तरवर्णाने
पुंक्ति० शेषं अयम्मा। पुंक्ति० शेषं इति० शेषं अयम्मा। इति० शेषं अयम्मा।
अष्टावि० शेषं पुंक्ति० शेषं अयम्मा। पुंक्ति० शेषं अयम्मा। पुंक्ति० शेषं अयम्मा।
पुंक्ति० शेषः समवि० शेषं अयम्मा। समवि० शेषं अयम्मा। अष्टावि० शेषं अयम्मा।

पुंक्ति० शेषं अयम्मा॥२४॥

[३]

अथपरेऽवस्य नो देहि। अन्मोवस्य श्रुतिषां। प्र प्रदत्तात् तारिषः। ऊर्जं नो
 धिहि द्विपदे चगिषदे। अथै पृथिवीपते। सोमं वीर्यां पते। त्वष्टः सप्तमयां पते।
 विष्णवाशानां पते। मित्रं सत्यानां पते। वरुण धर्मणां पते॥२७॥

मरुतो गणानां पतयः। रुद्रं पशूनां पते। इन्द्रोऽजसां पते। बृहस्पते ब्रह्मणस्पते।
 आ रुचा रोचिरेऽहं स्वयमां रुचा रुचये रोचमानः। अतोऽन्यादः स्वयमरेहं। तस्मिन्
 योनौ प्रजानौ प्रजायेय। वयं स्याम पतयो रयीणाम्। मूर्ध्नि वः स्वर्गः॥२८॥

[४]

सप्त ते अथ सप्तमयः सप्त जिह्वाः। सप्तरेवयः सप्त धाम प्रियाणि। सप्त होत्रा
 अन्विष्टानां। सप्त योनीर्यपुणस्वा धृतानां। प्राचीं दिक्। अग्निर्देवता। अग्निः स
 दिशां देवं देवतानामृच्छति। यो मोतस्य दिशाऽग्निमदासति। दक्षिणा दिक्। इन्द्रो
 देवता॥२९॥

इन्द्रं स विद्यां देवं देवतानामृच्छति। यो मृतस्यै विद्यांऽभिदासति। प्रतीची
 तिके। सोमो देवता। सोमः स विद्यां देवं देवतानामृच्छति। यो मृतस्यै
 विद्यांऽभिदासति। उदीची तिके। मित्रावरुणौ देवता। मित्रावरुणौ स विद्यां देवौ
 देवतानामृच्छति। यो मृतस्यै विद्यांऽभिदासति॥३०॥

ऊर्वा तिके। बृहस्पतिर्देवता। बृहस्पतिः स विद्यां देवं देवतानामृच्छति।
 यो मृतस्यै विद्यांऽभिदासति। इयं तिके। अदितिर्देवता। अदितिः स विद्यां
 देवौ देवतानामृच्छति। यो मृतस्यै विद्यांऽभिदासति। पुरुषो तिके। पुरुषो मे
 कामाश्चममृषति॥३१॥

अस्यो जायति। प्राण। अस्यो वह्निर आकन्दयितरयान। अस्यो वह्निः
 उषसमृषममृषीय। अदेमसो ज्योतिरमृषीय। अदेमसोऽप्योऽमृषीय। वयं स्याम
 पतयो रयौणाम्। अमृषिः स्वः स्वाहा॥३२॥

यत्तेऽचितं यद् विव तं अथ। यत् ऊनं यद् तेऽतिरिक्तम्। आदित्यास्तदङ्गिरसश्चि-
 त्विषं ते देवाश्चित्तमापूरयन्। चितश्चाप्तिं सञ्चितश्चास्यते। एतावाङ्श्चाप्तिं
 मयाङ्श्चास्यते। लोकं पूर्णं त्विदं पूर्णम्। अथां सीद शिवा त्वम्। इन्द्रोऽग्री त्वा
 षडैत्यतिः। अस्मिन् योनावसीषदन्॥३३॥

तथा देवतयाऽङ्गिरस्त्वर्द्धवा सीद। ता अस्य सृददोदसः। सोमः श्रौणान्ति
 पृक्षयः। जम् देवानां विषाः। विष्वा रोचने दिवः। तथा देवतयाऽङ्गिरस्त्वर्द्धवा
 सीद। अथ देवा इदोऽवद। ज्ञानो वृत्तवरोदिव। आसि होता न इदुः।
 अगन्म महो मनसा यविष्ठम्॥३४॥

यो दीदय सान्धे स्वे दुरो। चित्रमानं रोदसा अनकवः। स्वादितं विशतः
 प्रत्यक्षम्। मयाकारं विदथस्य प्रसाधनम्। अथः होता पतिर्मानं मतिमा
 त्वामन्स्य हविषः समानमि। त्वां महो वृणते नरो नान्यं त्वत्। मन्यन्त्वत्वा
 त्रिधांमहि। मन्यन्त्वमिधांमहि। अथ मन्यन्त्वदङ्गिरः॥३५॥

दिवो स त्रिषः पार्ति नक्तम् ॥ ३३ ॥

देवान्देवायते यज्ञा अभिर्यद्वि वाजिनं विष्टा ददति विष्टवरेषणिः। अग्रे राये स्वार्ज्वम्। स प्रीति याति वारुम्। इष ईं स्तोत्रम् आनर। पूर्वा दिवि पूर्वा अभिः पूर्वा विष्टा विष्टा आष्याराविष्टा। वैश्वानरः सहेसा पूर्वा अभिः। स नो

पृष्टः ॥ ३७ ॥

अयं वाव यः पवते। सौष्टिनाचिकेतः। स यत्पाङ् पवते। नदस्य विष्टः। अयं यद्विष्टा। स दक्षिणः पृष्टः। अयं यत्पत्न्यक। नत्पृष्टम्। यद्वद्वद्वद्वः। स उत्तरः

अयं यष्टसंवति। नदस्य समञ्चनं च प्रसारणं च। अयो समदेवास्य सा। स० ह वा अस्मै स कामः पृष्टते। यत्कामो यजते। यौष्टिं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेव वेद। यो ह वा अग्निनाचिकेतस्याऽऽयतनं पतिष्टा वेद। आयतनवान्भवति।

वाच्यति पतिष्टाम् ॥ ३८ ॥

[३]

हिरण्यं वा अश्वनाचिकेतस्याऽऽयतनं प्रतिष्ठा। य एवं वेद। आपतनवान्भवति।
गच्छति प्रतिष्ठाम्। यो ह वा अश्वनाचिकेतस्य शरीरं वेद। सशरीर एव स्वर्ग
लोको भवति। हिरण्यं वा अश्वनाचिकेतस्य शरीरम्। य एवं वेद। सशरीर एव स्वर्ग
लोको भवति। अथो यथा केचन उक्तं मोक्षार्त्ता॥३९॥

एवमेव स तेजसा यथासा। अस्मिंश्च लोकैर्मन्त्रिभ्यश्च भवति। उरवो ह
वै नामते लोकाः। योऽवरेणाऽऽदित्यम्। अथ हैते वरीयांसो लोकाः। य
परैणाऽऽदित्यम्। अन्तवन्तः ह वा एष क्षयं लोकं जयति। योऽवरेणाऽऽदित्यम्।
अथ हैषोऽन्तमपरमक्षयं लोकं जयति। यः परैणाऽऽदित्यम्॥४०॥

अन्तः ह वा अपारमक्षयं लोकं जयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिन्ते। य उ
चैन्मेव वेद। अथो यथा रथं लिङ्मक्षसी पर्यवर्तमाने प्रत्यपूषते। एवमहोरात्रे
प्रत्यपूषते। नास्याहोरात्रे लोकमाप्नुतः। योऽग्निं नाचिकेतं चिन्ते। य उ चैन्मेव
वेद॥४१॥

[७]

उशान् ह वै वाजश्रवसः सर्वदेसं ददौ । तस्य ह नचिकेतो नाम पुत्र आसि ।
तॄ ह कृमोरः सन्तमो दक्षिणाम् नीयमानाम् श्रद्धाऽऽविब्रवश । स हौवाच ।
तव कस्मै मां दास्यस्यसि । द्वितीयं त्वीयम् । तॄ ह परीत उवाच । मूलवै त्वा
ददामि । तॄ ह स्माल्यतं वागभिब्रुवति ॥ ४२ ॥

गौतम कृमोरमिति । स हौवाच । परे ह मूलान् हन । मूलवै वै त्वाऽदामिति ।
तं वै प्रवसन् गन्तासीति हौवाच । तस्य स्म तिस्रो रात्रोरनाश्वान् ह वै वसतान् ।
स यदि त्वा पृच्छते । कृमोरं कति रात्रोरवाश्वमिति । तिस्र इति प्रतिब्रूतान् । किं
प्रथमा॑ रात्रिमाश्व इति ॥ ४३ ॥

प्रजां त इति । किं द्वितीयमिति । पशूँस्ते इति । किं तृतीयमिति । सार्धकृत्यां
त इति । तं वै प्रवसन् जगाम । तस्य ह तिस्रो रात्रोरनाश्वान् ह उवाच । तमागन्त्य
पपच्छ । कृमोरं कति रात्रोरवाश्वमिति । तिस्र इति प्रत्युवाच ॥ ४४ ॥

किं प्रथमाः गार्जमाशा इति। प्रजां ते इति। किं द्वितीयाभिनि। पर्वाः स्त
इति। किं तृतीयाभिनि। सार्धकृत्यां ते इति। नमस्ते अस्य भगव इति होवाच।
वरं वर्णाभिनि। पितरमेव जीवधयान्ति। द्वितीयं वर्णाभिनि॥४५॥

इष्टापूर्तयोर्मण्डितं षड्विंशतिं होवाच। तस्मै हौतमग्निं नाचिकेनर्मुवाच। ततो
वै तस्युष्टापूर्ते ना ऋषये। नास्युष्टापूर्ते ऋषये। यौऽग्निं नाचिकेनं चिन्ते। य उ
वैनमेव वेदं। तृतीयं वर्णाभिनि। पुनर्मन्यामऽपचिन्ति षड्विंशतिं होवाच। तस्मै हौतमग्निं
नाचिकेनर्मुवाच। ततो वै सोऽप पुनर्मन्यमजयते॥४६॥

अप पुनर्मन्यं जयति। यौऽग्निं नाचिकेनं चिन्ते। य उ चैनमेव वेदं। प्रजापतिर्वै
प्रजाकामस्तपोऽनयत। स द्विरप्यमर्दास्यत। तदग्नौ प्रास्यत। तदस्मै नाच्छदयत।
तद्वितीयं प्रास्यत। तदस्मै नैवाच्छदयत। तत्तृतीयं प्रास्यत॥४७॥

तदस्मै नैवाच्छदयत। तदाग्नमेव द्वेदय्युग्मा वैश्वानरे प्रास्यत। तदस्मा
अच्छदयत। तस्माद्विरप्यं कनिष्ठं धनानाम्। भृञ्जितियतमम्। द्वेदय्यजः॥४८॥

स वै तमेव नाविन्दत। यस्मै तां दक्षिणामनूयत। तां स्वायैव हस्ताय दक्षिणायानयत। तां प्रत्युद्धेत॥४८॥

दक्षाय त्वा दक्षिणां प्रतिगृह्णामीति। सोऽदक्षते दक्षिणां प्रतिगृह्ण। दक्षते ह वै दक्षिणां प्रतिगृह्ण। य एवं वेद। एवं स्म वै तद्विद्धाँसो वाजश्रवसा ह वै दक्षिणां प्रतिगृह्ण। तैऽदक्षन्त दक्षिणां प्रतिगृह्ण। दक्षते ह वै दक्षिणां प्रतिगृह्ण। य एवं वेद। य ह्यस्य धीमानिति॥४९॥

त० हैतमके पशुबन्ध एवोत्तरवेद्यां चिन्वते। उत्तरवेदिसंमित एवाँयिरिति वदन्तः। तत्र तथा कुर्यात्। एतमग्निं कामेन व्यधयेत्। स एनं कामेन व्यह्णः। कामेन व्यधयेत्। सोम्य वावैनमव्यरे चिन्वीत। यत्र वा भूमिष्ठा आर्हन्त्या ह्येयन्ते। एतमग्निं कामेन समधयेत्। स एनं कामेन समह्णः॥५०॥

कामेन समर्थयति। अथ हैनं पुरुरवयः। उत्तरवेद्यामेव सञ्चिद्यमचिन्वत। ततो वै तेलविन्दन्त प्रजाम्। अमि स्वर्गं लोकमजयम्। विन्दत एव प्रजाम्। अमि स्वर्गं लोकं जयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिन्ते। य उ चैनमेव वेद। अथ हैनं वायुरेभृद्विक्रमः॥५१॥

यथान्यसमेवोपदधे। ततो वै स एतमभृदिमार्धो। यामिदं वायुरेभृद्वः। योऽग्निं नाचिकेतं चिन्ते। य उ चैनमेव वेद। अथ हैनं गोबली वाष्पः पशुकामः। पाङ्गमेव चिको। पञ्च पुरस्तात्॥५२॥

पञ्च दक्षिणातः। पञ्च पश्चात्। पञ्चोत्तरतः। एकां मय्यौ। ततो वै स सहस्रं पशूनाधारो। य सहस्रं पशूनाधारो। योऽग्निं नाचिकेतं चिन्ते। य उ चैनमेव वेद। अथ हैनं प्रजापतिर्यजुष्वाकामो यशस्वकामः प्रजननकामः। विवर्तमेव चिको॥५३॥

सप्त पुरस्तात्। तिस्रो दक्षिणातः। सप्त पश्चात्। तिस्र उत्तरतः। एकां मय्यौ। ततो वै स यशो ज्यैष्ठ्यमाधारो। एतां प्रजातिं प्रजायत। यामिदं प्रजाः प्रजायन्ते।

त्रिवृद्धं त्र्यष्टमम्। माता पितृ पुत्रः॥५४॥

त्रिवृत्पुत्रजननम्। उपस्थो योनिर्मध्यमा। पृथगो त्र्यष्टममाप्नोति। पुत्रं प्रजातिं
प्रजायते। यामिदं प्रजाः प्रजायन्ते। योऽग्निं नाचिकेतं चिन्तते। य उ चैवममेव वेद। स
अथ हेनमिन्द्रो त्र्यष्टमकामः। ऊर्ध्वं एवोपदधे। ततो वै स त्र्यष्टममाच्छते॥५५॥
त्र्यष्टमं गच्छति। योऽग्निं नाचिकेतं चिन्तते। य उ चैवममेव वेद। स
हेनमममावाहित्यः स्वर्गकामः। प्रार्थारोवोपदधे। ततो वै सोऽग्निं स्वर्गं लोकमजयते। स
अग्निं स्वर्गं लोकं जयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिन्तते। य उ चैवममेव वेद। स

यदोच्छते॥५६॥

तेजस्वी यशस्वी ब्रह्मवर्चसी स्यामिति। प्राङ्गदोर्गोविष्वयादृश्मन्ते। येयं
तेजस्वी यशस्वी ब्रह्मवर्चसेनति। तेजसा यशसा ब्रह्मवर्चसेनति। तेजस्व्येव
यशस्वी ब्रह्मवर्चसी भवति। अथ यदोच्छते। मयिष्ठं मे श्रद्धयान्ते। मयिष्ठो
दक्षिणा नयेयुमिति। दक्षिणासु नोयमानासु प्राच्यहो प्राच्यहोति प्राचीं यजामा

वेत्ताऽऽज्यस्य स्वाहेति स्रुवणापहत्याऽऽहवनीये चर्हयाने॥५७॥

भूयिष्ठमेवाम्मे श्रद्धयते। भूयिष्ठा दक्षिणा नयन्ति। पुरीषमुपयाय।
 चितिकैतान्मन्त्रमुपयाय। अग्निं प्रणीयापसमाधाय। चतस्रं पुन आर्हतीर्जहोति।
 त्वमग्ने कुरु इति शतकद्रुपस्य रूपम्। अथाविष्णु इति वसोधायाः। अथपुन
 इत्यथहोमः। सोम ते अग्ने सोमधः सोम जिह्वा इति विश्वधाः॥५८॥

[१]—
 यां प्रथमानिषडकामुपदधाति। इमं तथा लोकमभिजयति। अथो या अस्मिन्नैक
 देवताः। तासां सार्यज्यः सलोकतामाप्नोति। यां द्वितीयामुपदधाति।
 अन्तरिक्षलोकं तथाऽभिजयति। अथो या अन्तरिक्षलोक
 तासां सार्यज्यः सलोकतामाप्नोति। यां तृतीयामुपदधाति। अमं तथा
 लोकमभिजयति॥५९॥

अथो या अमृषिन्नैक देवताः। तासां सार्यज्यः सलोकतामाप्नोति। अथो

या अमूर्तिरा अष्टादश। य एवाम्नी उरवश्च वरीयारसश्च लोकाः। तानेव
 तान्मूर्तिमजयति॥ कामचारो ह वै वा अस्योर्कषं च वरीयःसु च लोकेषु भवति।
 योऽग्निं नाचिकेतं चिन्तते। य उ चैवममेव वेद। संवत्सरो वा अभिनाचिकेतः।
 तस्य वसन्तः शिरः॥६०॥

श्रीष्मो दक्षिणः पक्षः। वरषा उत्तरः। शरत्पृष्ठम्। मासाः कर्मकाराः। अहोरात्रे
 शतकदीयम्। पर्जन्यो वसोधागा। यथा वै पर्जन्यः सर्व्वेष्ट वृक्षा प्रजाभ्यः
 सर्व्वान्कामान्भूमिर्पूरयति। एवमेव स तस्य सर्व्वान्कामान्भूमिर्पूरयति। योऽग्निं
 नाचिकेतं चिन्तते॥६१॥

य उ चैवममेव वेद। संवत्सरो वा अभिनाचिकेतः। तस्य वसन्तः शिरः। श्रीष्मो
 दक्षिणः पक्षः। वरषाः पृष्ठम्। शरद्वृत्तः पक्षः। हेमन्तो मध्यम्। पूर्व्वपक्षाश्चित्रयः।
 अपरपक्षाः पूरीषम्। अहोरात्राणीष्टकाः। एष वाव सोऽग्निरेभिर्मयः पुनर्वावः।
 अभिर्मयो ह वै पुनर्वावो भूत्वा। स्वर्गं लोकमिति। आदित्यस्य सार्य्यम्। योऽग्निं

देवेभ्यो वै स्वर्गा लोकस्त्रियोगवत् । तं प्रजापतिमर्षवत् ।
 स्वर्गो वै नो लोकस्त्रियोगः । तं यदाकरोमिहोच्छ्रितम् ॥१॥

देवः । पूर्वं देवा अपरेण प्रजापानौ । इत्यवदुः स्विष्टम् ॥१॥
 त्रिराजाम् । यज्ञो यथायुषं यज्ञः । आपो मदा आदित्ययानि । ऐश्वर्यं भवति यो
 नोऽद्यान्मतिरन्विदन्मते त्वम् । कामो भूतस्य कामस्तदयो । ब्रह्म जज्ञानं प्रिया
 ऐश्वर्यं वा अङ्गिरस्तमोऽयम् । तं काममयो । आशानां वा विश्वा आशाः । अर्जु
 ॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

॥ इति कथयार्जुनोदीयतृतीय काठके द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः ॥२॥

नाचिकेतं चित्रम् । य उ चैवमेव वेदम् ॥३॥

तं यशस्कृण्विनाशविन्दत। तमिहिनिरवच्छिनोत्।
तदिहिनमिहिवम। एदयो ह वै नाम। ता इदय इत्याचक्षते परोक्षेण।
परोक्षप्रिया इव हि देवाः॥२॥

तमाशांश्छवीत। प्रजापत आशया वै श्राम्यसि। अहम् वा आशांश्चिन्मि। मां
नृ यजस्व। अथ ते संत्यः सत्याऽऽशां मविष्यति। अर्नृ स्वर्गं लोकं वेधस्यसीति।
स एतममथय कामाय पुरोडाशमष्टाकपात्रं निरवपत। आशायै चक्रम। अर्नृमन्य
नृ यजस्व। अथ ते संत्यः कामो मविष्यति। अर्नृ स्वर्गं लोकं वेधस्यसीति।
तं कामोऽश्छवीत। प्रजापते कामेन वै श्राम्यसि। अहम् वै कामोऽश्चिन्मि। मां
स्वाहो प्रजापतये स्वाहो॥ स्वर्गाय लोकाय स्वाहोऽमथ स्वाहोऽमथ स्वाहो॥३॥
उ चैनदेव वेद। सोऽत्र वृहोति। अमथय कामाय स्वाहोऽमथय स्वाहो॥ अर्नृमन्य
वा अस्याऽऽशां मवति। अर्नृ स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य
चक्रम। ततो वै तस्य संत्याऽऽशांश्चिन्मवत। अर्नृ स्वर्गं लोकमविन्दत। संत्या ह
स एतममथय कामाय पुरोडाशमष्टाकपात्रं निरवपत। आशायै चक्रम। अर्नृमन्य
नृ यजस्व। अथ ते संत्याऽऽशां मविष्यति। अर्नृ स्वर्गं लोकं वेधस्यसीति।
तमाशांश्छवीत। प्रजापत आशया वै श्राम्यसि। अहम् वा आशांश्चिन्मि। मां

चैतदेव वेदं। सोऽत्र वर्तते। अथ ते सत्या यज्ञो भविष्यति। अर्जु स्वर्गं लोकं वेदस्यसीति। स
 तं यज्ञोऽब्रवीत्। प्रजापते यज्ञेन वै श्राम्यसि। अहम् वै यज्ञोऽसिम्। मां नृ
 स्वाहो॥ प्रजापतये स्वाहो॥ स्वर्गाय लोकाय स्वाहोऽयम्। त्विष्टक्रे स्वाहेति॥५॥
 चैतदेव वेदं। सोऽत्र वर्तते। अथ ते सत्या यज्ञो भविष्यति। अर्जु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ
 त्वा ततो वै तस्य ब्रह्मणवान् यज्ञोऽभवत्। अर्जु स्वर्गं लोकमविन्दत्। ब्रह्मणवान् ह वा
 एतमथ्ये कामाय पुरोडाशमष्टाकपात्रं निरवपत्। ब्रह्मणे चक्रम। अर्जुमन्ये चक्रम।
 यजस्व। अथ ते ब्रह्मणवान् यज्ञो भविष्यति। अर्जु स्वर्गं लोकं वेदस्यसीति। स
 तं ब्रह्मोऽब्रवीत्। प्रजापते ब्रह्मणा वै श्राम्यसि। अहम् वै ब्रह्मोऽसिम्। मां नृ
 स्वाहो॥ प्रजापतये स्वाहो॥ स्वर्गाय लोकाय स्वाहोऽयम्। त्विष्टक्रे स्वाहेति॥४॥
 चैतदेव वेदं। सोऽत्र वर्तते। अथ ते सत्या यज्ञो भविष्यति। अर्जु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य
 वा अस्य कामो भवति। अर्जु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य
 चक्रम। ततो वै तस्य सत्या यज्ञो भविष्यति। अर्जु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्या ह

एतमभ्यये कामाय पुरोडाशमष्टाकपाठं निरवपत्ते। यज्ञाय चक्रम। अर्जुमन्यै चक्रम। ततो वै तस्य संन्या यज्ञोऽभवत्। अर्जुं स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं यज्ञो भवति। अर्जुं स्वर्गं लोकं विन्दति। अमभ्यये कामाय स्वाहा यज्ञाय स्वाहा। अर्जुमन्यै स्वाहा वेद। सोऽत्र जहोति। अमभ्यये कामाय स्वाहा यज्ञाय स्वाहा। अर्जुमन्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽयम् स्विष्टकृते स्वाहेति॥६॥

तमापांऽष्टिवन्। प्रजापतेऽप्यु वै सर्वे कामाः श्रिताः। वयम् वा आपः स्मः। अस्माद्य यज्ञस्व। अयं त्वयि सर्वे कामाः श्रियन्ते। अर्जुं स्वर्गं लोकं वेदस्यसीति। स एतमभ्यये कामाय पुरोडाशमष्टाकपाठं निरवपत्ते। अष्टाश्वकम्। अर्जुमन्यै चक्रम। ततो वै तस्मिन्सर्वे कामा अश्रयन्त। अर्जुं स्वर्गं लोकं विन्दति। सर्वे ह वा अस्मिन्कामाः श्रयन्ते। अर्जुं स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जहोति। अमभ्यये कामाय स्वाहाऽयम् स्विष्टकृते स्वाहेति॥७॥

तमधिर्वालिमानब्रवीत्। प्रजापतेऽयम् वै बलिमते सर्वाणि भूतानि बलिः

हेरति। अहम् वा अधिर्वालिमानस्मि। मां नृ यजस्व। अथ ते सर्वाणि भूतानि
बलिः हेरिष्यन्ति। अर्जु स्वर्गं लोकं वेद्व्यसीति। स एतममयं कामाय
पुरोडाशमष्टाकपात्रं निरवपत्। अयम् बलिमते वक्रम्। अर्जुमन्यु वक्रम्। ततो वै

तस्मै सर्वाणि भूतानि बलिमहेरतम्। अर्जु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सर्वाणि ह वा
अस्मै भूतानि बलिः हेरन्ति। अर्जु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते।
य उ वैनदेव वेदं। सोऽत्र जुहोति। अयम् कामाय स्वाहोऽयम् बलिमते स्वाहो॥
अर्जुमन्यु स्वाहो॥ प्रजापतये स्वाहो॥ स्वर्गाय लोकाय स्वाहोऽयम् निरवहेकते

स्वाहेति॥८॥

तमर्जुवित्तिरब्रवीत्। प्रजापते स्वर्गं वै लोकमर्जुवित्तिरब्रवीत्। अहम् वा
अर्जुवित्तिरस्मि। मां नृ यजस्व। अथ ते सत्यार्जुवित्तिरविष्यति। अर्जु स्वर्गं
लोकं वेद्व्यसीति। स एतममयं कामाय पुरोडाशमष्टाकपात्रं निरवपत्।

संप्रदायार्थदामरातीः। येनैव विश्वं पारिमर्तं यदस्ति। प्रथमेनैव देवः हविषा
विधेम। स्वयम्भुवैष्टं परमं तपो यतः स एव पुत्रः स पिता स माता। तपो
है यक्षः प्रथमः सन्धर्मा। श्रद्धया देवो देवत्वमश्नोते। श्रद्धा प्रतिष्ठा लोकस्य
देवो॥११॥

सा नो र्षिषाणां यज्ञमागाते। कामवशमात्मनं दृढेना। श्रद्धा देवो प्रथमजा
ऋतस्य। विश्वस्य भर्ता जगतः प्रतिष्ठा। ताः श्रद्धाः हविषा यजामहे। सा
नो लोकममृतं दधाति। इक्षाना देवो भुवनस्याधिपती। आगाधस्यः हविरेदं
र्षिषाणाम्। यस्माद्देवा जज्ञिरे भुवनं च विश्वं। तस्मै विधेम हविषा धृतम्॥१२॥

यथा देवैः सधुमादं मदेम। यस्य प्रतिष्ठोर्वन्तरिक्षम्। यस्माद्देवा जज्ञिरे भुवनं
च सर्वं। तज्जस्यमवर्द्धं यज्ञं न आगाते। ब्रह्माऽऽर्हतीकपमोदमानम्। मनसो वशो
सर्वमिदं कर्मव। नान्यस्य मनो वशमन्विधाय। भूषा हि देवः सदैमः सदैवाम्।
स नो र्षिषाण उषं यज्ञमागाते। आर्कंतीनामधिपतिं चेतसा च॥१३॥

स्विष्टम् ॥१४॥

सङ्कल्पयति देवं विपश्चिम् । मनो राजानमिह वधयन्तः । उपह्वेय
 समूहो स्यात् । वरुणं पवित्रं विवतं पुराणम् । येन पूजस्वयति दुष्कृतानि । तेन
 पवित्रेण शङ्कनं पूजः । अति पाप्मानमयति नरम् । लोकस्य हारमन्त्रिमन्त्रिवम् ।
 ज्योतिष्मद्भ्रातृमानं महेस्वरम् । अमृतस्य धारां ब्रह्मा द्रोहमानम् । वरुणं नो लोक
 सृष्टीनां दधातुम् । अग्निमूर्ध्ना भुवः । अर्धं नोऽद्यानमतिरिचदन्मते नमः । इत्येवाहः ॥

[३]

देवेभ्यो वै स्वर्गो लोकस्त्रियोगवत् । ते प्रजापतिमर्षवन् । प्रजापते
 स्वर्गो वै नो लोकस्त्रियोगवत् । तमन्विच्छति । तं यज्ञकर्मिणमन्विच्छत ।
 तं यज्ञकर्मिणमन्विच्छत । तमन्विच्छत । तमन्विच्छत । तमन्विच्छत । तमन्विच्छत ।
 तदिष्टीनामिहैवम् । पृथ्व्यां ह वै नाम । ता इष्टय इत्याचक्षते परोक्षेण ।
 परोक्षेण ह वै देवाः ॥१५॥

तं तपोऽब्रवीत् । प्रजापते तपसा वै श्राम्यसि । अहम् वै तपोऽस्मि । मां न

यजस्व। अथ ते सत्यं तपो भविष्यति। अर्जु स्वर्गं लोकं वेक्ष्यसीति। स
 एतन्मात्रेयमष्टाकपात्रं निरवपत्। तपसे चक्रम। अर्जुमन्यै चक्रम। ततो वै तस्य
 सत्यं तपोऽभवत्। अर्जु स्वर्गं लोकमभिवन्दत्। सत्यं ह वा अस्य तपो भवति।
 अर्जु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र
 ब्रह्मति। अथ ये स्वाहो तपसे स्वाहो॥ अर्जुमन्यै स्वाहो॥ प्रजापतये स्वाहो॥ स्वर्गिय
 लोकाय स्वाहोऽयम् स्विष्टकृते स्वाहेति॥१६॥

तः श्रुत्वाऽब्रवीत्। प्रजापते श्रुत्या वै श्राम्यसि। अहम् वै श्रुत्वाऽसि। मां
 नु यजस्व। अथ ते सत्या श्रुता भविष्यति। अर्जु स्वर्गं लोकं वेक्ष्यसीति। स
 एतन्मात्रेयमष्टाकपात्रं निरवपत्। श्रुत्या चक्रम। अर्जुमन्यै चक्रम। ततो वै तस्य
 सत्या श्रुताऽभवत्। अर्जु स्वर्गं लोकमभिवन्दत्। सत्या ह वा अस्य श्रुता भवति।
 अर्जु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र
 ब्रह्मति। अथ ये स्वाहो श्रुत्या स्वाहो॥ अर्जुमन्यै स्वाहो॥ प्रजापतये स्वाहो॥ स्वर्गिय
 लोकाय स्वाहोऽयम् स्विष्टकृते स्वाहेति॥१७॥

तं सत्यमवतीतं प्रजापते सत्यं वै श्राम्यसि। अहम् वै सत्यमस्मि। मां
 नृ यजस्व। अथ ते सत्यं सत्यं भविष्यति। अर्जु स्वर्गं लोकं वेक्ष्यसीति। स
 पुनर्माद्येयमष्टाकपाळं निरवपत्। सत्याय चक्रम। अर्जुमन्यै चक्रम। ततो वै
 तस्य सत्यं सत्यमभवत्। अर्जु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यं ह वा अस्य सत्यं
 भवति। अर्जु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेदं।
 सोऽत्र वर्तते। अथ ये स्वाहो सत्याय स्वाहो॥ अर्जुमन्यै स्वाहो प्रजापतये स्वाहो॥
 स्वायं लोकाय स्वाहोऽथ विष्टेकृते स्वाहो॥१८॥

तं मनोऽवतीतं प्रजापते मनसा वै श्राम्यसि। अहम् वै मनोऽस्मि। मां
 नृ यजस्व। अथ ते सत्यं मनो भविष्यति। अर्जु स्वर्गं लोकं वेक्ष्यसीति। स
 पुनर्माद्येयमष्टाकपाळं निरवपत्। मनसे चक्रम। अर्जुमन्यै चक्रम। ततो वै
 तस्य मनोऽभवत्। अर्जु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यं ह वा अस्य मनो भवति।
 अर्जु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेदं। सोऽत्र
 वर्तते। अथ ये स्वाहो मनसे स्वाहो॥ अर्जुमन्यै स्वाहो प्रजापतये स्वाहो॥ स्वायं

लोकस्य स्वाहाऽयम् स्विकृत्ये स्वाहेति ॥१९॥

तं चरणमवतीते। प्रजापते चरणेन वै श्लाघ्यसि। अहम् वै चरणमस्मि। मां नृ यजस्व। अथ ते सत्यं चरणं भविष्यति। अर्जु स्वर्गं लोकं वेदस्यसीति। स एतन्माद्येयमष्टाकपात्रं निरवपते। चरणाय चक्रम। अर्जुमन्यै चक्रम। ततो वै तस्य सत्यं चरणमभवत्। अर्जु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यं ह वा अस्य चरणं भवति। अर्जु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैवदेवं वेद। सोऽत्र ब्रूहीति। अयम् स्वाहा चरणाय स्वाहा। अर्जुमन्यै स्वाहा प्रजापतेय स्वाहा॥

स्वर्गाय लोकस्य स्वाहाऽयम् स्विकृत्ये स्वाहेति ॥२०॥

ता वा एताः पञ्च स्वर्गस्य लोकस्य द्वारः। अपाया अर्जुनितयो नाम। तपः प्रथमा रक्षति। श्रद्धा द्वितीया। सत्यं तृतीया। मनश्चतुर्थी। चरणं पञ्चमी। अर्जु ह वै स्वर्गं लोकं विन्दति। कामचर्योऽस्य स्वर्गं लोके भवति। य एतानिमेतिभूयजते। य उ चैना एव वेद। तास्वन्विष्टि। पृष्टोद्वेगा दद्यात् २१॥

वा। त्रिभुव चाऽऽमां २१॥

[४]

ब्रह्म वै चरित्तेतारः। चरित्तेतारोऽप्युपयोजो निर्मितः। नैनं शोभते।
नाभिचरित्तमनाच्छति। य एवं वेद। यो ह वै चरित्तेतारो चरित्तेतारं वेद।
अथो पञ्चदेवत्वम्। सर्वा ह्यस्मै दिशः कल्पन्ते। वावस्यन्ते देवता दशदेवत्वम्।
पुष्टिर्वा देवता चरित्तेतारो॥२१॥

आग्नेदेवता पञ्चदेवत्वम्। वायवेता षड्देवत्वम्। महादेवित्तेतारो समदेवत्वम्।
एतद्दे चरित्तेतारो चरित्तेतारत्वम्। अथो पञ्चदेवत्वम्। सर्वा ह्यस्मै दिशः
कल्पन्ते। य एवं वेद। एषा वै सर्वदेवता। एतद्देवत्वम्। एषा पृथ्वीः स्वर्गस्य
लोकास्त्याज्जमायतिः सृतिः॥२३॥

एतान् योऽव्यत्यङ्गिदेवेषां यावन्तरसम्। स्वरेति। अनपेक्षवः सर्वमार्युरेति।
विन्दते प्रजाम्। ययस्योष गौपत्यम्। ब्रह्मवर्चसा भवति। एतान् योऽव्यति।
स्युर्गोत्यामनम्। प्रजां त्रिवे। एतान् वा अकण्ठ आपवेष्टातिर्देवं वकार॥२४॥

एतैरधिवादमपाजयते। अथो विषं पाप्मानम्। स्वययौ। एताभ्याऽभ्युति।
अधिवादं जयति। अथो विषं पाप्मानम्। स्वयति। एतैरभि विन्वीत स्वर्गकामः।
एतैरभ्युत्कामः। प्रजापृष्कामो वा॥२५॥

पुनस्तदादृष्टादोतामर्मदंश्चर्मपदयति यावत्पदम्। हृदयं यजिषी पत्न्यौ वा।
दोष्टोतः प्राञ्च चतुरदोतामम्। पञ्चददंश्च पञ्चदोतामम्। उत्तरतः प्राञ्च
षड्दोतामम्। उपरिष्टाताञ्चः समदोतामम्। हृदयं यजिषि पत्न्यौ वा। यथावकाशा
अहाने। यथावकाशा प्रतिग्रहद्वैष्टिकं पृणाञ्च। सर्वा हस्त्येता देवताः प्रीता अमीष्टा।
भवन्ति॥२६॥

सदेवमभि विनते। रथसन्निगतश्चेत्यः। वज्रो वै रथः। वज्रौव पाप्मानं आर्वेत्
स्वयति। पृष्टः सन्निगतश्चेत्यः। एतावान् वै रथः। यावत्पृष्टः। रथसन्निगतमेव विनते।
हृममेव लोकं पृष्टवन्मनिजयति। अथो अभिष्टोमन्॥२७॥
अनरिक्षमव्यूहम्। स्वयतिराजेषां। सर्वाञ्जिकानदोनेन। अथो सेवेषां। वयो

દક્ષિણા વરૂૈ સ્પૃગાતિ । આત્મા હિ વરૃઃ । પૂર્વાવશાતેદક્ષિણા દદાતિ ।
પૂર્વાવશા વા કુતઃ સ્વર્ગા જોકઃ । પ્ર સ્વર્ગ જોકમાપાતિ ॥ ૨૮ ॥

અસાવાદિત્ય પૂર્વાવશઃ । અર્મમેવાઽહિત્યમાપાતિ । શત દદાતિ । શતાર્યઃ
પૂર્વઃ શતેર્દ્વિત્યઃ । આર્ય્યવેદિત્ય પ્રતિતિષ્ઠતિ । સદૃષ દદાતિ । સદૃષસમિન્નઃ
સ્વર્ગા જોકઃ । સ્વર્ગસ્ય જોકસ્યાપિમિતિત્ય । અન્નિવેદક દક્ષિણા દદાતિ । સર્વાણિ
વયાંતિ ॥ ૨૯ ॥

સર્વસ્યાઽઽત્યૈ । સર્વસ્યાવકૃષ્ટૈ । યદિ ન વિન્દત । મન્થાનતો વતો દદાતોદનન
વા । અશ્વતે તં કામમૌ । યસ્મૈ કામાયાધિશ્ચયતૌ । પૃથૈર્લવન્તર્વા દદાતૌ । સા
હિ સર્વાણિ વયાંતિ । સર્વસ્યાઽઽત્યૈ । સર્વસ્યાવકૃષ્ટૈ ॥ ૩૦ ॥

હિંસય દદાતિ । હિંસયજ્યોતિરેવ સ્વર્ગ જોકમાતિ । વાસો દદાતિ । તેનાઽઽત્યઃ
પ્રતિરતૌ । વેદિર્ગૃતીય યજત । ત્રિવંશ્યા હિ દેવાઃ । સ સત્યમગ્નિ ચિન્તતૌ । તદેતત્પૃથૈવ
શાક્ષાં શંયાતૌ । નેતરેષુ યજેર્ષ । યા દૈ વૈ વર્ણરેદોર્ગૈનર્નસવન તપસ્યિતેવ્યાનૌ વેદ ॥ ૩૧ ॥

एव्यति प्रजया पृथग्भिः। उभैनं सोमप्रायो नमति। एते वै चर्वरेहोतरोऽनृसव न
 तपयितव्याः। ये ब्राह्मणा बर्हिविदः। तेभ्यो यदक्षिणा न नयूते। दृष्टिष्टं स्यात्।
 अग्निमस्य वृञ्जीरन्। तेभ्यो यथाश्रद्धं दद्यात्। त्विष्टमवैतत्किंयते। नाभ्याग्निं
 वृञ्जीते॥३२॥

हिरण्येष्टका भवति। यावद्वैतममङ्गीलिकाण्डं यज्ञपकषा समितम। तेजो
 हिरण्यम्। यदि हिरण्यं न विन्देत्। शर्कया अंका उपदद्यात्। तेजो धृतम्।
 सतेजसमेवाग्निं विनृते। अग्निं त्विन्वा सौत्रामण्या यजेत् नृजावकण्या वा। वीर्येण
 वा एष व्यूष्यते। योऽग्निं विनृते॥३३॥ यावदेव वीर्यम्। तदस्मिन्दधाति। ब्रह्मणः
 सार्युज्यं सलोकतामाप्नोति। एतासांमेव देवतानां सार्युज्यम्। सार्विनां
 समानलोकतामाप्नोति। य एतमग्निं विनृते। य उ चैनमेव वेद। एतदेव सार्वि
 ब्राह्मणम्। अथो नाचिकेते॥३४॥

यथात्मने यच्च मत्सुम्। यच्च प्राणिने यच्च न। सर्वान्ता इहकाः कृत्वा। उप
कामदया दय। तेनरेषणा तेन ब्रह्मणा। तथा देवतयाऽहिरैस्त्वर्द्धवा सीद। सर्वः
त्रियः सर्वान्पुंसः। सर्वं न क्षीपुमं वं यत। सर्वान्ताः। यावन्तः पारसवो
मूर्धः॥३५॥

सङ्गिता देवमायया॥ सर्वान्ताः। यावन्त ऊर्धाः पशूनाम्। पृथिव्या पृथिवीर्देवाः।
सर्वान्ताः। यावन्तीः सिकताः सर्वाः। अप्सवन्तश्च याः श्वेताः। सर्वान्ताः। यावन्तीः
षाक्या धन्यै। अस्यां पृथिव्यामधि॥३६॥

सर्वान्ताः। यावन्तोऽश्मानोऽस्यां पृथिव्याम्। प्रतेष्टाम् प्रतीष्टिताः। सर्वान्ताः।
यावन्तीर्वीर्यः सर्वाः। त्रिष्टिताः पृथिवीमर्ज। सर्वान्ताः। यावन्तीरोषधीः सर्वाः।
त्रिष्टिताः पृथिवीमर्ज। सर्वान्ताः॥३७॥

यावन्तो वनस्पतयः। अस्यां पृथिव्यामधि। सर्वान्ताः। यावन्तो ग्राम्याः पशवः
सर्व। आरण्याश्च ये। सर्वान्ताः। ये द्विपादश्चतुर्विपादः। अपाद उदरस्येर्ष्याः।

सर्वं विद्यां विद्यां यच्चान्तरं प्रतिष्ठितम् । सर्वान्ता इष्टकाः कल्पाः ३५
कामदया दया । तेन विद्या तेन ब्रह्मणा । तथा देवतायाऽपि विद्यायाः साक्षात् । अन्तरिक्ष
वै कर्तव्यम् । यच्चान्तरं प्रतिष्ठितम् । सर्वान्ताः । अन्तरिक्षा यः प्रजाः ॥ ४१ ॥

(ନିମ୍ନଲିଖିତ-ସ୍ତମ୍ଭରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀଙ୍କ ନାମ ଲେଖନ୍ତୁ) : ୫୫ : ସ୍ତମ୍ଭ

सर्वान्तरात्मालिङ्गानां स्वावराः प्रोष्याश्च ये । सर्वान्तरात्मालिङ्गानां
 सर्वान्तरात्मालिङ्गानां हिमा यच्च शीयते ॥ ४२ ॥

सर्वान्तरात्मालिङ्गानां शीयते । सर्वान्तरात्मालिङ्गानां शीयते । सर्वान्तरात्मालिङ्गानां
 शीयते । सर्वान्तरात्मालिङ्गानां शीयते । सर्वान्तरात्मालिङ्गानां शीयते । सर्वान्तरात्मालिङ्गानां शीयते ।

सर्वान्तरात्मालिङ्गानां शीयते ॥ ४३ ॥

याश्च कृष्णं याश्च नारायणं । याश्च वैश्वानरीकं प्राप्सवीयते । सर्वान्तरात्मालिङ्गानां
 याश्च कृष्णं याश्च नारायणं । याश्च वैश्वानरीकं प्राप्सवीयते । सर्वान्तरात्मालिङ्गानां
 याश्च कृष्णं याश्च नारायणं । याश्च वैश्वानरीकं प्राप्सवीयते । सर्वान्तरात्मालिङ्गानां

याश्च कृष्णं याश्च नारायणं । याश्च वैश्वानरीकं प्राप्सवीयते ॥ ४४ ॥

अन्तरिक्षे च यत् । सर्वान्तरात्मालिङ्गानां शीयते । सर्वान्तरात्मालिङ्गानां शीयते । सर्वान्तरात्मालिङ्गानां
 अन्तरिक्षे च यत् । सर्वान्तरात्मालिङ्गानां शीयते । सर्वान्तरात्मालिङ्गानां शीयते । सर्वान्तरात्मालिङ्गानां
 अन्तरिक्षे च यत् । सर्वान्तरात्मालिङ्गानां शीयते । सर्वान्तरात्मालिङ्गानां शीयते । सर्वान्तरात्मालिङ्गानां

सू० ॥ ४५ ॥

[७]

सर्वान्देवः सर्वानामृतं पश्यान्मृतं प्रतिष्ठितम्। सर्वान् इष्टकाः
कृत्वा। उप कामदया दधे। तेन ब्रह्मणा तेन ब्रह्मणा। तथा देवतायाऽङ्गीकृत्य स्वर्गं वा
सू०। पावतीस्त्वारकाः सर्वाः। विताता रोचने दिवि। सर्वान्। ऋचो यजुर्ऋषि

सामानि॥ ४६ ॥

अथर्वङ्गिरसश्च ये। सर्वान्। इति ह्यस्यैषां यं। संपुदेवजनाश्च ये। सर्वान्।
ये यं लोकं ये वालोकाः। अन्मृतं प्रतिष्ठितम्। सर्वान्। यच्च ब्रह्म यच्च ब्रह्म।
अन्तर्ब्रह्मन्मतिष्ठितम्॥ ४७ ॥

सर्वान्। अहोरात्राणि सर्वाणि। अयुमसाश्च केवलान्। सर्वान्।
सर्वान्। सर्वान्मासान्। सर्वस्मै यं केवलम्। सर्वान्। सर्वान्।
मयम्। यच्चानां ऋषिभिरिष्यति। सर्वान्। इष्टकाः कृत्वा। उप कामदया दधे।

तेनरुषिणा तेन ब्रह्मणा । तथा देवतयाऽङ्कितस्वर्द्धवा सीद ॥ ४८ ॥

[८]

ऋचां प्राचीं महतीं दिव्यीत्यते । दक्षिणामाहुर्वर्जिषामपरां । अथर्वणामङ्कितसां
प्रेतीचीं । साक्षामर्द्धां च महतीं दिव्यीत्यते । ऋत्विजः पूर्वाह्णे त्रिविदेव हव्यते । यजुर्वेदे
तिष्ठति मय्ये अङ्कः । सामवेदेनाऽस्त्वमये मह्यीयते । वद्वेदशान्तिश्चोत्तिमयेति सूर्यः ।

ऋत्या जोगः सवृक्षा मूर्तिमार्हः । सर्वा गतिर्यजुषा देव शश्वते ॥ ४९ ॥

सर्वे तेजः सामरूप्यः दे शश्वते । सर्वः देद ब्रह्मणा देव सृष्टमा । ऋत्या जगं
वृष्टयं वर्णमार्हः । यजुर्वेदं क्षत्रियस्याऽऽह्युत्तिमम् । सामवेदे ब्राह्मणानां प्रसूतिः ।
पूर्वे पूर्व्यां वचः प्रतर्द्धवः । आदशमग्निं चिन्वानाः । पूर्वे विश्वसृजोऽमृताः । शतं

वृषसहस्राणि । दक्षिणाः सत्रमामृत ॥ ५० ॥

तप आसीद्धर्षतिः । ब्रह्म ब्रह्मऽनवश्वयमा । सत्यः इ देवैषामासीत् ।

यदि श्वसृजं आसत्। अमृतं मम उदयायत्। सदेकं परिवर्त्यमाने। मृतं हरे
प्रस्तौतेषामासात्। मतिव्यसति चादरत्। प्राणा अखर्युक्तमवत्। इदं सवैः
निषासतम् ॥ ५१ ॥

अपानो विद्वानवतः। प्रतिप्रातिष्ठद्वरे। अतिवा उपगतः। सदस्या
ऋतवोऽभवत्। अयुमासाश्च मासाश्च। वमसाखर्युवोऽभवत्। अश्वंसद्विषास्तेजः।
अच्छावाकोऽववदधः। ऋतमेषां प्रशास्ताऽऽसीत्। यदि श्वसृजं आसत् ॥ ५२ ॥
अग्राजानमदवदत्। ध्रुवगोपः सहोऽभवत्। अजोऽन्यद्विद्वद्विषाः। यदि श्वसृजं
आसत्। अपुत्रितः पोत्रीयामययत्। नेत्रेयामययत्। अग्राजोऽपि द्विद्वेषी सत्यम्।
श्रद्धा हवयत्तत्त्वयम्। इयं पत्नी विश्वसृजाम्। आकंतिरपि न द्विषः ॥ ५३ ॥

इमं हृष्टश्चैव उग्रः। एषा चाऽऽवदत्तमाम्। वानेषां सृष्टव्यवाऽऽसीत्।
छन्दोगोऽगानं विजानती। कल्पवृक्षाणि तन्वानाऽहः। सः स्वशस्त्रं सवैः। अद्वेगो
पुष्टिपाप्सुः। मर्दतः प्रेषां अमवत्। मृत्युस्तदनवद्विद्वत्। शान्तिमोऽग्रे विशां

पतिः॥५४॥

विश्वसृजः प्रथमाः सञ्जमासत। सहस्रसमं प्रसूतेन यन्तः। ततो ह जज्ञे यवन्तस्य
गोपाः। हिरण्यमयः शार्कनिर्बद्धे नाम्। येन सूर्यस्तपति तेजसेद्धः। पिता पृथुर्ग
प्रियमाने यानियोनौ। नावदतिवन्मनुरे तं बृहन्नमो। सर्वान्मुमामानं सप्तराये।
एष तिन्या महिमा ब्रह्मणस्य। न कर्मुणा वधुरे नो कर्नोयाने॥५५॥

तस्यैवाऽऽत्मा पदविभं विदित्वा। न कर्मुणा लिप्यते पापकेन।
पञ्चपञ्चाशत्तिस्रिर्वृतः सवध्मराः। पञ्चपञ्चाशतः पञ्चदशाः। पञ्चपञ्चाशतः समदशाः।
पञ्चपञ्चाशत् एकविंशः। विश्वसृजा सहस्रसवध्मरा। एतेन वै विश्वसृजं
कृदं विश्वमसृजन्। यद्विश्वमसृजन्। तस्माद्विश्वसृजः। विश्वमनानम् प्रजायते।
ब्रह्मणः सार्य्यः सलोकता यन्ति। एतान्मासेव देवतान् सार्य्यम। सादितं
समानलोकता यन्ति। य एतद्विपयन्ति। ये चैतन्माद्विः। येन्यश्चैतन्माद्विः॥५६॥ ॐ॥

॥ ॐ नमः ॥
॥ ॐ नमः कण्ठाय नमः ॥
॥ ॐ नमः कण्ठाय नमः ॥

